

Miroslav Kotěšovec

**Profesor Karel Kruis,
fotografie z let 1882–1917**

a slavní přátelé K. K.

SLEZSKÁ UNIVERSITA
FILOZOFICKO – PŘÍRODOVĚDECKÁ
INSTITUT TVŮRČÍ FOTOGRAFIE

OPAVA, září 2004

Miroslav Kotěšovec

**Profesor Karel Kruis,
fotografie z let 1882–1917**

a slavní přátelé K. K.

Magisterská diplomová práce

Obor tvůrčí fotografie

Vedoucí práce Mgr. Pavel Scheufler

Oponent Doc. Mgr. Aleš Kuneš

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO – PŘÍRODOVĚDECKÁ
INSTITUT TVŮRČÍ FOTOGRAFIE

OPAVA, září 2004

Poděkování

Chtěl bych touto cestou poděkovat pedagogům Institutu tvůrčí fotografie za podnět k vypracování této práce. Dále bych rád poděkoval prof. R. B. Vočadlovi a Karolíně Hughes (Vočadlové) za poskytnutí autorských práv k publikaci Profesor Karel Kruis, fotografie z let 1882–1917 a za spoustu cenných informací, které mi poskytli o Karlu Kruisovi.

Dále děkuji těmto lidem a institucím za pomoc na této práci: Národní technické muzeum – PhDr. Jan Hozák, Mgr. Pavel Scheufler, Ing. Jiří Kröhn, kameraman Václav Šimek, Bara Hošková, týmu archivu Konstrukcí a stavebnictví na VŠT, Jan Kočnar, PhDr. Eva Davidová, Petr Fabian, Josef Kozák, Radek Ondra, tým NM–Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur – Dr. Jana Součková, DrScPh, Dr. Hana Popelová, Dr. Milena Secká, Hana Procházková, Archiv hl. města Prahy – PhDr. Michal Fiala, Vít Hostomský, Muzeum Antonína Dvořáka – PhDr. Jarmila Tauerová, Národní knihovna v Klementinu, knihovna UPM v Praze. Děkuji všem ostatním, kteří mi svými připomínkami a radami pomohli realizovat můj záměr.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedenou literaturu.

BcA. Miroslav Kotěšovec

Souhlasím se zveřejněním této práce formou zařazení do knihovny FPF SU v Opavě, Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a na internetové stránky ITF a jejím zpřístupněním pro badatelské účely.

V Opavě, září 2004

© 2004, Miroslav Kotěšovec, Institut tvůrčí fotografie FPF Slezské univerzity v Opavě

© 2004, fotografie – prof. R. B. Vočadlo, Karolína Vočadlová

Obsah

Úvod	... 5
Životopis Karla Kruise	... 7
Fotografie a Karel Kruis	... 12
Stereofotografie	... 20
Krajinářská fotografie	... 22
Portrétní fotografie	... 31
Mikrofotografie pod ultrafialovým světlem	... 39
Fotografické zajímavosti v odkazu Karla Kruise	... 45
Významní přátelé Karla Kruise a dochovaná korespondence	... 49
<i>Tabulka se seznamy fotografií</i>	... 74
<i>Obrazová příloha</i>	... 83
<i>Biografie</i>	... 112
<i>Bibliografie</i>	... 109

Úvod

Po ukončení mého bakalářského studia na ITF došlo v důsledku reorganizace sbírek archivu NTM, způsobené povodněmi v září 2002, k několika nálezům, kvůli nimž jsem se rozhodl pokračovat v badatelské práci o Karlu Kruisovi.

Vedoucí archivu NTM PhDr. Jan Hozák mi umožnil přístup k novému, zatím neprobádanému materiálu, který obsahoval většinu skleněných desek z pozůstalosti Karla Kruise, které byly převezeny z bytu Ing. Velena Vočadla (syn dcery K. K.) z Legerovy ulice (dříve Lidových milicí 36).

Tím pro mne vyvstala nová práce. Opět jsem celou část zdigitalizoval a objevením perfektně zpracovaných seznamů jsem se dopátral názvů a přesných datací skoro u všech fotografií, což značně změnilo mou dosavadní práci.

Ve zmíněném seznamu jsem také náhodně objevil odkaz na Ing. Velena Vočadla, který mne zavedl až do Anglie, kde žije nejstarší z pozůstalých, druhý syn dcery Karla Kruise pan R. B. Vočadlo. Ten můj zájem o Kruise podpořil a pomohl mi v dalším pátrání, které nezůstalo bez nálezů.

V Kruisově sedlejevické vile jsem s pomocí dcery pana profesora Vočadla, Karolíny Hughes (Vočadlové) objevil velkou sbírku korespondence, diplomů z výstav a několik krabic skleněných negativů ze sklonku života Karla Kruise na Sedlejoicku.

Většinu skleněných desek jsem odborně očistil a proložil nekyselým filtračním papírem. Diplomy a listiny byly rozřazeny a uloženy do desek vyrobených na přesnou velikost těchto vzácných listin. Z vybraných padesáti nejzdařilejších fotografií jsem provedl kontaktní kopie na bromostříbrné fotografické papíry pro výstavní účely.

Tato magisterská práce se liší od bakalářské ve všech kapitolách vyjma **Mikrofotografie pod ultrafialovým světlem**, která zůstala beze změn, ale z důvodu kompletnosti jsem ji také zařadil. Přibyly další nové kapitoly: **Fotografické zajímavosti v odkazu Karla Kruise**, **Významní přátelé Karla Kruise a dochovaná korespondence**.

V magisterské práci, kterou právě otvíráte, se seznámíte s životem a dílem Karla Kruise, dvorního rady a profesora chemie, vynikajícího lihovarníka. Tato práce by ale měla Karla Kruise představit především jako jednoho z amatérských fotografů žijících v době – a zachycujících dobu – kdy fotografování přestalo být výlučnou záležitostí odborníků a proniklo mezi širokou veřejnost.

Profesor Karel Kruis byl významnou osobností vědeckého života na přelomu 19. a 20. století. Již v mládí, kdy pracoval jako učeň v kosmonoské továrně na kartouny, projevoval nesmírnou zvědavost a snažil se naučit se vše o chodu celého závodu. V pozdějších letech byly často publikovány jeho objevné práce, které dosahují věhlasu po celé Evropě. Je autorem patentu na lisované droždí z cukrové řepy, které neslo i jeho jméno. Na vysoké škole technické byl v roce 1897 jmenován profesorem fotografie a v roce 1899 se stal řádným profesorem kvasné chemie a fotografie. Patří mezi průkopníky mikrofotografie pod ultrafialovým světlem, jež uspěla na mezinárodním kongresu ve Vídni v roce 1905. V tomto oboru dosáhl mezinárodního věhlasu. Na vysoké škole začal vyučovat nový předmět fotografie a mikrofotografie, a to jak po stránce teoretické, tak praktické. Na technice vybudoval zbrusu nový fotoateliér i zkušební pivovar.

Životní cesta Karla Kruise (aneb jak se stal z tovaryše profesor) je popsána v první kapitole. Druhá, nejobsáhlejší část je věnována jeho milému hobby, fotografování. Obsahuje čtyři podkapitoly, které rozdělují Kruisovy fotografie podle námětu. Poslední kapitoly se zabývají fotografiemi k vědeckým výzkumům, fotografickými zajímavostmi a také známými osobnostmi tehdejšího kulturního života, kteří byli Kruisovými přáteli.

Fotografická pozůstalost Karla Kruise je pro nás nesmírně cennou sbírkou. Na prvním místě mezi tím nejcenějším z jeho fotografického dědictví jsou záběry Braunova kamenného Betlému a Istrijských vedut. Soubor zachycující sochařské dílo Matyáše Bernarda Brauna v podkrkonošském Kuksu patří totiž k nejstarším a také nejzdařilejším fotografickým dokumentům této, dnes již mizející památky. Fotografie přímořských uliček a dvorků z roku 1910 jsou příkladem pozdního piktorialismu. Dalším dokladem mistrovské práce všestranně nadaného fotografa-amatéra jsou poetické záběry venkova v okolí Zbirohu, sezónních prací na polích, po sto letech připomínající život dnes již zmizelých vesnic. Z portrétních fotografií jsou nejkrásnější ty, které zachycují Kruisovy dcery Blaženku a Ludmilu, které otci často stály modelem, a především inscenované skupiny výletníků v přírodě, připomínající romantickou atmosféru výletů do pražského okolí. Zajímavou sbírkou je i poslední dokumentární soubor vesničanů ze Sedlejovic.

Karel Kruis patří mezi fotografy-amatéry. Mnohdy právě amatérský přístup fotografů se stal pro dějiny fotografie významným. Karel Kruis nebyl nikdy nucen podřizovat se akademismu, držet se výtvarných trendů. Fotografoval spontánně, pro radost, dalo by se říct s velkou dávkou hravosti. A právě v tom spatřuji to nejdůležitější v Kruisově tvorbě.

Na sklonku života se propojila jeho vědecká činnost s fotografií. V roce 1905 jako první dokázal přítomnost jader bakterií mikrofotografií, a to pomocí ultrafialového světla.

Mikrofotografii je věnována čtvrtá část této práce. Kruis také asistoval při pokusech s rentgenovým světlem, které prováděl jako první na České vysoké škole technické Dr. Karel Domalíp v roce 1896.

Karel Kruis byl i významnou osobností tehdejšího kulturního a společenského života, jak se dozvídáme z dochované korespondence.

Zpracováním pozůstalosti Karla Kruise jsem se pokusil přiblížit tvorbu jednoho z mnoha fotografů-amatérů. Vznik této práce provázelo mnoho těžkostí, které jsou způsobeny stářím celé sbírky, jež byla vystavena několikerému stěhování.

Pro mou práci byly nejdůležitějšími, a v zásadě jedinými zdroji informací Kruisovy precizně vedené deníky s technickými záznamy fotografovaných míst a exponometrickými hodnotami, také články a obsáhlé nekrology v dobovém tisku, dále seznam negativů zpracovaný dcerou, Blaženkou Kruisovou, kolem roku 1930. Důležitým zdrojem informací pro mne také byl přímý kontakt s pozůstalými – s prof. R. B. Vočadlem, jeho dcerou Karolínou Vočadlovou a Janem Kočnarem, kterým za všechny informace děkuji.

Tyto drobné, útržkovité částčky tvořily základ, z něhož jsem se snažil poskládat mozaiku osobnosti Karla Kruise. Pozůstalost je ve správě archivního oddělení Národního technického muzea v Praze, © prof. R. B. Vočadlo, Karolina Hughes (Vočadlová).

Životopis Karla Kruise

Karel Kruis se narodil 13. 5. 1851 v Kosmonosích. Pocházel z početné rodiny – měl sedm sourozenců. Práce ve školství se v rodině Karla Kruise dědila. Již jeho dědeček byl učitelem v Pohoří u Mirovic. Jeho matka, za svobodna Wilhelmina Piherová, pocházela z rodiny přednosty městského úřadu v Poličce. Mladičký Karel Kruis navštěvoval nižší reálnou školu v Mladé Boleslavi, vyšší pak v Praze. Pocházel z nemajetné rodiny, tudíž mu nebylo umožněno studovat

na vysoké škole, jak sám chtěl. Otec ho dal vyučit do kosmonoské továrny na „kartouny“ (druh rezného bavlněného plátna).

Jako šestnáctiletý musel každý den vstávat v pět hodin ráno a ujít hodinovou cestu do vzdálené továrny na kartouny a zde vykonávat těžkou dělnickou práci. Kosmonoskou továrnu založil hrabě J. Bolza v roce 1763. Pro manufakturu v Kosmonosích pracovalo na 4000 lidí z okolních obcí. Práce v továrně začínala v šest hodin a končila v sedm hodin večer. V některých zimních měsících byla pracovní doba prodloužena až do půlnoci, a to se dělo někdy až čtyřikrát do týdne. V továrně byl zaměstnán dva a půl roku, pilně pracoval dvanáct hodin denně a snažil se naučit všechno o chodu celého podniku.

Touha po vzdělání ho přivedla do Prahy, kde koncem roku 1869 osm měsíců navštěvoval kurz (na technickém učilišti) běličství, barvířství a tiskařství u Dr. Antonína Spirka, proslulého koloristy. Po absolvování praktického a teoretického kurzu nastoupil Kruis jako dělník do továrny na kartouny bratří Porgesů na Smíchově, kde zůstal až do května roku 1870.

Naděje všech tehdejších adeptů tiskařského řemesla se upínaly k tehdejšímu Rusku, neboť tam byl dostatek pracovních míst v tomto oboru. I Karel Kruis se chystal na cestu, ale před plánovaným odjezdem musel nastoupit vojenskou službu. Sloužil až do podzimu roku 1871 v Mladé Boleslavi. Byl tzv. c.k. jednoročním dobrovolníkem. Spoléhal na to, že mu po vojně Dr. Antonín Spírka zajistí místo v některé ruské tiskárně. K tomu však nikdy nedošlo. Dr. Spírka byl na jaře roku 1872 úkladně zavražděn. Povzbuzován kosmonoským rodákem Dr. Karlem Domalípem, přihlásil se Kruis na přijímací zkoušky (místo maturity) a koncem roku se stal posluchačem chemického oddělení Českého zemského polytechnického ústavu vysoké školy technické, kde studoval do roku 1875. Tímto krokem se začíná vědecká činnost světově uznávaného koloristy, chemika a neméně dobrého fotografa.

V těchto letech pravděpodobně Kruis fotografuje své první záběry, což dokládá nejstarší datovaná stereofotografie Karlových lázní z roku 1874. Fotografování se věnuje jako amatér ve volném čase, převážně na cestách do zahraničí, o letních dovolených, či v pozdějších dobách v okolí lázeňských zotavoven, což ale neznamená, že jeho fotografie nemají žádnou hodnotu.

Již v době studií na technice vydal svoji první samostatnou práci *O černi anilínové*.¹ Jedná se o oxidaci anilinu za pomoci solí ceria. Těchto syntetických barviv se používalo k barvení a tisku na tkaninách. Byla tak získána intenzivnější a „krásnější“ čern, než jaká se vyráběla do té doby. Tento způsob aplikovali v petrohradské továrně JAK na kartouny.

Záhy však přichází velmi lákavá nabídka od profesora Štolby, aby přijal místo na Vysoké škole technické. Kruis podlehl své dávné touze po výzkumné práci a místo asistenta přijal. Tím se doživotně zpečetil jeho vztah s Vysokou školou technickou, kde působil až do své smrti. Jako asistent v letech 1876–1881 přednášel nauku o organických barvivech. Jako soukromý docent v roce 1880 obohatil své přednášky o lihovarnictví. Od 1. listopadu roku 1899 se stal řádným profesorem kvasné chemie a fotografie na Vysoké škole technické. Zabýval se kolorií a uveřejnil nespočet článků v Chemických a Průmyslových listech.

V téže době, kdy asistoval na technice, byl též učitelem na první veřejné škole sladovnické v Praze, tehdy pod vedením profesora Štolby. V letech 1878 přijal místo spoluredaktora Chemických listů. Zde pracoval až do roku 1884. V roce 1879 se pokoušel získat místo v Liberci, aby zde uplatnil svoji praxi z barvířského a koloristického řemesla. Bohužel nevyhověl tehdejším národnostním poměrům.

Když bylo Karlu Kruisovi právě 30 let, končí se jedna epocha jeho života. Zanechává koloristiky, které věnoval všechny své síly a ke které přilnul s neobyčejnou láskou. Z roku 1880 máme též první zprávu o jeho bydlišti v Praze, v domě čp. 562/II, z roku 1883 v čp. 1476/II, z roku 1884 v čp. 520/II, z roku 1886 v čp. 611/II, z roku 1888 v čp. 581/II, z roku 1894 v čp. 788/II a koncem roku 1894 v čp. 557/II. Od roku 1900 bydlel Karel Kruis v Praze v domě čp. 1779 ve Václavské ulici, kde také zemřel.

Roku 1880 vyzval Kruise Spolek lihovarníků (v letech 1874–1875 v něm pracoval jako jednatel), aby na místo prof. Bělohoubka přijal místo asistenta při odborných výkladech o lihovarnictví. Tenkrát to byl šestiměsíční praktický kurz v hospodářském lihovaru v Litni. Tam jednou týdně dojížděl továrník Richard Jan, aby přednášel o stavbě a zařizování lihovarů, a jednou týdně přednášel Kruis o teorii výroby lihu. Kruis v podstatě neměl na výběr, neboť v dobách Rakouska-Uherska bylo povoleno asistovat na škole pouze 6 let a jemu již zbýval na technice poslední rok a vyhlídky na pracovní uplatnění v oboru či v pedagogickém směru nebyly žádné. Kruis toto místo přijal. O rok později, roku 1881, byla ministerstvo orby poskytl dotaci v hodnotě 1000 zlatých ročně na založení lihovarnické školy a výzkumné stanice. Kruise pozvali, aby oba tyto ústavy vedl. Později byla škola přeložena do Prahy. A tak se v roce 1881 stal z bývalého koloristy vědecky činný lihovarník. Tím si

vymohl stálé postavení a plat 700 zlatých, což na tehdejší poměry nebyla nijak zvlášť velká částka (stejný plat měl i jako asistent na České vysoké škole technické).

S velkou pílí, která byla Kruisovi vlastní, se pustil do studia a badatelství tohoto oboru. Ale nejenom to, zahájil i činnost v tomto oboru nejdůležitější, a to činnost reformátorskou. Aby si osvojl praktické zkušenosti z odvětví lihovarnictví, odjel do pivovaru Velké Popovice, kam si odstěhoval všechny své laboratorní pomůcky, aby se věnoval několik měsíců lihovarnické problematice. Poznatky, které za tuto dobu získal, uveřejnil v roce 1885 pod názvem *Kritické příspěvky ku posudku v našich lihovarech*.² Zde popsal novou metodu, kterou lze v praxi vyrobit více lihu ze škrobu, než starou metodou urychleného kvašení. Nová metoda slavila obrovské úspěchy nejen u nás, ale po celé Evropě. Krátce po Kruisově objevu byla po celém Rakousku-Uhersku zavedena daň z lihu a nevýnosný starý způsob vymizel. Před Karlem Kruisem se objevily nové úkoly. Musel se účastnit spolkových zasedání lihovarníků, zdokonalit se v tehdejší zákoníku. Objížděl nejrůznější části Uher (Prešov), Rusko (Němírov, Špikov) a navštívil také Belgie (Brusel, Institut de fermentation). Ne ve všech lihovarech byl vždy vřele přivítán, neboť nová metoda znamenala pro lihovarníky nutnou investici do nového zařízení. Roku 1890 ho finanční situace donutila převzít místo externího učitele na Uměleckoprůmyslové škole po profesoru Dr. Bohuslavu Raýmannovi. Přednášel o chemické technologii. Zde si přišel ročně na 1200 zlatých. To už byl natolik časově zaneprázdněn, že musel zastavit vydávání čtrnáctideníku Oesterreichische-ungarische Brennereizeitung (Rakousko-uherské lihovarnické listy), který sám po devět let psal.

Na Uměleckoprůmyslové škole navázal umělecké styky, a to především v oblasti fotografie, v které, jak sám říkal, hledal uklidnění a osvěžení. Často také navštěvoval tzv. Nerudovu stolní společnost, která se tehdy scházela v nově zřízeném Líbalově hostinci na Ferdinandově třídě (dnes Národní třída) a po čase se přestěhovala do kavárny Imperial, která byla místem dostaveníček mnoha známých umělců a herců. Po léta sem večer docházeli malíři Ženíšek, Schikaneder, Pirner, Krösing, Polák, ale také profesori Thomayer, Počta, Nesl, Kruis nebo sochař Josef Václav Myslbek a mnozí literáti, jako Neruda, J. V. Sládek, Antal Stašek, či skladatel Bedřich Smetana.

Kruis se též stále věnoval činnosti badatelské. Spolupracoval se svým přítelem prof. Dr. Bohuslavem Raýmannem, společně se věnovali převážně průběhu lihového kvašení za různých podmínek a sledovali hlavní a vedlejší produkty, které při kvašení vznikají. Jejich práce vyšla pod názvem *Krásné studie chemicko-biologické*.³ Byla předložena v roce 1891 a jsou v ní poprvé pub-

likovány mikrofotografie snímané pod denním světlem, jejichž autorem je Karel Kruis. O Kruisovi jako badateli se píše: „*Kruis byl badatel úzkostlivý a svědomitý: dokud nebyl naprosto přesvědčen o správnosti svých pozorování, zejména však svého úsudku, dotud práci nezveřejnil.*“⁴ Kruisovi vždy šlo o „*rerum cognoscere causas*“ a nikoliv o „*rerum cognoscere superficiem*“ (poznání celé skutečné příčiny, ne o povrchní poznání příčiny).⁴

Dne 19. května 1891 se ve svých čtyřiceti letech oženil s Marií Bruderovou, narozenou 7. prosince 1867 v Heřmanově Městci. Jako jeho svědek byl pozván kolega prof. Dr. Bohuslav Raýmann. 25. ledna 1894 se narodila nejstarší dcera Blažena, následovali Ludmila (12. října 1895) a syn Vladimír (15. prosince 1898).

V roce 1893 byl Kruis jmenován členem mimořádné dotčené třídy presidia České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze. Kolem roku 1900 vstupuje do druhé nadace, tentokrát jako člen ředitelství spolku SVATOBOR, který byl založen v roce 1862, jehož cílem bylo finančně podporovat spisovatele.

Karel Kruis často musí finančně podporovat svého bratra Rudolfa a v těžkých chvílích i své rodiče. Podporuje a finančně přispívá také na Vdovský a sirotčí pomocný fond veškeré ozbrojené moci.

Předsedal také komisi pro druhou státní zkoušku odboru technické chemie, byl členem zkušební komise pro diplomovou zkoušku expertů potravinářských a členem zkušební komise pro kandidáty učitelství na středních školách hospodářských. V roce 1912 se stal Karel Kruis čestným členem České chemické společnosti pro vědu a průmysl.

Velmi pracné překreslování mikroskopických pohledů na papír vedlo Kruise k tomu, že zatoužil nahradit je objektivnějším a cennějším způsobem – mikrofotografií. Z předešlých pokusů došel k závěru, že k úspěšnému zvládnutí mikrofotografie se nejprve musí zabývat bližší makrofotografií.

Jediným, kdo se zabýval mikrofotografií, byl v 80. letech 19. století Dr. Robert Koch. Kruis z něj ovšem nevycházel, dal se na cestu samouka, při níž uplatnil předešlé zkušenosti z oboru fotografie. Brzy načerpal spousty praktických vědomostí, které uplatnil v Ederově periodickém díle „*Jahrbuch für Photographie*“ (Ročenka o fotografii). Jeho mikrofotografie kvasnic byly velmi vřele a lichotivě posuzovány a dostaly se až na výstavu do Vídně, kterou společně s Kruisem připravil prof. Dr. Němec. Byly vystaveny v rámci mezinárodního botanického kongresu v roce 1905 ve Vídni. Kruis zde za svoje mikrofotografie obdržel pamětní medaili K. k. photographische Gesellschaft in Wien.

Fotografické úspěchy odstartovaly jeho další činnost, byl totiž v roce 1897 navržen profesorským sborem Vysoké školy technické (tehdy sídlící v Trojanově ulici v Praze) na post profesora fotografie na c. k. Vysoké škole technické. Návrh byl sice přijat, ale 19. listopadu 1899 byl podán nový. Karel Kruis se tedy stal řádným profesorem kvasné chemie a fotografie na České vysoké škole technické.

Fotografické přednášky zahájil na vlastní žádost už v roce 1896. Z tohoto oboru přednášel tato témata: *Fotografická optika; Apparát fotografický; proces negativní, proces pozitivní, snímky různých předmětů, fotografie barevná na autochromních deskách, zvětšování a zmenšování, pausování; Mikrofotografie.*⁵ V letech 1909–1910 suploval za Kruise na přednáškách o fotografii jeho věrný asistent Václav Frič.

A tak se stal barvířský učeň profesorem. Splnil se mu dávný sen mít dobré finanční podmínky pro činnost badatelskou i pedagogickou. Založil pokusný lihovar a zavedl mykologická cvičení. Na škole založil zcela nový obor fotografie a mikrofotografie a také vybudoval fotoateliér. Kruis vedle mikrofotografií vystavoval též „obyčejné“ fotografie z výletů a cest do zahraničí, v té době velmi populární. Jeho fotografie byly ale širší veřejnosti neznámé, neboť svoje práce ukazoval pouze svým nejbližším přátelům. Vystavoval jen zcela ojediněle.

Stal se prvním držitelem zařízení pro pozorování mikroskopických záběrů pod ultrafialovým světlem, a tudíž i prvním badatelem v této oblasti u nás. Přístrojem pozoroval struktury živých organismů, především jádra bakterií, která se dají vidět tímto spektrem mnohem lépe. Na sklonku života se zabýval klíčením kvasinek a jejich sexuálním chováním. Své šedesáté narozeniny oslavil přednáškou v České chemické společnosti pro vědu a průmysl o novém způsobu výroby lisovaného droždí. Přednáška trvala přes dvě hodiny a měla obrovský úspěch. Droždí vyráběné v Takovicích nese jeho jméno.

Karel Kruis zemřel 27. prosince 1917 na cévní mozkovou příhodu.

Fotografie a Karel Kruis

Těžkopádný mokrý kolodiový proces vystřídal suché želatinové desky, které v 2. polovině 80. let dodaly na trh první fotografické továrny. Fotografie se stala dostupnou pro veliký počet amatérů.

Jedním z takových byl i Karel Kruis. Jeho fotografie jsou němými svědky doby, časovou konzervou, která je uchována pro budoucnost. Můžeme z nich číst, jak lidé žili ve městě, jakým trendům

podléhala tehdejší móda, jak vypadaly některé významné události, jak začínala éra pražských výletníků. Fotografiemi vesnic z okolí Zbirohu Kruis dokumentuje život na venkově a sleduje sociální rozdíly společnosti a změny na vesnici. Během pedagogické činnosti na UMPŠ Kruis navázal umělecké styky s různými významnými osobnostmi tehdejšího výtvarného umění. Ani zde neopomněl fotografovat. Nalézáme skromnou sbírku fotografií, která je toho dokladem. Velmi významné jsou Kruisovy vědecké objevy, kde fotografie hraje nezastupitelnou objektivní úlohu. Přestože jeho volná fotografická tvorba nedosahuje těch nejvyšších kvalit uznávaných fotografů, jsou pro nás jeho fotografie nesmírně cennou sbírkou.

Nejstarší fotografie z pozůstalosti Karla Kruise je datována rokem 1882 a je z okolí Velkých Popovic. Karel Kruis tento záběr nazval „Rej dětí u Popovic, nejstarší negativ“. Jedná se o fotografii (obr. 54_01) pořízenou na deskový cestovní fotoaparát formátu 18 × 24 cm, na který Kruis fotografoval nejčastěji. Domníváme se, že Kruise dovedla k fotografii malba krajiny, kterou ve svých gymnaziálních letech trávil volný čas (obr. olej01, olej02). Je dosti možné, že od malování české krajiny přešel ke snažšímu, ale pro Kruise technicky zajímavějšímu fotografování. Jeho obrazy malované technikou olejomalby z roku 1877 a 1878 jsou velice zdařilé a jeho mladší obraz výseku horského potoka 1877 působí velice moderním dojmem (obr. olej01). K malování vedl později i své dvě dcery Blaženku a Ludmilu. Obě měly vynikajícího učitele, sochaře Josefa Václava Myslbeka, velkého přítele Karla Kruise. Myslbek věnoval rodině Kruisů sádrovou bustu s vypodobněním prof. Karla Kruise. Krásnou olejomalbou je portrét Karla Kruise od dcery Ludmily Kruisové (obr. olejLidka). Předlohou k tomuto obrazu byla pravděpodobně fotografie Blaženky Kruisové *Karel Kruis snídá*, která je na obálce této práce (obr. 31_03).

Při jeho cestách do zahraničí, na výletech pořádaných v okolí Prahy a na letních dovolených, kam se jezdilo na tzv. letohrádky, vznikala většina Kruisových fotografií. Dlouhou dobu byly známy jen nejbližším přátelům a kolegům z vysoké školy.

Za první výstavu Karla Kruise považujeme jeho účast na Všeobecné zemské výstavě 1891 v Praze, na oslavu jubilea první průmyslové výstavy 1791. Máme pro to hned dva důkazy. Jedním je diplom za členství v generální porotě na této výstavě, udělený 15. května 1892 (obr. zemská01), a dopis z výboru zemské výstavy pro uměleckou výstavu 24. prosince 1891, kde se píše: *„Slovutný Pane profesore! Umělecký výbor přihlíží k Vaší láskavosti a ochotě, s jakou Jste pro monumentální podnik díla výstavního přispěl svými zdařilými fotografiemi – usnesl se jednohlasně Vaší slovutnosti svou vděčnost*

tím dání najevo, že zakoupen tento dárek ve způsob obrazu krajiny to od p. K. Libšra, který prosíme jménem výboru uměleckého by jste laskavě přijmouti ráčil co důkaz velké úcty i přátelství.

Znamenáme se za výbor umělecký ve zvláštní účtě. Jednatel Fr. Šafránek.“⁶

Je však velká škoda, že se patrně již nedozvíme, jaké fotografie zde Karel Kruis vystavoval, neboť na seznamu z výboru umělecké výstavy z Všeobecné zemské výstavy 1891 v Praze, na oslavu jubilea první průmyslové výstavy 1791 není uveden žádný fotograf, pouze malíři, grafici a sochaři.

Jubilejní výstava se pojila k výstavě pořádané před sto lety 1791. Tento rok měl pro nás nevšední význam. Politicky znamenal odklon od centralismu doby josefínské, národně podnítil mysl tehdejších českých vlastenců a hospodářsky podal přehled o tehdejší práci. Reskriptem nám byly 17. května 1791 vráceny korunovační klenoty z Vídně. Myšlenka uspořádat jubilejní výstavu zemskou byla poprvé pronesena v Obchodní a živnostenské komoře pražské 26. října 1887, mělo se jednat o stálou výstavní budovu v Královské oboře. Po vleklých ostrých diskuzích s Němci, kteří tvrdošíjně trvali na tom, že slovo „jubilejní“ je proti nim politicky namířené a že znamená politickou oslavu korunovace výstavou, přistoupili k následujícímu pojmenování: Všeobecná zemská výstava 1891 v Praze, na oslavu jubilea první průmyslové výstavy 1791.

Teprve v květnu 1890 začali první stavební práce a v červenci práce montérské. Hlavní tíha prací spočinula na tehdejším stavebním odborníkovi Františku Křížíkovi, který mněl již bohaté zkušenosti z elektrotechnických výstav z Paříže 1881 a Vídně. Po vzoru pařížské výstavy František Křížík vystavěl tzv. osvětlené vodometry „fontaine lumineuse“. Tato Křížíkova fontána vrhala do výše 40 hektolitřů vody. 11. května začala stavba čtyř zásadních budov při jižním vchodu z Holešovic. Nejznamenitější byl Průmyslový palác se svojí věží a dolní částí tzv. strojírny, jež byla dílem inženýra Novotného, ředitele českomoravských strojiren. Mimo tyto budovy bylo postaveno dalších 95 pavilonů jednotlivých vystavovatelů na ploše 20000 m². Ale nescházelo ani mnoho dalších stánků, altánků, a kiosků, ochutnávací a restaurací, z nichž některé představovaly např. gotický hrad s padacím mostem, větrný mlýn, egyptský chrám, českou chalupu a další objekty.

V ranních hodinách dne 15. května 1891 se v Praze otevřely brány nově zbudovaného výstaviště, aby Pražané a další návštěvníci stověžaté matičky Prahy zhlédli dlouho očekávanou událost. Již předešlého dne večer se obyvatelé Prahy k této události chystali. Na pražských náměstích probíhaly koncerty, na Vltavě se rozzářil ohňostroj, na okolních návrších vzplály ohně a pražské domy a ulice byly vyzdobeny červenobílými zemskými a červenozlutými říšskými prapory a nescházely ani zelené

girlandy ze smrkového chvojí. Dne 15. května 1891 v 10 hodin dopoledne projela branou výstaviště císařská delegace a za malý okamžik prohlásil arcivévoda Karel Ludvík výstavu za otevřenou.

Díky výstavě získala Praha několik dominant, jako např. rozhlednu na Petříně, lanovou dráhu na Petřín či proslulé bludiště vybudované z někdejšího výstavního pavilonu Klubu českých turistů. Do dnešních dnů se také zpívá několik výstavních kupletů pocházejících právě z roku 1891. To svědčí o významu, kterého výstava u našeho národa dosáhla.

Další výstavy se Karel Kruis zúčastnil však jako člen poroty (jury) na první výstavě fotografií amatérů Československých, pořádané **Klubem fotografií amatérů v Praze** (KFA) roku 1897. Za znalecké a spravedlivé přispění v porotě mu byl 30. září 1897 KFA udělen diplom a Jednotou ku povzbuzení průmyslu v Čechách 27. listopadu 1897 (obr. diplom01) mu bylo písemně poděkováno. Krátká ukázka z dopisu Klubu fotografií amatérů v Praze: „*V Praze dne 6. října 1897. Vážený pane Karel Kruis, ředitel lihovarnické školy, profesor na České technice.*

V dokonalé úctě podepsaný výbor klubu dovoluje si vysloviti Vašemu Blahorodí nejuctivější dík za ochotnou a obětavou intervenci při výstavní porotě, jakož i za vzácnou přízeň, kterou Jste ráčil při udílení vyznamenání klubu našemu ochotně projevit. Prosíme snažně, byste nám vzácnou přízeň tuto ráčil laskavě i po další čas zachovati a znamenám se v dokonalé úctě za KFA Mudr. Josef Němeček.“⁷

Dopis je dokladem spolupráce mezi Kruisem a Klubem fotografií amatérů, ale Karel Kruis nikdy nebyl členem KFA, jak dokládá seznam všech členů Fotografický obzor z roku 1910 nebo 1911.

Klub fotografií amatérů v Praze byl založen 19. srpna 1889. Od roku 1893 vydává svůj spolkový časopis Fotografický obzor, který vychází až do září roku 1944. Zakládajícím redaktorem byl JUDr. Jaroslav Haasz. V pozdějších letech kolem roku 1910 ho redigují Vladimír Fenderlík, František Mrskoš, prof. PhDr. Vladimír Novák. V roce 1915 měl Český klub fotografií amatérů (bývalý KFA) 255 členů, z toho 2 zakládající, 7 čestných, 4 dopisující, 99 činných pražských, 89 činných venkovských. Výbor Českého klubu fotografií amatérů se scházel každých 14 dní (v létě jednou měsíčně) ve zvláštní místnosti plzeňské restaurace u Teissigů na Praze II, ve Spálené ulici. Majitel pan Teissig byl také náruživým fotografem amatérem a členem KFA. Členský příspěvek se až do roku 1914 nezměnil, činil K 200 jednou provždy, zápisné K 10 jednou pro vždy, činní pražští K 30, činní venkovští K 10. Jednou měsíčně zde probíhaly zajímavé diaprojekce s přednáškami. Členství v klubu umožňovalo také několik výhod, a to hlavně pro pražské členy, kteří mohli využít moderní klubovny s knihovnou, ateliér s portrétními stroji s příslušenstvím pěti objektivů

s pozadím a nábytkem, 3 temné komory s vodovodem a elektrickým světlem, mísy všech velikostí, skioptikon ke zvětšování pro umělé světlo a zvětšovací přístroj pro denní světlo atd.

Karel Kruis na technice zahájil své přednášky o fotografii na vlastní žádost už v roce 1896.

Z tohoto oboru přednášel tato témata: *Fotografická optika; Apparát fotografický; proces negativní, proces pozitivní, snímky různých předmětů, fotografie barevná na autochromních deskách, zvětšování a zmenšování, pausování; Mikrofotografie.*⁸ V letech 1909–1910 suploval za Kruise přednášky o fotografii jeho věrný asistent Václav Frič. Kruis však nebyl prvním pedagogem na vysoké škole technické, který vyučoval fotografii. První písemné zprávy máme o Františku Bedřichu Čecháčovi, který zde přednášel o fotografii v krátkém čase v letech 1880–1882 a po něm následoval prof. Müller, který v roce 1895–1896 podal návrh na zřízení přednášek o fotochemii a fotografii a profesorský sbor zažádal ministersrstvo o dotaci 9842 zl. na zařízení fotolaboratoře a 400 zl. na zmíněné přednášky. Po prof. Karlu Kruisovi nastupuje jako pedagoo fotografie na technice bývalý Kruisův žák, prof. Dr. Mühlbauer (Milbauer). Prof. Dr. Milbauerovi se podařilo odthnout a osamostatnit přednášky o fotografii od stolice kvasné chemie. Patřil mezi první úspěšné doktorandy technických věd z oboru chemie. Prvním doktorandem se stal František Faktor, který složil požadované rigorózum v lednu 1902. Komise byla tehdy složena z prof. Kruise, Preise a Slavíka. Doktoráty technických věd existovaly více než půl století. Poslední doktoráty byly skládány na VŠCHT ještě v roce 1953. Teprve pak byly zrušeny a nahrazeny novými vědeckými tituly.

Z osobního deníku Karla Kruise se dozvídáme o připravované výstavě, jestli však byla zahájena a kde, se zatím nepodařilo vypátrat. Do svého zápisníku z roku 1917 si poznamenal: „*Obrazy do výstavy. Koně, Hrubá skála, Bechyně, Les, Matka, Otec (starší foto), Otec (mladší foto), My tři, My dvě, Les v Neřežíně, Rosa, Blaženka, Lída.*“⁹ Bezpochyby se jedná o názvy jeho fotografií, zachycujících jeho nejoblíbenější fotografická témata.

Poslední výstavou Karla Kruise, bohužel in memoriam, byla výstava v Technickém muzeu království českého na Hradčanském náměstí. Výstavu zahájil PhDr. Václav Felix, rektor České vysoké školy technické 27. června 1918 v 11 hod. dopoledne u přítomnosti zvaných hostů (obr. pozv01).

Od roku 1907 se objevují v jeho pozůstalosti první fotografie signované slepotiskem. Slepotisk je proveden úderem na raznici nebo za pomoci malého pákového lisu. Text raznice je: „PRAHA 1907 FOT. PROF. K. KRUIS“. Od tohoto roku jsou fotografie nalepovány na tmavé kartony, které přesahují fotografii jen o půl centimetru a plní tak funkci tmavého rámečku. Tento sendvič je pak opět nalepen

na tenký světlejší karton. Datace slepotiskem je však matoucí, nepřísluší roku vzniku záběru (negativu), ale až zhotovení pozitivu. Rozdíl je někdy až dva roky od doby, kdy byl pořízen samotný záběr.

V době, kdy Karel Kruis pořizuje své záběry, se na trhu objevuje již velké množství fotografických materiálů nejrozličnějších firem. Sám Kruis vyzkoušel nejrozličnější značky skleněných negativů z různých zemí. Tak např. anglické desky Edwards' isochromatik snap shot plates (obr. firmydesek01a), belgické Plagues au gélatino – bromure d'Argent, E. Beernaert, nebo francouzské E. Lumière & ses Fils panchromatiques, jinak přezdívané Color, německé Agfy Chromo-Platten nebo Chromo-Isolar Platten, Berlin (obr. firmydesek02), které jsou v jeho archivu zastoupeny nejčastěji.

Kruis si své fotografické zboží nejčastěji objednával u vyhlášené firmy Bernard Goldwein v Praze jehož „odborný obchod“ sídlil na Ferdinandově třídě č. 23 n (dnes ul. Národní třída) (obr. Gold01).

Vybrat tu správnou fotografickou desku pro určitý fotografovaný námět za určitého osvětlení vyžadovalo obrovské zkušenosti. A to nemáme na mysli rozdíl v názvech firem, ale v samotném druhu desek, které se lišily podle senzibilizace, tzn. zcitlivění pro určitou barvu.

Jak jsme již uvedli, na trhu bylo možné zakoupit desky různé, např. desky „obyčejné“, tedy neortochromatické – nesenzibilizované. Tyto desky měly snad pouze dvě výhody, nebyly drahé a expozice u nich nebyla prodlužována žlutým filtrem před objektivem. Na obyčejnou desku nebylo možné převést všechny barvy do tonalit šedi tak, jak je vnímá naše lidské oko. Obyčejná neortochromatická deska byla citlivá nejvíce k světle modré a fialové barvě, naopak k barvě žluté, zelenožluté a červené byla citlivá jen málo. Tento jev je nejlépe patrný u nejstaršího negativu Karla Kruise *Rej dětí u Popovic*. Na tomto záběru v pozitivu vidíme jasně tmavou travu v popředí, v které děti skoro zanikají (deska málo citlivá k zeleni) a absolutně „vymetenou“ oblohu bez mráčků, tedy silnou citlivost k světle modré a fialové (obr. 54_01).

Díky objevu ortochromasie chemikem H. W. Vogelem v roce 1873 přestalo k tomuto jevu docházet. Ortochromasie je senzibilizace k potřebným barvám. K zvýšení citlivosti k žluté barvě bylo tedy třeba obarvit desku žlutými roztoky. Nejpoužívanějším zásaditým barvivem byl např. erytrosin, který umožní desce přijímat barvu modrou, zelenou i žlutou. Takovéto desky se jmenují ortochromatické.

Karel Kruis jiné pro svoji tvorbu, až na výjimky nepoužíval. K ještě větší senzibilizaci používal Kruis i ostatní fotografové žlutý filtr před objektivem fotoaparátu. Jeho použití a správná volba hustoty pro daný záběr byla opravdu náročná a Karel Kruis se v této technice vypracoval na opravdové mistrovství, jak dokládají jeho panoramatické snímky ze Zbirožska (obr. 71pankra, 72pankra). Hustotu

filtru bylo nutné korigovat podle doby, v které záběr pořizujeme, neboť s polohou slunce se mění také barva jeho osvitu. K námětům, kde často kontrastují mlhavé krajiny, vodní partie a hlavně bílé předměty v tmavém poli, bylo zapotřebí užít desku izolární, tedy např. Chromo-Isolar, citlivější více k bílé barvě.

Třetím používaným druhem jsou v této době desky panchromatické tzv. color desky, které jsou citlivé skoro pro všechny barvy kromě modré. Používají se převážně pro fotografování v přirozených barvách, v reprodukční fotografii, atd.

Dále bude zapotřebí zmínit se o expozici desek, tedy o jejich citlivosti ke světlu. Citlivost desek bývá nejčastěji udávána kolem 16–17 ° Scheinera. Citlivost však bývala uváděna na obalu krabičky s deskami nebo na příslušném letáčku, ale údaj byl často nepřesný. Ve skutečnosti se citlivost pohybovala tak kolem 13–15 ° Scheinera. Při jasném až slunečném počasí a clonovém čísle 36 na obyčejné desky vycházely Kruisovi expozice kolem 1/2 minuty, při užití ortochromatických izolárních desek s použitím žlutého filtru a za špatného počasí expozice dosahovala i několika minut.

Při vyvolávání fotografických desek Karel Kruis neexperimentoval. Od samých začátků byl věrný jedné vývojce, a to Rodinalu, který ředil v různých poměrech od 1 : 15 až 1 : 30. Rodinal je běžně používaná a oblíbená vývojka i dnes díky své velké vydatnosti a snadné manipulovatelnosti (obr. Rodinal01). Jde totiž o silný koncentrát s dlouhou trvanlivostí, který snadno a rychle rozmícháme.

K vyvolání negativů se roztok Rodinalu připravil do třech misek v ředění 1 : 10, 1 : 20, 1 : 30 při teplotě 18 °C. Desku vyjmeme z kazety a vložíme do prostřední misky ze střední koncentrací. Velkou výhodou ortochromatických materiálů byla možnost sledovat průběh vyvolávání již v samotné vývojce pod červeným světlem, který na desku po krátkou dobu škodlivě nepůsobí. Pokud zaregistrujeme první příznaky vyvolávání obrazu již po 7 s, deska je přeexponována a je nutné ji přemístit do koncentrovanější vývojky (1 : 10) do doby plného prokreslení. Přeexponované desky musíme dát převyvolat! Později se je pokusíme zeslabit. Podexponované desky vložíme do slabého koncentráту a necháme zhruba půl až jednu hodinu dovyvolat.

Po vyvolání dáme fotografické desky na několik minut vyprat (tzv. přerušit), abychom zbytečně nezanašeli ustalovač alkalickými látkami obsaženými ve vývojce. Následně ustalujeme za pomoci kyselého siřičitanu sodného a sirnatanu sodného po dobu 1/4 hodiny.

Praní desek probíhá pod tekoucí vodou po dobu 30 minut, k čemuž sloužila tzv. vypírací nádoba na desky, v které byly desky v přihrádkách uloženy na výšku. Sušení desek pak nejlépe proběhne za

normální okolní teploty v kozlíkách k tomuto účelu vyrobených. Kruis ještě některé cennější negativy fixoval nátěrem bezbarvého laku, a tím je chránil proti poškození při časté manipulaci.

Většinu svých fotografií nezvětšoval, až na několik výjimek, a to byly portréty a veduty. Svoje fotografie přenášel na fotografické papíry kontaktním způsobem za pomoci kontaktních rámečků. Do těchto rámečků se pod ochranným světlem vloží pozitivní materiál, navrch se položí kopírovaná deska s případným vykrytím pro daný výřez a vrstvy se k sobě přitisknou pomocí horního rámečku. Posléze stačí vystavit rámeček dennímu nebo umělému světlu a podle příslušného návodu k zvětšovacímu papíru pozitiv vyvolat.

Kruis pracuje s nejrůznějšími fotografickými papíry, některé sám překopíruje a následně opět vyzvětšuje pro umocnění té správné impresionistické nálady. Používá několik druhů celloidinových papírů, papíry firmy Trapp & Münchs Fabrik (Matt-Albumin), Velox Papier, Gevaert-Orthobrom-Papier, Dr. Jacoby's betiebte Fabricate-platinpapiere a další.

Karel Kruis se v průběhu své fotografické činnosti poměrně bohatě vybavil fotografickou technikou. Pravděpodobně prvním fotoaparátem bylo anglické stereo, ze kterého pořizoval kontakty svých prvních stereodvojic, které posléze jako pozitiv nalepoval na kartony. Na přelomu století to byl velmi oblíbený a masově rozšířený způsob fotografování. Z roku 1900 máme záznam o záběrech pořízených tzv. detektivkou, která dostala svůj název podle svého tvaru, většinou dřevěné krabice, která umožňovala nepozorované fotografování. Další její výhodou byl zásobník na 12 citlivých fotografických desek, umožňující rychlou výměnu vždy za neexponovanou desku. Třetím fotoaparátem byla Zeissova ka-mera na desky o velikosti 18 × 24 cm s výměnným objektivem firmy Steinheil, na kterou Kruis pořídil většinu svých krajinářských záběrů. Pravděpodobně se jednalo o některý z cestovních modelů. Modernějším fotoaparátem byla Goertzova „klappkamera“ se šterbinovou závěrkou, navrženou samotným Ottomarem Anschützem. Tento fotoaparát umožňoval fotografovat momentky, které jsou v pozůstalosti k vidění. Posledním přístrojem je malý Box Tengor, též od firmy Goertz, jehož největší předností je nízká hmotnost a snadná ovladatelnost.

Stereofotografie

Prohlížení stereofotografií bylo na přelomu století velmi populární. Co do obliby by se dalo přirovnat k dnešní televizi. Stereofotografie jsou dva záběry pořízené ze stejné vzdálenosti. Úhly záběrů jsou však vzájemně posunuty o vzdálenost asi 7 cm, která odpovídá vzdálenosti očí člověka. Zpočátku se stereofotografie pořizovaly klasickým fotoaparátem s jedním objektivem a kamera se posunovala po kolejnici. Nejprve se nasnímal pravý záběr, pak se kamera posunula o patřičnou vzdálenost a exponoval se levý záběr. Tímto způsobem nelze snímat rychlejší děje. Proto byla roku 1853 zkonstruována kamera Johna Benjamina Dancera, jež byla vybavena dvěma objektivy a vnitřní přepážkou, která zamezila překrývání obrazu. Takovýmto fotoaparátem lze fotografovat pravý i levý obraz najednou. Později byl fotoaparát vybaven centrální závěrkou a spřaženým táhlem ovládajícím clonu a expozici. Součástí fotoaparátu byl jednoduchý rámcový hledáček, doplněný malou libelou. V průběhu let byla vyrobena spousta těchto aparátů, ať už sklopných, měchových, boxů či vzpěrových.

Abychom vytvořili patřičný stereoefekt, je zapotřebí stereofotografie pozorovat vhodným zařízením na prohlížení. To umožní spojení dvou obrázků v lidském mozku a vyvolá dojem trojrozměrnosti. Tyto přístroje na prohlížení můžeme rozdělit podle počtu diváků. Stereofotografii může pozorovat jeden nebo větší množství diváků. Nejpoužívanější byla tzv. příruční kukátka, která jednotlivci umožnila pozorování stereofotografií z ruky.

Na 20 kusech těchto komerčně vyrobených stereofotografií jsou zachycena nejčastěji německá města Pinzgau, Baiern, Berchtesgaden a další. Jsou zhotoveny firmou Baldi & Würthle in Salzburg (obr. foto_06).

Druhá, mnohem větší skupina kupovaných stereodvojic, sloužila pravděpodobně k didaktickým účelům. Jedná se o reprodukce stereofotografií technikou světlotisku, na kterých jsou stereofotografie z velkých evropských a asijských měst (Francie, Rakouska, Norska, Jugoslávie, Indie, Čína, Belgie a Egypta). Z toho jasně vyplývá Kruisův kladný vztah k cestování. Tyto stereofotografie vycházely nákladem B. Kočího v Praze kolem roku 1909. Stereofotografie jsou označeny číslem a názvem a stručným popisem místa. Některé udávají i jméno autora (obr. foto_12).

V pozůstalosti Karla Kruise nechybějí ani reprodukce malířských mistrů a „sterea“ sochařských děl z celého světa. Tyto záběry jsou nalepovány na kartony. Jsou kopírovány včetně pasparty na fotografický papír spolu s názvem firmy a rokem vzniku. Vyrobita je firma Gesellschaft A. G. Berlin roku 1903.

Stereá, která pocházejí nepochybně z ruky Karla Kruise, zachycují naše hory, krajinné celky a výlety do okolí Prahy.

Jako vynikající chemik neměl Karel Kruis s fotografií velké technické problémy. Byl proslulý svým perfekcionalismem v oblasti chemie a jeho elaboráty platily vždy za vzor. Ale v jeho pozůstalosti jasně sledujeme, jak se kvalita jeho snímků postupem času rapidně zvyšuje. Povšimněme si, jak Karel Kruis komponuje stereoobraz. Uvědomuje si, že kvalita zobrazení závisí na výběru fotografovaného motivu. Snaží se tudíž zobrazovat popředí, kde se pokud možno postupně rozkládá hlavní motiv, a samotný obraz pak ubíhá do nekonečna, kde se tyčí nějaká dominanta krajiny, jak je patrné ze záběru z hradu Točnick (obr. Točnick_01). V popředí jsou zřežirováni pravděpodobně kolegové Karla Kruise z Vysoké školy tak, aby plastický efekt byl co nejsilnější. Další krásný stereoeffekt vyvolává Kruisova řeka Vydra (obr. 77_02, 77stsuma), kde v popředí vnímáme velké kameny. Vydra utíká kamsi na horizont šumavského hřebenu. Tato stereofotografie pochází z roku 1895. Takové náměty jsou pro stereofotografii nejvděčnější a u diváka nejsilněji vzbuzují plastický dojem. Zajímavá je též čtveřice stereofotografií zachycujících slavnostní událost v Praze. Mohlo by se jednat o veřejná vystoupení Sokolstva z roku 1907 nebo o poslední cestu Františka Josefa I. na Jubilejní výstavu Pražské živnostenské a obchodní komory z roku 1908. Kruis zde fotografoval pokaždé z jednoho místa a vytvořil tak kratičký dokument rušné ulice z balkonu přilehlého domu. Na sérii fotografií jsou patrní účastníci průvodu procházející v kroji a postupné zaplňování ulice davem lidí (obr. 74slavno)

Zajímavou dvojicí je také stereo kolorovaný diapozitiv *Okno zříceniny* (obr. 119_01). Kolorované diapozitivy se začaly promítat v Čechách koncem minulého století. První projekce proběhly v Klubu fotografů amatérů v Praze, která se uskutečnila 3. dubna 1893. Čtyři roky poté byl založen Diapozitivní kroužek a na pravidelných schůzkách se představovali svými fotografiemi jak profesinálové, tak amatéři. Je pravděpodobné, že se jich jako člen jury KFA Karel Kruis také účastnil.

Diapozitivy byly nejčastěji promítané promítacím přístrojem zvaným skioptikon, který měl principiální podobu dnešního diaprojektoru.

Karel Kruis vytvořil rozsáhlou sbírku stereofotografií s různými motivy, převážně cestopisnými, které se dochovaly až do dnešní doby (obr. 119_02, 52_05, 74_01, 74_02, 74_03, 75_01, 75_02, 76_01, 76_02, 77_01, 77_02, 77_03, 77_04)

Krajinářská fotografie

Nejstarší z nich pochází přibližně z roku 1882 z okolí Velkých Popovic. Karel Kruis tento záběr nazval „Rej dětí u Popovic, nejstarší negativ“ (obr. 54_01). Ve Velkých Popovicích Kruis pracoval v místním lihovaru na rozsáhlé práci týkající se výroby lihu, jak jsme se již zmínili v kapitole Životopis Karla Kruise.

Dalšími krajinářskými náměty jsou Krkonoše z roku 1892. Převažují zde pohledy do údolí a horské potůčky. Je dosti možné, že cílem tohoto výletu mohl být pochod na Sněžku (obr. 03_04, 03_01).

Panoramata hor se Karlu Kruisovi nejspíše zalíbily, neboť z následujícího roku pocházejí negativy z německého Berchtesgadenu (dnes národní park Berchtesgaden Land). Rozvoj města Berchtesgaden a jeho okolí začal s průmyslovou revolucí v 19. století. Díky průmyslu a bavorské aristokracii se tento vzdálený kout Německa stal poněkud známějším. Počátkem 20. století jeho krásu objevila řada umělců, díky nimž se zde začaly objevovat první hostince a penziony a nastal rozvoj turistiky. Návštěvníci Berchtesgadenu i dnes objeví překrásnou a divokou alpskou krajinu s loukami, pastvinami, lesy a okolními horami, jak se můžeme dočíst z nabídky cestovních kanceláří.

Karel Kruis zde pravděpodobně zahájil svůj výlet u jezera Königssee (Královské) (obr. 13hory) a pokračoval přes Watzmannův hřeben dále do národního parku. U jezera fotografoval přívoz s lodí plnou místních horalů, které vnímáme jen díky siluetám jejich klobouků s pery. Jezero se vlivem delší expozice jako by proměnilo v kotlů páry. Tento efekt je způsoben nutnou dlouhou expozicí, kterou podmiňuje nižší citlivost negativního materiálu (asi 8 DIN). Další záběry věnuje Kruis v Alpách horským vodopádům a přilehlým štítům hor tyčících se až do výšky 2713 m.n.m. (Mittelspitze) (obr. 14hory, 15hory, 16hory, 17hory). Musíme si též uvědomit, jak fyzicky náročné muselo být fotografování v alpském terénu a v takové nadmořské výšce, s fotoaparátem na desky 18 × 24 cm. I z dnešního pohledu jde o velmi slušný fyzický výkon. Kruis také navštívil horská městečka Bad Reichenhall, Wald in Pinzgau i rakouský Salzburg, kde neminul Mozartův domek Kouzelná flétna.

Z roku 1894 nalézáme fotografie z přírodního parku u Letohrádku Hvězda v Praze. Kruise zde zaujala alej stromů směřující směrem od Hvězdy (obr. 78_01). Letohrádek Hvězda byl postaven na území bývalého libockého lesa, kde Ferdinand I. založil Novou královskou oboru. Samotnou stavbu pak sám navrhl jeho syn arcikníže Ferdinand Tyrolský v roce 1555. Renesanční stavba o čtyřech podlažích má půdorys šesticípé hvězdy (odtud název letohrádku i obory). Na počátku 19. stol. zde byl

vybudován přírodní park, který se stal velmi častým cílem nedělních výletů Pražanů. Není vyloučeno, že právě zde Karel Kruis prohloubil své umělecké styky s Aloisem Jiráskem či s pedagogy z Uměleckoprůmyslové školy, kde od roku 1890 přednášel o chemické technologii.

Rok 1896 je pro Karla Kruise začátkem fotografování na letních dovolených, což pro vysokoškolského profesora znamenalo tři měsíce. Skoro pravidelně trávil dovolené v některé z letních vil, kterých byla k pronájmu široká nabídka. Tyto informace poskytoval Ústav král. hlav. města Prahy pro zprostředkování bytů. Zde bylo možné zažádat o kopie tzv. Seznamů pronajatelných bytů letních, kde bylo možné najít všechny nejdůležitější informace o pronajímaném bytě. *Např. Obce Žinkovy (z roku 1912) čísl. popis 51., 1. patro, předsíň – ne, kuchyň – ano, 2 pokoje, zahrada, druh koupadla – řeka, dostupnost lékaře – ano, počet hostinců – 4, oběd v kor. – 0,80, dostupnost /hod – Nepomuk 1hod 40 min, lesa – 3, koupadla – 5, Nájemné v kor. měsíční 25, sezóní 70, Adresa pronajímatele – Václav Procházka, tamtéž, Pohledy v ústavě – ano.*¹⁰

V těchto letech Kruis fotografuje okolí Nižbora a Nové Huti na Křivoklátsku. Soustředí svůj zájem na partie potoka Vuznice, město Nižbor, zdejší Nižborské plovárny na Berounce a samozřejmě okolí zámku a kostela. Žadný z těchto záběrů se však nedochoval. Je možné, že pro technické obtíže z expozicí (jak je patrné ze zápisníku K. K.) je sám autor vyřadil. V létě podnikl výlet na nejvyšší vrchol a zároveň neodmyslitelný symbol krajiny v okolí Českého lesa u Domažlic – Čerchov (1042 m).

Na jaře roku 1897 pořizuje asi 10 pohledů z Jeleního příkopu na Hradčany a Štenberský palác v Praze (obr. 109_01). Zajímavé by mohly být též pohledy ze zámeckých schodů na Prahu a portréty žáků UPM na téže místě z téhož roku. Bohužel ani ty se však nedochovaly.

Léto 1898 a 1899 tráví Kruis dovolenou na letním bytě na Zbirohu. Právě z okna tohoto bytu fotografuje své záběry. Na Zbirohu obrací svůj fotografický zájem nejvíce na zemědělské práce, právě probíhající žně a senoseč, z čehož nám zůstal velice zajímavý a početný dokument tehdejší práce statkářů na polích a života na vesnici (obr. 10_02, 10_03, 10_04, 10_05, 10_06, 12_01, 13_01, 16_01, 16_02).

Přicházející vlna zájmu o národopis a velké změny probíhající na vesnici podnítily zájem o fotografování vesnic u amatérů i profesionálů. Tento podnět byl dán poprvé, když v zájmu Národopisné výstavy československé 1895 byla uveřejněna výzva „...bude nutno fotografovat sídla národa československého“.¹¹ Tato výzva se obracela hlavně na fotografy amatéry. Snímky byly vystaveny na různých národopisných výstavách. Druhá vlna zájmu proběhla v souvislosti se Soupisem

památek (první svazek roku 1897, Kolínský okres). Do roku 1907 bylo vydáno 27 svazků, v nichž se uplatnili mnozí fotografové amatéři, jako byl i Karel Kruis. Větší část Kruisových fotografií mapuje život a krajinu na české vesnici.

V září roku 1899 Kruis odjel do Teplic nad Metují. Odtud pocházejí fotografie z Adršpašských skal a často se opakující motiv s teplickou Metují (obr. 04_01, 04_02).

V roce 1900 pořizuje záběry *Židovy strouhy u dolní lávky*. Židova strouha se nalézá v kaňonovitém údolí, jímž protéká potok se stejným jménem, pramenící u Dolního Bukovska a přitékající ze severovýchodu k Lužnici u města Bechyně. Zvlášť mohutné jsou skalní scenérie při jeho ústí do Lužnice. Těmto záběrům věnoval Karel Kruis celé dopoledne. Fotografoval od 9 hodin 45 minut až do 12 hodin 20 minut. Za tuto dobu vzniklo 12 negativů jednoho místa za nejrůznějších světelných podmínek a rozdílné filtrace žlutým filtrem. Těmito experimenty se pravděpodobně Kruis učil pozorovat vliv světla na fotografický obraz k dosažení té nejlepší atmosféry, kterou můžeme vidět na jeho fotografiích v pozdější době. V následujících dnech vznikaly desítky negativů s názvem *Židova strouha* (obr. strouha_01).

Kruisově pozornosti neunikl ani Bechyňský zámek, který fotografoval z nejrůznějších úhlů. O jednu z těchto „velkých fotografií“ si zažádala samotná paní hraběnka Eleonora z Paarů z Bechyňského zámku (obr. 06_05). Z dopisu ze dne 24. prosince 1901: *„Slovutný pane profesore! Přicházím s prosbou. Paní hraběnka choť majoritního pána, p. hraběte Alfonse z Paarů touží velice mít jednu vaši velkou fotografii zámku Bechyňského pro někoho z příbuzných. Nejspíše pro její bratra prince Ottu Windishgrätze, který se nyní bude ženit s arcivévodkyní, dcerou koruního prince. A tu obrátila se na mne se žádostí, abych jestli to vůbec možno, jednu takovou fotografii u Vás – slovutný pane profesore, pro ní vyžádal.“*¹²

Z dopisu je též zřejmé, že na zámku byl Karel Kruis častým hostem. a darovaných fotografií bylo více. Za fotografii bechyňského zámku byl Kruis od paní hraběnky pozván na myslivecký hon v příští sezóně (obr. 06_01, 06_02, 06_03, 06_04).

O účasti Karla Kruise na mysliveckých honech není pochyb, jak dokazují jeho fotografie z roku 1901 z Nového Města nad Metují. Ale těm se budeme věnovat v následující kapitole – v **Portrétní fotografii**.

Karla Kruise též velice podrobně zajímá i barevná fotografická technika. Na záběrech Novoměstského zámku z louky exponuje tříbarevnou stereofotografii tzv. barevnou Hesekiel

(14. 8. 1901). Kruis fotografuje Novoměstský zámek na desky Cadet Spektrum plate. Exponuje pokaždé tři desky přes modrý, červený a zelený filtr. Z těchto barevných diapozitivů se do dnešního dne zachoval pouze jeden pod názvem *Vstup do hradní vížky, Nové Město nad Metují*.

Z dopisu zaslaného 4. 2. 1902 p. Pokorným se také dozvídáme o Kruisových pokusech s tříbarevným tiskem na látku a využitím fotografie pro „gravování tiskacích válců“. Výsledky, kterých v těchto pokusech dosáhl, však nejsou známy, ale domníváme se, že z časových důvodů se Kruis věnoval jinému oboru, a to mikrofotografii.

Pod datem 15. srpna 1902 jsou v deníku uvedeny velice zajímavé fotografie s názvem *Betlém sv. Huberta, Pilnost, Pýcha* (obr. 44_03), které najdeme i v jeho pozůstalosti. Fotografie byly publikovány v časopise Dílo, kde je okomentoval známý sochař Josef Mauder a nazval je *Kamenná pohádka*.¹³ Již zde Josef Mauder apeluje na katastrofální stav této vzácné kukské památky (obr. 82_01, betlém_01, 02, 03).

Fotografie Betlému od Karla Kruise jsou jednou z nejstarších fotografických zpráv o stavu této věhlasné barokní památky a jedním z nejcennějších fotografických souborů z pozůstalosti. Jeho fotografie vynikají vysokou technickou kvalitou. V následujících letech se o Betlém zajímali i fotografové zvůčných jmen, jako byli jilemnický rodák Zdenko Feyfar či samotný „mistr“ fotografie Josef Sudek, který Betlém fotografoval v roce 1936 pro časopis Volný směr.

Jedná se o plastiky vytesané do přírodního kamene na motivy z Nového zákona (Příchod Králů, Klanění pastýřů, Narození Páně), umístěné v lomu v Novém lese, který se nachází v těsném sousedství Kuksu. Soubor kamenných soch je dílem Matyáše Bernarda Brauna (mimo jiné autora soch na Karlově mostě) a několika dílenských pomocníků. Vznikal mezi roky (1723–1732) a patří mezi nejuznávanější barokní soubory plastik ve střední Evropě. Postupem času dostal podle své nejoblíbenější části název Betlém. Samotný Betlém se skládá ze čtyř kolmých stěn pokrytých reliéfy a z prostorné vytesané sluje, z jejíhož levého rohu vyvěrá voda do kamenné nádržky. Vpravo od sluje, na velké čelní ploše je oblíbený motiv hraběte Šporka – výjev z legendy o sv. Hubertovi. Na stěně ustupující vlevo od sluje je pak Klanění pastýřů se sv. Rodinou a dále do úhlu na dvou stěnách dlouhý Průvod sv. Tří králů. Vlevo v popředí je torzo ležící postavy sv. Máří Magdaleny. Reliéfy jsou oproti obnaženým plastikám relativně zachovalé. Většina barokních soch byla barevná, jak dokládají poslední expertízy, jedná se o tzv. polychromování. Nad ostatní vynikají sochy Garina a sv. Onufria. Poustevník Garin je zde znázorněn před jeskyní, kde se kaje za vraždu mladé dívky

Rikildy. Garinova jeskyně hrála v Novém lese velkou roli, protože stála přesně na hranici dvou pozemků. Nachází se asi sto metrů od Betlému. Traduje se pověst, že Matyáš Braun byl při práci napaden vlastníkem druhého pozemku. Jeskyně je částečně uměle vytvořena a je v ní umístěn reliéf Ukřižovaného a sedátko s vybroušeným otiskem ruky, údajně Šporkovy. Nad sochou je vytesán Šporkův znak a v levém rohu sova. Uvnitř jeskyně na levé straně býval nápis, který obsahoval Garinův životopis. Dalším přilehlým monumentem je studna Jákobova, kde je motiv Ježíše žádajícího samaritánku, aby mu dala napít ze studny.

Mecenášem byl František Antonín Špork (1662–1738), který se seznámil již s dvacetiletým Matyášem Bernardem Braunem při putování Tyrolskem a přiměl jej přesídlit do Čech. Jako Florencie za Cosima a Lorenza, tak vypadal Kuks vystavěný na přání pana hraběte. V Kuksu nechal Špork vybudovat zámek (1695), hostinec (1699), divadlo (1702), ve kterém zazněla první opera v Čechách, klášter milosrdných bratří se špitálem (1707), dále pak lázně, knihovnu a lékárnu, sloužící též veřejnosti. V blízkosti Labe vznikla také jízďárna a kuželárna. Na protější straně vzniklo terasovité schodiště s postranním kaskádovitým vodopádem, který je v Kuksu dodnes. Založeny byly také „čarovné sady“ po vzoru Ludvíka XIV. V nich dodnes obdivujeme sochy a fontány. V Kuksu probíhaly nejrůznější slavnosti, představení, hostiny a ohňostroje. Nejkrásnějším souborem soch je řada v průčelí zámku, rozdělená schodištěm na pravou a levou stranu po dvanácti plastikách. Po levé straně jsou seřazeny lidské ctnosti (Víra, Naděje, Láska atd.), po pravé neřesti (Smilstvo, Závist, Zoufalství atd.). Jsou též dílem sochařského mistra Matyáše Bernarda Brauna.

Ctnosti a Neřesti spadají do doby Braunova mládí (1707–1715), plní spíše dekorativní účel a nejsou tak vysoce ceněny jako přírodní sochy v Novém lese (asi 1730–1734).

Na neutěšený stav Betlému poukazuje již Mauder spolu s Karlem Kruisem. Velký vliv na zkázu Betléma, která počala krátce po smrti hraběte Šporka a Matyáše Brauna (1738), měla těžba kamene pro nedalekou pevnost Josefov (1783–1787), která byla prováděna v těsné blízkosti přírodních plastik. Plastiky jsou též poničeny bezpochyby „vzácnými“ jmény vandalů vyrytými přímo do skály, kteří sem během dlouhých let zavítali.

Kritický stav celého Betlému se však nijak výrazně nezměnil. Hlavní Betlém byl sice zastřešen (v roce 1998), ale ne příliš úspěšně. Betonové základy nesoucí sedlovou střechu jsou vodou vymývány a stékají po kameni. Střecha Betlém nechrání úplně a přiléhá příliš těsně, což způsobuje, že se voda v kameni udržuje déle, neboť není možná přirozená cirkulace vzduchu. Určitým řešením, které nabízí

Občanské sdružení Nový les, je odvodnění lokality snížením terénu. Sdružení vypisuje každý druhý rok soutěž pro studenty architektury o nové zastřešení soch pod názvem Letzel Prix 2002. Otázkou jen zbývá, jestli se podaří sehnat dostatečné finanční prostředky a vítězný projekt zrealizovat. Od 1. ledna 2002 je Braunův Betlém zapsán mezi Národní kulturní památky ČR a patří na seznam 100 nejohroženějších památek světa, vydaný bienálně nezávislou organizací The World Monuments Found.

Ještě téhož roku, kdy fotografuje Betlém (1902) odjíždí Kruis koncem léta do Opatije na Istrijský polostrov v Jaderském moři. Opatije byla hojně navštěvovaná tehdejší pražskou honorací, měl tam letní sídlo i František Josef I. (obr. 21_01, 21_02, 21_03, 21_04, 21_05, 21_06, 21_07). Zdejší klima je přímo ideální pro dovolené, teplota je nižší než v jiných lokalitách – dosahuje kolem 26 °C. Nejvyšší hora na Istrii je Učka (Voják) měří 1396 m.n.m. Právě v okolí Velké Učky vznikají první fotografie Karla Kruise na Istrii. Kruis také fotografuje v okolí pohoří Kras ve Slovinsku.

Kruis léto roku 1903–1904 spolu s rodinou tráví ve vile v Senohrabech u kolegy doc. Emila Votočky z České vysoké školy technické spolu s profesorem Bohuslavem Raymanem. Vedle častého portrétování svých dětí a kolegů z techniky, fotografuje především okolí Mnichovického potoka a údolí potoka Smejalky (obr. Hrusov_01).

Křivoklátsko 1905 je další nadpis na krabičce od negativů. Kruis fotografuje křivoklátské hluboké kaňonovité údolí břehu Berounky (obr. 09_01, 09_02).

Letní dovolenou roku 1906 fotografuje v Českém ráji v okolí Turnova, Kozákova a zámku Hrubá Skála jihovýchodně od Turnova.

Léta roku 1907 a 1908 tráví celá rodina ve Zbirohu. Fotografuje okolí Zbirohu ve vesnici Přísednice – známý motiv napájení krav a koní. Tuto fotografii si Karel Kruis navštívoval na výstavu na formát 30 × 40 cm, o kterou výstavu šlo však není známo. Na Zbirohu však fotografuje ještě jeden celý cyklus o právě probíhajících žnín. *Kosení obilí, Sekáči, Stavění snopů do panáků, Mláčení obilí mlátičkou, Orání* jsou názvy jeho fotografií ze Zbirožska. Zajímavou fotografií z tohoto souboru je pohled na řadu sekáčů obilí, kteří při tak namáhavé práci stačí ještě popotahovat tzv. pěnovek. 10_02, 10_03, 10_04, 10_05, 10_06

Ze srpna roku 1908 pochází také několik záběrů pořízených na barevný autochrom od bratří Lumiérů. Tyto autochromové desky jsou jedny z nejstarších barevných pozitivů, které se pozorovaly na průsvit. Bratři Lumiérové je dodali na český trh koncem léta v roce 1907. Tyto desky obsahovaly mikroskopická zrnka bramborového škrobu, která byla zbarvena do modra, červena a zelena. Na ně

byla nanese citlivá vrstva panchromatické emulze (diapozitiv). Tato zrnka pracovala jako separační filtry, to znamená, že světlá místa obrazu byla přes filtry exponována, a tím se stala průhlednými. Stíny se neexponovaly, neprošly přes filtry, tudíž se v panchromatické vrstvě jeví jako tmavé. Na autochromy fotografuje portréty svých dětí, Blaženky a Lidky (obr. 103_01a), kočár u hájovny, nádvoří Zbirožského zámku a okolí (obr. 73_01). Také na ně reprodukuje obrazy malíře Beneše Knüpfera (obr. 103_02,). Z toho je patrné, že Karel Kruis byl velmi zaujatý technikou a sledoval každou novinku, která se objevila na trhu. Ze zápisu je ale také jasné, že pracuje s autochromy, jimž prochází záruční doba. „*Autochrom do konce července. Lidka u okna 9. 8. 1908 v 11 h 30 min., Lumière autochrom 9 × 12 cm, objektiv L, blende f – 4,8, 1 min., trochu jasněji, ale podmračeno, ještě lépe exponováno, takže Blaženka před tím přece jen byla málo exponována, ale zesilováno v misce, kde se záhy vylučovalo stříbro na stěnách misky. Tím má tento autochrom hnědý závoj a proto falešné barvy. Pozor! Vždy čistou misku pro zesilování a nezesilovat až by roztok zhnědl!*“¹⁴ Vyvolání autochromových desek bylo poměrně náročné, ale firma B. Goldwein v Praze, u které Kruis často objednával fotografické zboží, dodávala vyvolávací soupravu lázni za K 7. Tyto čtyři autochromy, které se dochovaly

v pozůstalosti, považujeme za jedny z nejstarších dochovaných autochromů na našem území.

Zajímavostí je také fakt, že právě v roce 1908 se stává žákem Karla Kruise (na ČVŠT) náš nejvýznamnější fotograf autochromů Karel Šmirous (1890–1981), který v tomtéž roce zahájil fotografování na autochromní desky, později také žák chemie (na VŠT) fotograf Vladimír Jindřich Buřka. Výuka Karla Kruise na technice obsahovala také přednášky *Fotografie barevná na autochromních deskách*.¹⁵

V září roku 1908 Kruis odjíždí znovu k moři do Opatije, tentokrát však sám. V tuto dobu vzniká jeho soubor *Istrijských vedut*. Jedná se o fotografie uliček některé z přímořských rybářských vesnic z Istrie (obr. 02veduta, 03, 04, 05, 06). Všechny záběry jsou fotografovány na výšku, znázorňují úzké kamenné uličky, sušení prádla a prostý a chudý život místních obyvatel. Negativy jsou překopírovány na formát jiného negativu 30 × 40 cm a následně překopírovány na albuminový papír. Záměrem tohoto vícenásobného kopírování bylo snížit ostrost a vyvolat dojem malebnosti, který byl běžný u tehdejších piktoralistů. Některé tyto fotografie mohou připomínat díla impresionistů. Toto poslední stadium se nazývá „puristický piktorialismus“. Z šesti negativů vybral Karel Kruis tři, které nalepil na velké kartony 50 × 60 cm, a dodatečně je osignoval rokem 1910. Kruisova datace fotografií však neodpovídá roku fotografování negativů, ale zhotovení fotografie pozitivu, tedy třeba i se zpožděním

dvou let, jako v tomto případě nebo v případě fotografií Betlému v Kuksu. Fotografie istrijských vedut by jistě mohly konkurovat snímkům fotografa zvučného jména. Kruisovy veduty jsou dokonce starší než olejotisky Františka Drtikola a Augustina Škardy z cyklu Dvory a dvorečky pražské z roku 1911, s kterými jistě snesou srovnání.

Roku 1909 začátkem léta fotografoval Kruis v Novém Městě (obr. 17_01, 17_02), později v letech 1910, 1911 na Rezku na úpatí Krkonoš mezi Jabloncem a Špindlerovým Mlýnem, kde pobýval na „letohrádkách“ ve vile pana profesora Leisera. Zde sice nejvíce portrétuje bohatou společnost přátel, která na Rezek ráda zavítala, ale je věrný také své krajině (obr. 19_01, 19_02). Fotografuje jak z okna vily pana Leisera, tak samotnou vilu, ale neopmíná fotografovat českou vesnici (obr. 83_01), kterou jako silný vlastenec miloval a zůstal věrný (obr. 20_04).

Koncem léta 1911 jak má již Kruis ve zvyku, odjíždí na zbytek dovolené do ciziny k moři – do Holandska, kam odjíždí i s dcerou Ludmilou Kruisovou. Na cestu si již bere pouze lehký fotoaparát na desky a celuloidový film 9 × 12 cm. Většinu záberů větrných mlýnů pořizuje právě na velmi praktický a lehký film, u kterého nehrozí případné rozbítní jako u skleněné desky. Využití celuloidového filmu v této době nebylo již nijak zvláštní-patent získal Američan Hannibal Goodwin roku 1888 (obr. 86_01, 86_02, 86_03, 86_04, 86_05, 86_06).

V červnu 1912 odjíždí tentokrát z druhou svoji dcerou Blaženkou do sanatoria v Brixenu (obr. 22_05). To naznačuje Kruisův stále se zhoršující zdravotní stav. Z deníku se dočítáme, že v tomto období je nucen brát třikrát denně prášky, pravděpodobně na nervové bolesti. V Brixenu Kruis navštívil domek velkého českého vlastence Karla Havlíčka Borovského, který fotografoval z několika úhlů. (Karel Havlíček Borovský zde ve vyhnanství napsal svá stěžejní díla např. *Tyrolské elegie* nebo *Král Lávra*). Kruisovy fotografie formátu 13 × 18 cm jsou opět brilantně provedené. Jde o klasickou popisnou fotografii v perfektní tonalitě a ostrosti, zhotovenou kontaktní kopií z negativu (obr. 22_03, 22_04).

U nás v Čechách získává pěkné záběry z okolí Dobré Vody z roku 1912, kde pobývá v blíže neznámé vile označené jako Respirium (oddechová villa) (obr. 23_01, 23_02). Zde fotografuje Dienzenhoferův kostel, který dnes známe pod jménem kostel Panny Marie Bolestné a okolí rybníka K Lusnému (obr. 57_01, 57_02, 24_01, 24_02, 24_03, 23_03, 23_04).

Následující roky 1913–1914 opět bere do ruky fotoaparát až v létě. Portrétuje především své dvě dcery v Neřežíně u Komárova u Hořovic. V krajině opět soustředí svůj zájem na vesnici a právě

probíhající senoseč v chalupě u Lhotáků, při které pomáhají i Kruisovy děti. Kruisovi v Neřežíně pobývají s největší pravděpodobností ve vile paní Kähligové (obr.26_01, 26_02, 26_03).

Z cest do zahraničí (březen 1913) pochází fotografie z Francie. Kruis týden sám pobýval v Paříži, pak pravděpodobně pokračoval dále na západ až k britskému ostrovu Jersey, odkud pocházejí i jeho dochované snímky (obr. 01_02, 01_03, 02_01). Cestou udělal několik zastávek v krásném a historicky zajímavém městečku Vitřé (obr. 02_03) a v přístavech Cancale (obr. 02_02) a Le Mont-Sant-Michel v Normandii (obr.02_05), kde se ubytoval v hotelu Poulard Ainé. Zde pravděpodobně nakoupil také reprodukce obrazů a historických památek ze sbírek místního muzea, které pravděpodobně využíval k didaktickým účelům (obr. 21arch, 22arch, 23arch, 60repro, 61repro).

V dubnu 1913 Kruis navštívil zemi svého oblíbeného ruského prozaika a dramatika, Lva Nikolajeviče Tolstého (1828–1910). V Kruisově zápisníku se objevuje zápis o Petrohradu a Něvském prospektu v Moskvě. V Rusku fotografuje lodě, přístav a pomníky na stereoskopické negativy 8 × 17 cm. Žádný ze záběrů není dosud k nalezení.

V roce 1915 odjíždí do lázní Mšené nedaleko Českého středohoří. Ani zde neustával ve fotografování. Fotografuje celý soubor z lázeňského prostředí. Je zhotovený jako reklamní prospekt. Karlu Kruisovi zde otiskli devět fotografií, na kterých jsou všechny budovy tehdejšího lázeňského komplexu (obr. lázně01).

Tento komplex je tvořen rozlehlým parkem se spoustou odpočívadel (obr. 59_02), impozantní restaurací s hlavní dvoranou (obr. 58_02, 33_03, 34_04) a pobočnými sály, správní dvoranou a obytnými vilami.

V těchto lázních se pomocí uhličitých koupelí, rašeliny a kyselých pramenů léčil revmatismus, nervové bolesti, např. ischias, poruchy dělohy, srdeční vady, chudokrevnost a také rozšíření žaludku.

Na pacienty lázní blahodárně působily procházky po parku, slunění na lehátkách s Leiterovými chladiči hlavy nebo elektrické koupele. V krátké reklamní citaci z prospektu můžeme číst: *„Daleky hlučné reklamy, hleděly lázně naše, pamatujíce prospěchu svých hostů, především obohacit léčebnou svoji výzbroj. Neomezujíce se jen na vlastní přirozené zdroje léčebné, prameny a rašelinu, opatřily se, chtějíce mítí výběr pomůcek co největších, mnohými pomocnými prostředky a zařízeními léčebnými, jež moderní věda nám skýtá, takže možno směle říci, že ne mnohé lázně jim v tom směru po bok se postavití mohou“*.¹⁶ Chemický rozbor pramenů provedl Kruisův kolega a spolupracovník z vysoké školy, profesor Dr. Bohuslav Rayman.

V okolí lázní vytváří pozoruhodná panoramata Českého středohoří s dominantou hradu Hazmburg (kopec s hradem vlevo v popředí), v pozadí jsou kopce Středohoří, které je těžké přesně identifikovat, dál doprava asi uprostřed snímku v popředí Kostalov (také s hradem), od něho vybíhá delší nepřiliš vysoký hřbet Jezerka. Za ním je Milešovka (nejvyšší kopec na snímku, v pozadí). Na pravé straně snímku je v popředí asi Lovos, v pozadí Kletečná. Karel Kruis fotografuje toto panorama asi 10 km SV od Libochovic u Ohře (obr. 71pankrajina, 72pankrajina).

Poslední dva roky války (1916–1917) fotografuje v Sedlejovicích poblíž zámku Sychrov. Zde si zakoupil vlastní vilu (obr. 60_04, 98_01). Většinu času sice věnoval zařizování nového domu, ale na své hoby nezapomínal. Fotografoval především vilu a blízké okolí Sedlejovic (obr. 60_01, 60_02, 60_03), vznikl též cenný dokumentární soubor obyvatel této vesnice. Několik krajinných záběrů zvětšil na tzv. „Kartons und Postkarten“, silnější fotografický papír, jehož zadní strana je předtištěna pro adresu a text pohledu.

Karel Kruis krajinu miloval, zasvětil jí většinu svých fotografických pohledů. Na poslední straně svého deníku si poznamenal citát z Čechovovy povídky *Na cestě* – „Příroda vložila v Rusa neobyčejnou způsobilost věřit, hloubavou mysl a uvažování, ale všechno to rozbíjí se v prach o bezstarostnost, lenivost a blouznivou lehkomyšlnost... Ano, prosím...“¹⁷

Portrétní fotografie

V odkazu Karla Kruise nalézáme velké množství fotografických portrétů. Hojně jsou zde zastoupeny rodinné portréty a portréty kolegů z České vysoké školy technické v Praze. Vzácností, a o to větší cenností, jsou fotografie významných osobností tehdejšího uměleckého a intelektuálního života.

Koncem první světové války vytvořil Karel Kruis pozoruhodný portrétní soubor všech obyvatel vesničky Sedlejovice.

Mezi jeho první portrétní práce můžeme pravděpodobně zařadit portréty z Litně nedaleko Berouna. Na tamější oslavě dožíněk (1885–1888) Kruis fotografuje *Úřednictvo velkostatku s p. a pí. Daubkovými* (obr. 05_01) i portréty krojovaných dívek (obr. 05_02, 05_5, 58folk), které k dožínkám

neodmyslitelně patří. Slavnost dožínek je oslavou konce srpnových žní.

Dožínkovým zvykem bývalo nechat na poslední den žní na poli obilí pouze na jednu fúru. Vůz se vyzdobil, chasa z posledního posekaného obilí uvila věnec s kyticí a s písničkou se vracela do stavení. Tam předala věnec s kyticí hospodáři a hospodyni jako upozornění, že všichni pracovali ze všech sil a obilí je pod střechou. Pak nastal čas si alespoň několik hodin odpočinout. Ale odpočinout vesele – při písničce a tanci. Správný hospodář se nesměl nechat zahanbit a musel být připraven. Piva a koláčů musel být dostatek pro všechny, kteří se na žních podíleli.

Na portrétu *Úřednictvo velkostatku s p. a p. Daubkovými* (05_01) je první z prava v předposlední řadě majitel a velkostatkář liteňského panství Josef Šebastián Daubek (1842–1922) se svojí chotí, syn Josefa Františka Daubka, význačného obchodníka z Poličky, který v polovině 19. století liteňsképanství zakoupil a hospodářsky pozvedl. V letech 1892–1901 byl zemským poslancem. Roku 1896 povýšen do šlechtického stavu na rytíře. O jeho charakteru vypovídá historka pana Josefa Fürsta z Leče 12, který měl jako kluk s J. Š. Daubkem tuto osobní příhodu. Při jednom z výlovů Pustého rybníka, který patřil liteňskému velkostatku, si J. bF., podobně jako jiní kluci, „schoval“ do rákosí hezkou štikou. Zahlédl to však porybný, štikou vytáhl, a jak ji držel za hlavu a za žábry, „nafackoval“ ocasem malému Pepíkovi, co se do něj vešlo. Pak hodil štikou k ostatním do kádě. To se však nelíbilo J. Š. Daubkovi, který scénu sledoval a hned na porybného vykřikl: „Tak to ne. Když už jsi mu tou štikou namlátil, tak teď mu ji dej, ale taky mu řekni, že se cizí nebere“. A malý Pepík šel domů s rozpálenými tvářemi a s krásnou štikou.

Kruis v Litni také fotografuje momentní fotografie v této době označované slovem „snapshot“. Výraz snapshot znamená podle Oxford English Dictionary doslova „*braní (střílení) snímku s malým či žádným zpožděním*“. Tento pojem byl údajně odvozen z loveckého slangu a označoval výstřel od pasu. Jde tedy o fotografování z ruky menší kamerou, určenou především fotografovi-amatérovi. Kruis si pořídil fotoaparát Goertz, do kterého byla Ottomarem Anschützem sestrojena roku 1883 štěrbínová závěrka, umístěná v těsné vzdálenosti citlivé vrstvy, schopná pracovat s momentem, tedy zachytit krátký časový úsek (moment). Expozici kromě clonového čísla ovlivňovaly tři faktory, rychlost, dále brzda a velikost štěrbiny obou pláten.

Na fotografiích jsou lidé zachyceni v bezprostředních situacích absolutně přirozeně, není pochyb, že byli fotografováni, aniž by něco tušili. Je zde zachycen pán z Litně Josef Šebastián Daubek v rozhovoru s mužem (obr. 35snapshot), na další vizitce jsou tři dámy v doprovodu vojenského dů-

stojníka a pána v buřince pokuřujícího doutník (obr. 42snashot). Obě fotky jsou dokumentem „krásné epochy“. Nejčastěji se setkáváme se záběry typu snapshot právě u amatérů, jako byl Kruis. Je to důsledek jejich hravosti, neboť fotografování pro ně bylo zábavou, rozpustilou hrou a těžký stativ a velký aparát by tuto jejich hravost svojí těžkopádností omezily.

Kruis byl též nadán velkým režijním talentem, jak dokládají jeho inscenované portréty, které připisujeme také období, kdy pobýval v Litni. Jedním z nejkrásnějších je šermířský souboj dvou soků (obr. 41inspor). Hlavním důvodem sporu je nepochybně žena uprostřed, opírající se o velký kříž. Drama podtrhuje odhozená maska v popředí. Avšak zkřížené rapíry obou mužů nejsou do špice naostřeny. Krásná žena uprostřed snímku je paní Wachsmannová. Kruis tuto dámu portrétuje do půli pasu, a aby dosáhl nerušeného pozadí imitujícího atelierový záběr, vymývá stříbro z fotografické desky pomocí zeslabovače (obr. 49_05).

Krásně kompozičně rozvrženy jsou portréty dam, patrně na výletě. Snad se jedná o dívčí školu či internát. Celé jejich postavy jsou fotografovány před skálou tak, aby vynikla jejich garderoba. Portréty pravděpodobně pocházejí z Lesonic u Třebíče (obr. 37inspor, 38, 39, 40).

Všechny tyto kabinetky z Litně Kruis shromažďuje v albu, které nalézáme i v jeho pozůstalosti. Kruisovo album obsahuje fotografie z různých míst, převládá krajinářská fotografie, dále jsou tam zmíněné *Liteňské portréty* a probíhající dožínky na náměstí v Litni.

Nejde tedy o klasické album, které monitoruje rodinný klan. Album je zhotoveno z hnědé kožené vazby, zdobeno zlatým secesním motivem. Důstojný a vznešený vzhled dokazuje, jakou mimořádnou a důležitou událostí bylo jeho prohlížení. Vazba obsahuje patnáct stran, do kterých se kabinetky zasouvaly, a tím byly chráněny proti poškození a zároveň plnily funkci pasparty. Album má formát 31 × 35 cm a kabinetky jsou formátu 18 × 24 cm (obr. foto17, foto16a).

Na zámek do Litně jezdil i František Ženíšek, třetí z leva se slaměným kloboukem v ruce (obr. 05_01), který ve Vlencích namaloval obraz Oldřich a Božena. Osoby na obraze mají tváře Daubkovy rodiny. Oldřich je Josef Šebastián. Zde se patrně seznámil s Františkem Ženíškem i Karel Kruis a udržoval s ním pak dlouholeté styky. Kruis fotografoval v interiéru v Ženíškově ateliéru malířova (obr. 52_01). Později, kolem roku 1890, vznikl také krásný a kompozičně promyšlený portrét Františka Ženíška s manželkou a dětmi v lese, kolem roku 1890 (obr. 46_01). Místo není však blíže určeno.

Není vyloučeno že i vizitka od T. G. Masaryka z roku 1903 je ze zámku Liteň. Na vizitce T. G. M. se píše „*Prof. dr. T. G. Masaryk prosí pana Kruise, aby na „alk.“ naše pamatoval*“¹⁸

Nevíme, co měl Masaryk touto zkratkou „alk.“ přesně na mysli, ale nejspíš šlo o nějaký přímý zážitek z degustace vzorků pálenky z lihovarů od Karla Kruise nebo snad odbornou debatu o výrobě lihu Kruisovou metodou.

Na zámek v Litni se také přivdala naše významná světová pěvkyně Jarmila Novotná (1907–1997) (tchán – J. Š. Daubek), která zde zpívala T. G. M jeho zamilované písničky *Ach synku, synku* nebo *Teče voda teče* za klavírního doprovodu jeho syna Jana Masaryka. T. G. Masaryk byl velkým obdivovatelem této operní umělkyně, žákyně Emy Destinové, a byl to také on, kdo ji podporoval na

pěveckých studiích v Itálii. Jarmila Novotná zemřela 9. února 1994 v New Yorku.

Veřejného uznání ve vlasti se dočkala až po roce 1989. Teprve tehdy obdržela čestné občanství své rodné Prahy a Lázní Toušeně, kde se léčila, čestné členství Státní opery Praha a Řád Tomáše Garrigua Masaryka. Teprve tehdy směla vyjít kniha jejích memoárů s příznačným názvem *Byla jsem šťastná* (Melantrich 1991, 1997).

Dalšími datovanými portréty jsou fotografie *Dr. Bohuslava Raýmana na balkoně staré techniky* (obr. rayman01). Z roku 1880 nebo kabinetky jeho synů na velocipedech (1896). Bohuslav Raýman se stal roku 1903 čestným členem České společnosti chemické a roku 1891–1914 redaktorem nejstaršího přírodovědeckého časopisu *Živa*, tzv. řada „raýmanovská“, v které publikoval několik svých prací i Karel Kruis. Časopis *Živa* vycházel v těchto letech nákladem J. Otty v Praze.

Raýmanův syn Bohoušek je zachycen (obr. 65_01), „*jedoucí velmi volně na velocipedu*“ pro fotografii na kabinetní formát a druhý syn „*Miloš Raýman na trojkolce v klidu*“. Na tomto místě vznikají další dvě portrétní fotografie dvou rodin, z nichž jedna je rodina Seigsenova (obr.46skport.)

Kruis fotografuje dr. Bohuslava Raýmana ještě jednou, ve společnosti (z prava) Josefa Kruise (bratr K. K., Luisi Goldové, Marie Kruisové (žena K. K.), Pavly Piherové, neznámého muže (obr. 37_01). Tuto fotografii pokládáme za svatební portrét hostů ze svatby Karla Kruise a Marie Bruderové z 19. května 1891.

Jinou krásnou fotografií ze sbírky Karla Kruise je jediný dochovaný ženský akt. Kruis ho fotografuje u sochaře prof. Josefa Maudra ve školním ateliéru Uměleckoprůmyslové školy 19. 4. 1897 (obr. 01akt).

K technice osvětlení modelu a exponometrii si Kruis poznamenal. „*Všechny hořejší světélky otevřeny, všechna postranní okna zavřena*“, „*slunečno neb velmi jasno*, na desky *Lumiere obyč.*

momentní, expozice 1 neb 2 sek, vyvoláno v rodinalu, výsledek dobrý pro celoidinový papír.¹⁹

Jedná se o ateliérový akt, na kterém je vyobrazena mladá žena s dítětem v roli andělíčka. Prostředí fotografie je tak dokonale naaranžováno, že jen oko zkušeného diváka rozezná malované pozadí imitující podzimní les a kaširovanou studnu v popředí. Tento námět i zpracování je klasický příklad počátků secese.

V roce 1899 zakládá Karel Kruis na České vysoké škole technické fotografický ateliér. Fotografické přednášky zahájil na vlastní žádost už v roce 1896. Karel Kruis v školním ateliéru fotografuje nejen členy své rodiny (obr. 40_01, 42_01) a příbuzné (obr. 43_03), ale také významné osobnosti tehdejšího politického a uměleckého života.

Přibližně z roku 1900 pochází portrét ministra Antonína Rezka (1853–1909), českého historika, pedagoga a politika. Tříčtvrteční portrét působí velice moderním dojmem a je proveden na neutrálním šedivém pozadí bez použití jakýchkoliv dekorací (obr. 56solopor).

Antonín Rezek byl předurčen k hodinářskému povolání, ale jeho srdce si získala historie. Vystudoval dějiny na pražské univerzitě, kde podlehl silnému vlivu Tomkovu, s nímž později spolupracoval na jeho monumentálních dějinách Prahy.

Po ukončení studií pracoval od roku 1875 v archivu Českého muzea, potom získal doktorát z filozofie a několik let vyučoval v Praze. Po rozdělení university (1882) se roku 1883 stal mimořádným profesorem všeobecných dějin a konečně v roce 1888 nastoupil na místo svého bývalého učitele V. V. Tomka na stoličce rakouských dějin. Zabýval se zejména českými politickými dějinami 16. a 17. století a dějinami českého náboženského hnutí. Byl již ve své době považován za jednoho z pokračovatelů F. Palackého.

Roku 1883 založil Sborník historický a po jeho zániku stál v roce 1895 při vzniku Českého časopisu historického, který redigoval s J. Gollem dva roky a jenž je dosud nejprestižnějším časopisem pro historické vědy u nás. Ujal se také podílu na chystané *Českomoravské kronice*, a to monografií nazvanou *Dějiny saského vpádu do Čech (1631–1632)* a *Návrat emigrace* (1889).

Rezkovy široké společenské a politické zájmy předurčovaly i jeho životní osudy. Když mu byla v roce 1896 nabídnuta z Vídně vysoká funkce ministerského rady na ministerstvu vyučování, přijal a setrval ve vládních službách v letech 1900–03 i jako ministr pro české záležitosti (tzv. ministr-krajan). Roku 1903 z vlády vystoupil velmi zklamán a rozčarován nevstřícným vztahem Vídně k českým záležitostem. Nahradil ho pak staročech Antonín Randa.

Svémi životními postoji, byť mohou být považovány za konzervativní, velmi prospěl především rozvoji českého školství, vědy a kultury vůbec. Ve svých padesáti letech, oslabován duševní chorobou, odešel z veřejného života do ústraní, vědecky se již aktivně neprosazoval a záhy zemřel.

Jeho hlavní dílo *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého* (1877) vyšlo vzápětí v poněkud pozměněné verzi jako *Dějiny vlády Ferdinanda I. v Čechách* (1878), *Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až do naší doby* (1887) mají svoji životnost a historickou platnost doposud.

Další je portrét tří mužů také z atliéru z techniky. Úplně vpravo by se mohlo jednat o prof. Emila Votočku, uprostřed je Josef Hlávka známý architekt a mecenáš (více o něm v kapitole Přatelé Karla Kruise). Třetí muž na této fotografii zůstává neznámý (obr. 49_03).

Přibližně ze stejné doby pochází portrét prozaika a dramatika, tvůrce českého realistického historického románu, Aloise Jiráska (1851–1930). Portrét je tentokráte proveden do pasu na formát desky negativu 9 × 12 cm (obr. 103_3). V pozůstalosti Karla Kruise nalézáme ještě jeden portrét, ale tentokráte celé početné rodiny Aloise Jiráska v altánku (obr. 49_04., 49_04a). Skupinový portrét datujeme přibližně okolo roku 1902.

Z roku 1915 je soubor pěti portrétů. Na fotografiích jsou portrétovaní Karel Kruis (obr. 65_02), jeho syn Vladimír Kruis a dcera Blaženka Kruisová (obr. 69_05, 69_06), nejmladší dcera Aloise Jiráska Madlenka (obr. 71_01) a její kamarádka (obr. 71_02). Všech pět portrétů propojuje stejný úhel záběru a rokoková židle s nízkým opěrátkem, na kterém jsou portrétovaní vyfotografováni. Blaženka Kruisová je zde vyfotografovaná s knihou anglického básníka Johna Keatse (1795–1821) v originálním vydání. Tento básník se narodil v rodině pronajímatele plovůzů v Londýně. Později se dal na cestu lékárníka, kterou brzy opustil a oddal se zcela literatuře. Zemřel velmi mladý, pravděpodobně na tuberkulózu. O jeho verších se píše, že jsou prováté ryzím duchem antiky a snivou něžností.

Dalším portrétem ze školního ateliéru je portrét Ing. Haška z Ringhoferových závodů na Smíchově s dcerou asi kolem roku 1915 (obr. 50_01). Smíchovská firma F. Ringhofera dodávala většinu zařízení do pivovarů a lihovarů, nejčastěji šlo o nejmodernější zařízení parních strojů.

Pravým opakem ateliérových portrétů jsou portréty, které Kruis pořizuje na cestách v čase svých letních dovolených. Jsou nejčastěji provedené v improvizovaném venkovním ateliéru. Kruis zde úmyslně vybírá místo s dostatkem rozptýleného světla a pozadí vykřívá napnutým plátnem

v rámu (paravanem), či neutrální rolí papírů instalovanou na zdi.

Jedním z nich je soubor portrétů fotografovaných na Zbirohu kolem roku 1900. Na prvním skupinovém snímku je rodina Karla Kruise se služebnou a vychovatelkou (obr. 42_02). Z prava: vychovatelka Helena, děti Blaženka a Lidka, Marie Kruisová s Vladimírem, služebná Léna, teta Luisa Piherová a pí. Zemanová. Ostatní skupinky rodin jsou blíže neznámé (obr. 44_01, 44_05).

Dalším souborem fotografií pořízených v exteriérovém improvizovaném ateliéru jsou fotografie z Hrušova. Domníváme se, že vznikly kolem roku 1890 a 1903–1904 (obr. 43_05). Před napnutým plátnem v rámu, možná se jedná o divadelní kulisy, je vyfotografovaná rodina Goldova s Marií Kruisovou (příbuzní K. K.) (obr. 43_01, 44_04).

Roku 1901 se Karel Kruis zúčastnil mysliveckých honů pořádaných v okolí Nového Města nad Metují. Na hon byl pozván samotnou paní hraběnkou, chotí majoritního pána, p. hraběte Alfonse z Paarů. Fotografie *Lovecká společnost*, jak nazval tuto fotografii Karel Kruis, zachycuje myslivce v důstojném postoji (obr. 07_01, 49skport).

Ze Zbirohu, kde Kruis fotografuje převážně práci zemědělců na polích, pochází také hezký portrét *Kočího Palivce se svojí ženou* 1907–1908 (obr. 10_01).

Dalšími dochovanými portréty jsou až fotografie společnosti z vily pana Leisera na Rezku 1909–1911, Je to rodina Čápova před vilou a fotografie pana prof. Leisera a jeho ženy se synem u vchodu do vily na Rezku (obr. 20_01, 20_02).

Z Brixenu z roku 1912 pocházejí portréty neznámých lidí, mezi nimi je i Karel Kruis (obr. 22_01, 22_02, 45_01), a také portrét jeho dcery na balkoně sanatoria, kde se léčil (obr. 105_01). Z roku 1913 jsou fotografie z okolí Neřežína. Zde se Karel Kruis poprvé soustředil na portrét v krajině. Jako model mu pózuji jeho dvě dcery Blaženka a Ludmila. Kruis je fotografuje na břehu Červeného potoka. Vznikají poetické klasicistní či romantizující výjevy. Albuminový papír, na který zvětšuje své negativy, pocit poetična vyvolává. Nemůžeme Kruisovi upřít ani režijní talent. V dnešní době, v současném fotografickém kontextu působí jeho aranžmá jako klišé nebo snad kýč. Ale v době secesního malířství se fotografové snažili napodobovat některé z malířských technik, a tím se snažili povýšit fotografii na umění.

Piktorialismus jsou především ušlechtilé tisky (gumotisk, uhlotisk, olejotisk, pigment). Pro svoji technickou náročnost se objevuje jen u profesionálních fotografů. Kruisovy fotografie jsou většinou pouze

záměrně upravované tak, aby klesla jejich ostrost, a tím začaly na diváka působit spíše pocitově. Jsou též tónovány do modrého odstínu (obr. 25_01, 25_03, 26_04, 27_02, 33_01, 11blaza).

V Neřežíně Kruis také portrétuje několik stěžejních osob. Jedna z nich je pí. Lhotáková (obr. 25_05, 27_01), u které je Kruisova rodina na letním bytě. Kruis se zde opět vrací k fotografování práce na polích, do které je však tentokrát zapojena i jeho rodina (obr. 26_03, 27_03).

Následující letní dovolenou roku 1914 se Kruisovi opět vrací do Neřežína, tentokrát pobývají v domku u pí. Kähligové, velké obdivovatelky malířského umění a vášnivě sběratelky (obr. 31_04).

V pozůstalosti Karla Kruise jsme objevili několik fotografických reprodukcí na diapozitiv obrazech známého malíře Beneše Knüpfera (obr. 111_01, 01a). Obraz od Marie Toskany *Večer*, fotografovaný pravděpodobně kolem roku 1908, je proveden na barevný autochrom (obr. 103_02).

Malíř Beneš Knüpfer patřil mezi světoběžníky. Do českého umění uvádí moře jako mýtus a legendu. Na Jubilejní výstavě v roce 1890 vystavuje svoje rozměrné plátno rozbouřeného pěního se moře. Téma moře se v jeho tvorbě stále opakuje a bývá často oživeno postavami nymf, najád a tritonů. Knüpferovy obrazy patřily spíše k líbivé eleganci a byly vhodné k okázalé reprezentaci české smetánky. Nesetkaly se u nás s velkým ohlasem a na výstavách v Domě umělců (1908) a v Topičově salonu (1910) byla kritika nepříznivá. Nezdar na výstavách se ho však velice dotýkal. Brzy ukončil svůj život skokem přes palubu na lodní trase z Rieky do Ancony.

Z pobytu v Lázních Mšené (1915) se nám dochoval krásný portrét společnosti na Řípu, kde figuruje i Karel Kruis (obr. 31knarip), na druhém záběru ho střídá dcera Blaženka (obr. 34_01). Zajímavý je též skupinový portrét ruských zajatců (obr. 34_02) nebo rodiny Hošovských, malorusů z Haliče (obr. 59_01). Od poloviny 19. století začali Rusíni v Haliči a Bukovině podléhat ukrajinskému národnímu hnutí. Podkarpatská Rus se k československému státu připojuje 12. listopadu 1919 na 20 let. V březnu 1939 byla vyhlášena samostatná Karpatská Ukrajina. Podle názoru dnešních Ukrajinců lze souhrnně říci, že těchto 20 let, kdy byla Podkarpatská Rus pod Čechy, bylo pozitivních. Dodnes Rusíni vzpomínají na Československo jako na zlaté časy.

V roce 1916–1917 si Karel Kruis zakoupil svoji vlastní vilu v malé vesnici Sedlejovice, nedaleko zámku Sychrov (obr. 60_04, 98_01). Zde fotografuje okolí svého nového domu (obr. 60_03, 35_01).

Koncem srpna 1917 Karel Kruis vytváří asi svůj nejvýznamnější soubor fotografií. Tento soubor je dokumentem tehdejších starousedlíků v Sedlejovicích. Je dosti možné, že fotografováním nejváženějších občanů Sedlejovic se chtěl Kruis jako nový přistěhovalec s nimi blíže seznámit.

Fotografuje např. všechny členy místního Obecního výboru a dále jednotlivé rodiny starousedlíků pózující vždy na zápraží své chalupy. Takto vyfotografoval Kruis rodinu kupce Berana, starostu Hnízdila s dětmi, Kolovratníkovy, Loudovy, Rettrovy, Vavřichovy, Mlynářovy (Hájek, Bičík) a rodinu Hejlovu a samozřejmě všechny členy rodiny Kruisů, právě pobývajících ve vile v Sedlejovicích (obr. 63_02, 63_03, 63-05, 63_06, 63_09, 63_10, 63_11, 63_12, 63_04, 63_01).

Mikrofotografie pod ultrafialovým světlem

Karla Kruise dovedlo složité a především neobjektivní překreslování mikroskopických pohledů k mikrofotografii. Často se stávalo, že někteří badatelé při kreslení obrázků bakterií docházeli k subjektivním výsledkům. Proto i mikrofotografie si začala pomalu razit svoji cestu, např. při pozorování preparátů pod denním či ultrafialovým (neviditelným) světlem.

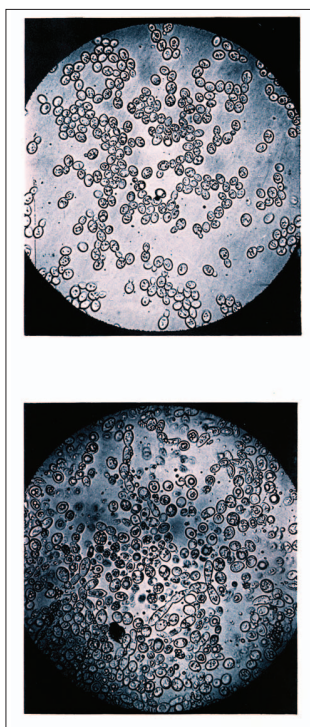
První zápis o provedené mikrofotografii je z roku 1887. Karel Kruis v tomto roce vystavoval své mikrofotografie kvasných mikroorganismů na pivovarské výstavě v Paříži. Za ně obdržel vermeilovou medaili.

Další jeho prací ilustrovanou mikrofotografiemi zatím za použití osvětlení preparátu denním světlem jsou mikrofotografie sledující různá lihová kvašení. Tato práce vyšla pod názvem *Chemicko-biologické studie I. a II.* roku 1891. Kruis zde spolupracoval s dr. Bohuslavem Raýmanem.

Domníváme se, že se ve spojitosti s mikrofotografií po ultrafialovém světlem a Karlem Kruisem se publikuje chyba. Omyl způsobil pravděpodobně Rudolf Skopec (*1913, †1975), pedagog na Státní grafické škole, náruživý sběratel všeho z oblasti fotografie. Rudolf Skopec ve své nejznámější publikaci *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku* (Orbis, Praha 1963) píše, že Kruisovy mikrofotografie kvasinek pod ultrafialovým světlem byly pořízeny v roce 1896. S největší pravděpodobností to není pravda, neboť se Kruis seznámil s touto metodou (ultrafialového světla) až v roce 1905, jak je patrné z textu, který Kruis předložil v roce 1912 s názvem *O mikrofotografickém zobrazování struktur živých mikrobů, zvláště jader bakterií, světlem ultrafialovým.*²⁰ Do té doby to byly mikrofotografie za použití klasického denního světla, zirkonového nebo auerového. Není však zcela vyloučeno, že Kruis neprovedl nějaký pokus i dříve.

Z roku 1900 pocházejí mikrofotografie jazyka hlemýžďe, nasvětlené za pomoci zirkonového světla, dále mikrofotografie dafnie či příčný řez vosou. Exponuje nejčastěji na desky s kolodiovou emulzí.

Na přelomu století se věnoval mikrofotografii jediný muž, Dr. A. Köhler, dlouholetý spolupracovník známé firmy Zeiss. Tomu se roku 1904 jako prvnímu podařilo zkonstruovat přístroj a rozluštit problém mikroskopie pod ultrafialovým světlem. Ještě v roce 1905, kdy firma Carl Zeiss Jena uvedla na trh nový mikrofotografický přístroj na pozorování mikrofotografií pod ultrafialovým světlem, získal Karel Kruis tuto novinku (za 2000 marek) a mohl tímto aparátem fotografovat. Byl v této činnosti samoukem, jediný zdroj informací byl stručný návod obsluhy přístroje, vypracovaný právě dr.

Mikrofotografie pod denním světlem
líhového kvašení publikovaná v
Chemicko biologických studiích I a II.

Köhlerem, neboť do této doby se nikdo na našem území mikrofotografií pod ultrafialovým světlem

nezabýval. I v tomto oboru šel Kruis do hloubky a po krátké době dospěl k velmi kvalitním mikrofotografiím pивních kvasinek. Chvála jeho mikrofotografických „vyobrazení“ vyšla v Chemických listech v roce 1911. Klöcker se vyjádřil o jeho mikrofotografii takto: „*Tak dobrá vyobrazení sotva kdy byla podána. Vidno, že pocházejí od mistra v tomto oboru.*“²¹

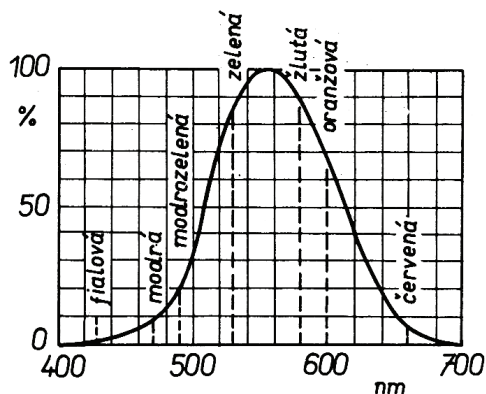
V následujících řádcích se pokusíme vysvětlit celý princip zobrazování pod ultrafialovým světlem tak, jak byl popsán v ročníkovém vydání v přírodovědeckém časopisu Živa v roce 1906 a v Rozpravách roku 1912, v článku *O mikrofotografickém zobrazování struktur živých organismů, zvláště jader bakterií, světlem ultrafialovým*, napsaném profesorem Karlem Kruisem.

Jak jsme se již zmínili, Kruis měl to štěstí, že mohl pracovat se zařízením sloužícím k fotografování mikroskopických pohledů pod ultrafialovým světlem.

Jeho snahou bylo rozluštit otázku existence jader bakterií právě touto metodou.

Proč právě ultrafialové neviditelné světlo?

Je to proto, že některé látky v něm projevují absorpční schopnosti rapidně odlišné od absorpčních vlastností projevujících se u denního světla. To znamená, že na mikrofotografiích pod ultrafialovým světlem rozeznáváme naprosto jiné struktury, které bychom při pozorování pod denním či umělým světlem nemohli nikdy spatřit. To je zásadní přednost této metody.

Křivka viditelnosti oka.

Co je ultrafialové světlo?

Existenci ultrafialového světla si můžeme dokázat při průchodu světelného paprsku hranolem, kdy se paprsky lámou do různých vzdáleností a dochází k rozkladu světla. Ultrafialové světlo je tedy lidským okem neviditelné, jak je zřejmé z křivky viditelnosti oka. Má nejkratší vlnovou délku $0,28 \mu$. Ze vzorce tedy můžeme odvodit rozlišovací mez mikroskopu.

Dozvídáme se, že rozlišovací mez mikroskopu je tím menší, čím je větší apertura A (největší aperturu má objektiv s monobromnaftalenovou imerzí $A = 1,6$) a čím kratší je vlnová délka zařízení. To znamená, že rozlišovací mez mikroskopu roste se snížením použité vlnové délky. Proto je rozlišovací schopnost mikroskopu za použití ultrafialového světla o 30 % větší než za použití denního světla.

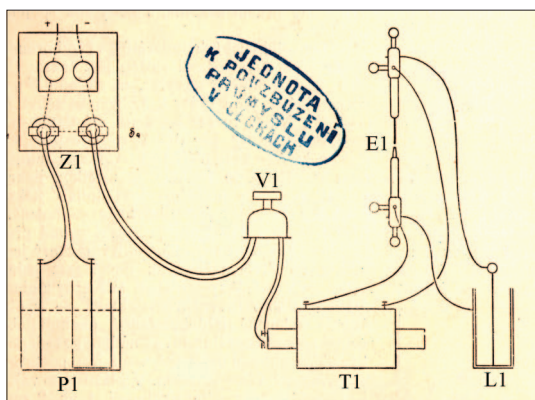
$$\sigma = \frac{0,61\lambda}{A}$$

Složení Zeissova přístroje z roku 1905.

Zařízení lze rozdělit zhruba do čtyř skupin:

1. elektrické zařízení k vývoji oblouku
2. centrovatelná osvětlovací část
3. samotný mikroskop
4. snímací kamera

1) Toto zařízení je soubor aparátů (viz obr. 66).

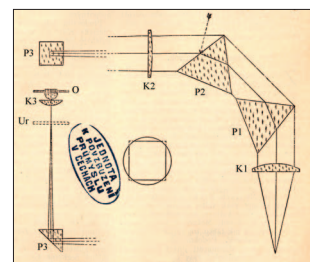

Elektrické zařízení k vývoji oblouku.

Induktor (T1) je napájen ze zdroje (Z1) přes vypínač (V1) stejnosměrným proudem o napětí 110 V. Primární proud se přerušuje Simonovým přerušovačem, který je složen ze dvou článků (P1). Induktor se oscilačně vybíjí přes Leidenská láhve (L1) do elektrod (E1) z hranolků kadmiových nebo magnesiových, mezi nimiž přeskakuje

jiskra dlouhá 3–4 cm. Dostáváme tak buď kadmiové délky $0,275 \mu$, nebo magnesiové $0,280 \mu$ (je sice intenzivnější, ale není tak homogenní).

2) Zařízení se centruje (viz obr. 67) do ohniska sběrné čočky kolimátoru (K1), ze které jsou vedeny rovnoběžné paprsky do dvou hranolů (P1 a P2), čímž jsou paprsky spektrálně rozloženy a pootočeny o 90° , vystupují z kolektoru (K2).

Samotný mikroskop a centrovatelná osvětlovací část.

3) Hranolem (P3) jsou pak převráceny kolmo vzhůru (viz obr. 67), kde procházejí přes uranovou desku (Ur), kde se ultrafialové světlo mění ve viditelné fluorescenční. Dále do kondenzoru (K3), který je tvořen ze čtyř čoček. Čočky kondenzoru se dle různého zvětšení mohou kombinovat. Pro nejslabší zvětšení postačí dvoučočková kombinace. Mikroskopický předmět se klade na křemenná sklíčka o rozměru 25×230 mm. Křišťál, z kterého jsou zhotoveny, je nejen drahý, ale také nesmírně křehký. Nelze použít klasické objektivy pro mikroskopii, protože nepropouštějí ultrafialové světlo. Je zapotřebí speciálních objektivů, ale i ostatních optických částí, kterými prochází ultrafialové paprsky, musí být z taveného křemene.

4) Tato odlišnost je velkou cenovou nevýhodou. Objektivy též musí být na vlnovou délku $0,28 \mu$ vypočítány. Jsou tudíž korigovány jen pro monochromatické světlo (s tím se dosáhne těch nejlepších výsledků) a jsou od roku 1902 nazývány „monochromaty“. Objektivy malého zvětšení jsou suché asi

6 mm, velkého zvětšení pak imersní 2,5 a 1,7 mm. Jako imersní kapaliny se používá glycerin zředěný s vodou, jehož index lomu se nejvíce rovná indexu lomu křemene. Cedrový olej ani kanadský balzám nejsou vhodné, fluoreskují. Dále v optické soustavě následuje rovněž křemenný okulár oby

čejné jednoduché konstrukce ze dvou plochých pevně uložených čoček. Je očíslován 5, 7, 10, 14 a 20 dle násobku zvětšení.

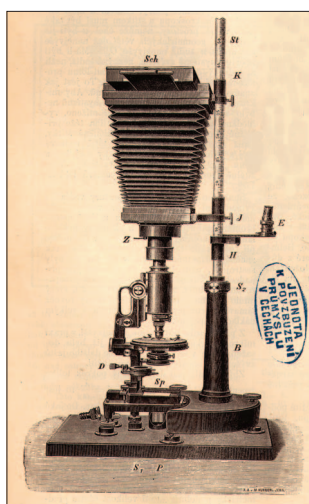
5) Kamera (viz obr. 68) je přichycena svorkami (J a K) k hlavní vodící tyči (St), na které je otočná, tudíž záměnná za fluoreskující hledáček (E). Kamera je tvořena spojkou, zabraňující vniknutí světla (Z), měchem, filmovou rovinou, do které se zasouvá kazeta (Sch), kam se vkládají dvě desky 9×12 cm vedle sebe, tudíž je možno učinit 4 záběry za sebou, protože kazeta je oboustranná. Pro dobré fotografické výsledky se doporučuje speciální fotografická deska pro mikrofotografii, vyráběná firmou Agfa. Jedná se o desky ortochromatické, chlorobromostříbrnaté.

Jakým způsobem se se Zeissovým přístrojem pracovalo?

První, ale také nejpracnější, je vytvoření tzv. preparátu. Díky němu se nastavuje pomocí kolimátoru zkoumaný preparát do správné roviny. Je třeba centrovat osvětlovací přístroj a mikroskop.

Preparát vytvoříme z černého hedvábného vlákna, které vložíme mezi sklíčka spolu s glycerinem. Takto upravený preparát nejprve osvětlujeme denním světlem a zcentrujeme mikroskop pomocí slabého obyčejného objektivu. Posunujeme tubusem, přitom pozorujeme vlákno, které musí být stále uprostřed. Není-li tomu tak, musíme vycentrovat kondenzor stavitelnými šroubky. Klasický slabý objektiv vyměníme za apochromát a vpustíme do mikroskopu ultrafialové záření. Nyní ještě musíme vycentrovat jiskru oblouku pomocí stavitelného kolimátoru. Na desce z uranového skla můžeme pozorovat průběh centrování. Pak odstraníme desku s uranovým sklem pod preparátem a v hledáčku vidíme jasně fluoreskující niť. Tím je přístroj vycentrován a připraven k činnosti.

Teď je třeba vyhledat rovinu preparátu za pomoci hledáčku, který je společně se snímací kamerou umístěn na tyči. Hledáček obsahuje uranové sklíčko, které mění ultrafialové záření na fluo-

Zeissův mikroskopický přístroj pro pozorování pod ultrafialovým světlem

rescenční - viditelné. To nám umožňuje pozorovat preparát, který slabě fluoreskuje. Na místo hledáčku se pomocí stavitelné objímky nainstaluje kamera. Výtah kamery se nastaví dle síly objektivu. U Kruise to bylo 50-52 dílků. Následně můžeme exponovat na tvrdé ortochromatické reprodukční desky 9×12 cm. Nebo negativy, které zreprodukujeme, následně zvětšíme, dostaneme diapozitiv, který promítáme nebo znovu zkopírujeme a zhotovíme pozitiv. Kruis používal negativy známé firmy Graphos J. Gebhardt, Berlin, Niederschon. Tyto negativy byly určeny k reprodukci písma. Vyvolávání železitou vývojkou je doslova alchymie: *"Připraví se dva roztoky. První se skládá z 250 g obojetného šťovanu draselnatého a rozpustí se v 1 litru destilované vody. Druhý roztok obsahuje 30 g skalice zelené, rozpustí se v 10 cm³ destilované vody za varu a horký roztok se procedí. Na cedítku zbývá zásaditá sůl železitá, vždy ve*

větším či menším množství v prodejné skalici přítomná. K filtrátu se přidá krystalek kyseliny vinné, zůstává tu sůl železnatá bez okysličení, což se prozrazuje modrozelenou barvou tekutiny.

*Bezprostředně před vyvíjením se smísí 5 dílů roztoku I. s 1 dílem roztoku II. A k té směsi se přidá stejný díl téže vývojky, ale staré, již užité. Teplota vývojky budiž asi 20 °C. Vývojka tak působí pomalu, jest třeba vyvíjeti nejméně asi 10 min. Poté musí být deska velmi dobře oplachována, aspoň 3 minuty v proudu vody. Ustalovali lze v 25% neutrálním roztoku sirnatanu sodného."*²²

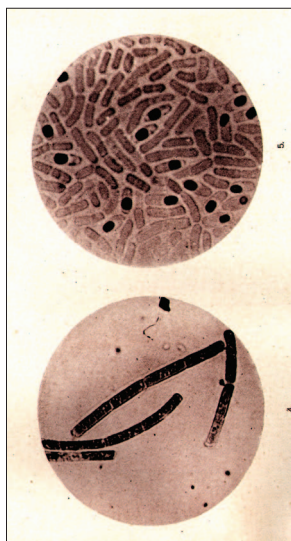
Kvalita zobrazení závisí na kvalitním nastavení přístroje, na dobrém vyhledání obrazové roviny preparátu a na samotné přípravě preparátu. To znamená, že se snažíme oddělovat buňky od sebe

a co nejlépe je umístit v jedné rovině. To působilo nemalé problémy i Kruisovi, jak se můžeme dočíst v Chemických rozpravách z roku 1912: „*Příprava takového preparátu z živých buněk bakterií jest ovšem nesnadná, než jde-li o přípravu preparátu z buněk ustálených a zbarvených. Při ustalování ukládají se jednotlivé buňky vysycháním samy do téže vzdálenosti od plochy štítku, kdežto živé, v tekutině splývající buňky, lze do téže výše srovnati jen užitím co možná nizounké vrstvy tekutiny a dosti značného tlaku*“.²³

Co bylo předmětem Kruisova bádání?

Nejvíce Kruise trápila otázka přítomnosti jader bakterií, kterou chtěl touto metodou „vyšetřit“. Zpočátku spolupracoval s kolegou Dr. Bohuslavem Raýmanem a vytvořili několik klasických mikrofotografií ustálených a zbarvených preparátů za denního světla. Tento způsob je považován za nejs-tarší, používá se dodnes. Má však několik nevýhod, lze pozorovat jen ustálené (vyschlé) neživé buňky, neboť barvením se narušuje jejich stav.

Mikrofotografie se však nezdály ostatním kolegům na vysoké škole natolik čitelné, aby o přítomnosti jader byli přesvědčeni. Po smrti Dr. Raýmana vzbudil se v Kruisovi veliký zájem sledovat buňky pod ultrafialovým světlem a znovu se tak pokusit přesvědčit o existenci jader uvnitř buněk. Pevně doufal, že pokud se mu podaří vyfotografovat živé nezbarvené buňky pod ultrafialovým světlem za maximálního zvětšení, které je možné, bude vyhráno. Bohužel záhy přišel na to, že živé nezbarvené preparáty buněk nezadržují skoro žádné ultrafialové světlo, tudíž se mikroskop nedal zaostřit ani

Mikrofotografie bakterie *Bacillus megaterium* pod ultrafialovým světlem dokazující přítomnost jader buněk, patrné na horním vyobrazení

poté, co se paprsky UV záření přeměnily ve viditelné fluorescenční. Kruis se nenechal odradit a k vyhledání obrazové roviny použil preparát s ustálenými a zbarvenými bakteriemi. Tato metoda se skutečně osvědčila. Indikátor (ustálené a obarvené bakterie) se vyndal z mikroskopu a posléze se vložil nový, ale již s živými bakteriemi, aniž by se změnila obrazová vzdálenost. Tato metoda přinesla velmi dobré výsledky, o čemž nás mohou přesvědčit i mikrofotografie s čitelnými jádry buněk na obrázku této stránky. Zde se také Kruis přesvědčil o zhozném účinku ultrafialového světla na životní energii buněk. Píše: „*Někdy ustal pohyb rojivých tyčinek bakterií, rozptýlených v dobré, živné tekutině již v průběhu jedné minuty, jindy až po několika minutách*“.²³

Fotografické zajímavosti v odkazu Karla Kruise

– rentgenofotografie

Dalším velice zajímavým nálezem ve sbírce Karla Kruise jsou fotografie rentgenogramu (obr. foto_19, foto_20). Jedná se o rentgenofotografii dlaně ruky a chodidla z 15. ledna 1896. Tyto dvě rentgenofotografie pocházejí od dvou známých vídeňských fotochemiků Josefa Maria Edera (*1855, † 1945) a Eduarda Valenty (*1857 Vídeň, †1937). Oba spojoval zájem o fotochemii. Valenta vystudoval techniku ve Vídni, kde se později stal asistentem pro chemickou technologii. Později byl jmenován ředitelem chemické továrny a v roce 1891 vstoupil do státních služeb jako profesor fotochemie na grafické škole ve Vídni. Od roku 1893 spolupracoval s Josefem Mario Ederem na výzkumu vztahujícím se k fotochemii a spektrální analýze.

Josef Mario Eder svá studia absolvoval na vídeňské univerzitě a polytechnice. Od roku 1882 byl profesorem na státní průmyslové škole vídeňské a od roku 1888 ředitelem Učebného a pokusného ústavu pro fotografii ve Vídni. Jeho činnost směřovala vždy k fotografii a fotochemii. Jeho výzkum fotocitlivých emulzí je obsažen ve známých fotopapírech Aristo, jež byly velice často používány. Jeho práce se věnují nejčastěji bromo a chlorobromostříbrným emulzím, ortochromasii, momentní fotografii, např. *Die Momentphotografie in ihrer Anwendung auf Kunst auf Wissenschaft* 1886, 1888 (Momentní fotografie a její použití v umění a vědě), *Jahrbuch für Fotografie und Reproduktion* (Sborník o fotografii a reprodukci). Známé jsou také jeho pokusy s fotometrem pro ultrafialové světlo. V roce 1896 vydává společně s Valentou práci pod názvem *Versuche über Photographie mittels der Röntgenschen Strahlen* 1896 Wien (Fotografické experimenty prostřednictvím rentgenového záření z roku 1896 z Vídně), ze které pochází také obě zmíněné rentgenofotografie z pozůstalosti Karla Kruise. K této práci vychází také fotografické portfolio, v němž se oba vědci zabývají rentgenofotografií zvířat, která položila základy pro veterinární medicínu s využitím rentgenových paprsků.

Domníváme se, že tyto dvě rentgenofotografie mohly posloužit Karlu Kruisovi a Karlu Domalípovi ke srovnání jejich prací.

V lednovém čísle Věstníku České akademie píše Dr. Karel Domalíp zprávu pod názvem *Příspěvek ku zjevům vyvozeným Röntgenovými paprsky neviditelnými*. Zde popisuje, jak se mu na základě publicistických článků podařilo 10. ledna 1896 v uzavřené dřevěné krabici vyvolat stinný

obraz termoelektrického sloupce a následující den stinný obraz ruky, který předložil na schůzi II. třídy České akademie dne 17. ledna 1896.

Protože Kruis i Domalíp byli dlouholetými přáteli, fotografické zpracování rentgenogramu provedl Kruis s asistenty. V té době byl na škole vyhlášený svou fotografickou dovedností.

Další zpráva Dr. Karla Domalípa pod názvem *O pokusech paprsky Röntgenovými* je z konce ledna 1896. Zde obhazuje svoji předchozí práci, neboť když 17. ledna předkládal Akademii svoje první pokusy, nebyly mu ještě známe závěry, ke kterým dospěl Wilhelm Conrad Roentgen. Domalíp ve svých pokusech vystavoval rentgenovým paprskům pevné, plynné i kapalně látky. Ve dnech 24. ledna a 25. ledna pořídil na fotografický film rentgenogramy ruky po zápěstí a druhý záběr ruky až nad loket. Fotografický film je k zobrazování rentgenogramů podle Domalípa vhodnější než skleněná deska, která částečně pohlcuje záření. Jako důkaz k využití rentgenofotografie v chirurgii předkládá rentgenogram ruky poraněné sklem, ruky ženy poraněné míchovou nemocí, snímek očí zasažených cizími tělesy.

Ze 14. února 1896 pochází *Zpráva o pokusech Röntgenových* od Dr. V. Strouhala, konaných ve fyzikálním ústavu České Karlo-Ferdinandovy univerzity. Zde prováděli „fotografování“ (rentgenogramy) nejrůznějších předmětů, které dodávaly různé firmy z Rakouska, šlo např. o brýle v různých pouzdech, šperky, hranoly, psací pera v pouzdru aj. Pro lékařskou vědu byl důležitý rentgenogram „...artrosy kloubu Vincencie Kripnerové z Prahy, kteráž byla pádem z Vyšehradské skály zlomena, jakož i zjištěny broky v ruce 48 letého pana Vnoučka z Mrače u Benešova“.

V následujících měsících roku 1896 se na českém území rentgenofotografií zabývá již spousta vědců z nejrůznějších oborů. Za nejzdařilejší lze považovat dochovaný signovaný soubor rentgenogramů z jara roku 1896 od známého fotografa Jindřicha Eckerta. Původně vědecký záměr zde přerostl ve výtvarné dílko.

– reprodukce notového záznamu od Antonína Dvořáka

Tato reprodukce notové partitury od Antonína Dvořáka (obr. foto_18) je nalepena na karton formátu 108 × 165 mm. Pravděpodobně byla založena v některém albu Karla Kruise. Jde o reprodukci nedatovaného kompletního autografu písně *Vzpomínání* přibližně z roku 1880. Jde tedy o úplnou a s největší pravděpodobností doposud dochovanou úplnou verzi této písně. Zápis obsahuje jak pěvecký part s českým textem, tak klavírní zápis. Ve sbírce Dvořákova muzea, dle informací vedoucí

oddělení PhDr. Jarmily Tauerové, jsou v archivu tři verze této písně. Žádná však není úplná.

Tato píseň patří mezi úplně první, se kterými se Dvořák uvedl před veřejností. Bylo to na druhé volné zábavě pěvecké (10. prosince 1871), kterou pořádal Dr. Ludevít Procházka, hudební referent Národních listů a redaktor Hudebních listů. Na této občasné zábavě pořádané v elegantních salonech p. Heitzmanna a F. Schögl, zazpívala tuto píseň sopranistka Emilie Bubeníčková.

Procházka v Hudebních listech z 20. prosince 1871 píše: *„Z písní našich skladatelů nejzajímavější jest Dvořákova „Vzpomínání“ pro své ryze poetické pojetí, ač příliš jaksí „hloubavá“ hudba (jmenovitě v průvodu) s jasností básně není úplně ve shodě.“*

Vztah Karla Kruse a Ant. Dvořáka je podrobněji zpracován v následující kapitole.

– výzkum nástěnných maleb na Karlově Týně (Karlštejn)

Dne 24. května 1904 pověřila komise pro opravu Karlova Týna (Karlštejn) prof. Karla Kruse a jeho spolupracovníky výzkumem starých nástěnných maleb za účelem chemického prozkoumání. Tuto zprávu Kruis obdržel od místodržitelství v království českém od p. Fitzinbergera. Na Karlově Týně pořídil několik fotografií nástěnných maleb a venkovních fasád (obr. foto_26, foto_27, foto_28)

– reprodukce tří vzácných listin

V pozůstalosti Karla Kruse jsme objevili tři reprodukce historických listin (obr. 52_02a, 52_02b, 52_02c). Domníváme se, že tyto listiny byly předmětem chemického rozboru na České vysoké škole technické, kde profesori Karel Kruis a jeho kolegové prováděli výzkum o pravosti a stáří, chemických rozbor vlastností inkoustu.

první listina (obr. 52_02a)

Volební kapitulace Fridricha Falckého (český král) z roku 1690

Přepis: *My Frydrych, z Boží Milosti Český Král, Pfalckrabě při Rejnu, Svaté Římské Říše Kurfyršt, Kniže Bavorské, Margkrabě Moravské, Lucemburské a Slezské kníže a Lužické Margkrabě.*

Oznamujeme tímto listem všem vůbec. Že přiřkli sme Korunu Českou držeti a zachovati všechny pány, rytířstvo, města pražská i jiná města i všecku obec a stavy též Koruny pod obojí i pod jednou při všech privilegiích a obdarováních, svobodách, právech a zřízeních zemských starobyklých,

chvalitebných pořádků a zvyklostech, obzvláště při Majestátu od slavné paměti Cýsaře Rudolfa jakožto Krále Českého stavům a obyvatelům téhož Království na svobodné provozování náboženství křesťanského pod obojí daním a porovnání mezy samou stranou pod obojí stalém. Též confederacy mezy Královstvím Českým z jedné a všemi přivtělenými zeměmi z strany druhé, jako i mezy týměž Královstvím a přivtělenými zeměmi z jedné a dolejšími i hořejšími Rakušany z strany druhé při generálním týchž všech zemí sjezdu, kterýž držán byl na Hradě Pražském v outery po památce Svaté Maří Magdaleny a zavřín v sobotu po památce stětí Svatého Jana, vše létha přítomného šestnáctistého devatenáctého učiněné, a specyálních Artykulích téhož Království do téhož sjezdu pojatých ve všem jejich znění, položení, punktích, klauzulích a artykulích držeti bez odporův a zmatku všelijakého i v skutku zachovati a obhajovati.

Item přirklí sme hradu Karlštejna, koruny, klenotův všelikterakých zemských i také desk a pryvilegií neporoučeti ani svěřovati žádnýmu bez vůle a raddy pánův, rytířstva Království Českého i měst pražských, pokudž který právo mají.

Item přirklí sme, že zachovati máme řád a zvyklosti starodávni Království Českého.

Item přirklí sme žádných cizozemcův duchovních ani světských na úřady zemské, dvorské ani městské ani duchovní nesázeti, než Čechy, a nimi zámky a města Koruny České osazovati a jim je svěřovati, a to máme s raddou učiniti.

A což v okolních zemích k Království Českému přísluší, aby bylo držáno, jakož jest to za Cýsaře Karla a jiných Králův a předkův Našich držáno a zachováno bylo.

Item přirklí sme, že nemáme žádných zemí, knížetství, měst, zámkův, hradův, manův i jiných všelikterakých zboží k České Koruně příslušejících od Koruny České odtrhovati ani odcyzovati nižádným obyčejem ani žádnými věcmi. Ale což by od Koruny odtrženo aneb odcyzeno bylo, to máme zase připojiti a k Koruně shromážditi.

Item přirklí sme mince české žádným obyčejem nepolehčovati ani ponižovati bez vůle vsí země. Ale tak se zachovati podle vysazení a pryvilegií Koruny České, jakž právo jest.

Item přirklí sme, co sou předkové Naši cýsařové neb Králové Čestí k tomu dali a zapsali stavům, osobám neb osobě, buď na Království, na duchovenství neb manství, že to máme zdržeti a v celosti zachovati. Však což by nebylo proti milostem a obdarováním, kteréž Král Vladislav slavné paměti dáti ráčil všem stavům Království tohoto.

Item přirklí sme každý stav zvláště při jich právích, řádech, pryvilegiích, svobodách, vysazení,

zvyklostech a obdarováních, což kterému stavu náleží, zachovati.

Tomu na svědomí pečeť Naší Královskou k listu tomuto přivěsyti sme rozkázati ráčili.

*Dán v Městě Říšském Norberce v poncěli po neděli první adventní, létha Páně šestnáctistého
devatenáctého a Království Našeho českého prvního.*

Fridrich

Venceslaus Guilielmus] a Raupow

S[upremus] R[egni] Bohemiae Cancellarius

Petr M[ilner] z Milhauzu

Přepis: ©PhDr. Michal Fiala

druhá listina (obr 52_02b)

Zemský sněm ratifikuje artikuli XI. a XII. z mírové smlouvy mezi českou královnou a pruským králem s 28 července 1742, datum potvrzení 16. července 1743. Materiál papír

třetí listina (obr. 52_02c)

Snešení českých králů a moravských stavů o opavském knížectví 14. června 1616

Přátelé Karla Kruise a dochovaná korespondence

Josef Kořenský, český přírodovědec, pedagog, cestovatel

*26. 7. 1847 Sušno u Benátek nad Jizerou, † 8. 10. 1938 Praha

Střední vzdělání získal na reálce v Mladé Boleslavi, 1867 ukončil studium na pražském učitelském ústavu Budeč. Poté vyučoval na různých školách přírodopis, fyziku, kreslení a měřičství, němčinu a zpěv. Roku 1891 byl jmenován ředitelem dívčí školy na Smíchově a odtud roku 1908 odešel do výslužby.

Jeho největším zájmem byly přírodní vědy, zejména geologie, mineralogie, paleontologie, botanika

a entomologie. Za celoživotní práci v tomto oboru a za zásluhy o popularizaci přírodních věd mu byl v roce 1927 udělen čestný doktorát na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity.

Jeho celoživotní zálibou bylo cestování. Po procestování českých zemí podnikal pravidelné cesty po Evropě, pak i dále. Roku 1887 odjel do Ruska, přes Ural a Sibiř až k břehům jezera Bajkal.

V letech 1893–94 podnikl s přítelem statkářem Karlem Řezníčkem cestu kolem světa. Chytře si obstaral na základě mnohých vysvědčení lodní lístek zdarma, který jim věnovala firma Severoněmecký Loyd, zajišťující transoceánskou dopravu. Na cestu kolem světa se vydali ze severoněmeckých Brém do New Yorku. Dále pak do Philadelphie, Baltimoru a Washingtonu, Yellowstonského národního parku, který učitele přírodopisu zvláště přitahoval. Z Ameriky pokračovali do „Žaponska“, které si velice oblíbil.

O Japonsku napsal krásnou, ilustrovanou knihu s názvem *Cesta Kolem světa 1893–1894 II. část, V Žaponsku*. Některé Kořenského fotografie jsou zde provedeny technikou barevné chromotypie tištěné nákladem J. Otty v Praze.

Z Japonska pak pokračovali do Číny a Hongkongu, krátce se zastavili na Malajském poloostrově i na Jávě. Indickým oceánem se doplavili na Cejlon a pak zamířili rovnou do Indie k jihovýchodnímu břehu poblíž Madrasu. V Indii navštívili také úpatí Himalájí v Dardžilingu. Indii opustili v Bombajském přístavu a zamířili do Rudého moře. Zastavili se v Egyptě a Káhiře. Odtud je už čekala jen cesta domů k Vojtovi Náprstkovi, kde Kořenský poznatky ze svých cest popularizoval v přednáškách (např. pro Americký klub dam) a v cestopisech.

Další velkou cestou byla v roce 1900 plavba na zaoceánském parníku Královna Luisa (Austrálie, Tasmánie, Nový Zéland, Tonga, Samoa, Fidži, Indonésie, Malajsie, Japonsko, Korea, Sibiř). Kořenský se na tuto cestu vydal z Neapole, kde nastoupil 26. 9. 1900. Z této plavby se nám dochoval krásný pohled adresovaný prof. Karlu Kruisovi na *Českou c.k. polytechniku* zaslaný z Cejlonu. Na této „postkarte“ je tištěn obrázek parníku Královna Luisa (obr. koř01) spolu s nabídkou jídla ke snídani aktualizovaný dne 5. října 1900. Drobným písmem zde Kořenský Kruisovi píše: „*Plujeme v Ind. oceáně. Pohoda stále krásná. 12 dní již na vodě. Hody slavné. Dne 9. října velký maskarní ples. Moje maličkost: „Kronos – chronos“. Představovatí tedy budu již minulost! Mizerná věc! 20. října z Kolomba do Adelaidy. Celou rodinu pozdravuje Tvůj Kořenský 28. 10. 1900*“²⁴

Z dopisu jasně vyplývá, jak dlouho byl Kořenský na moři a jak si cestování uměl užívat. Na maskarním plese vystoupil Kořenský v roli Titána Krona. Z řeckých mýtů se dozvídáme, že Titánů

bylo dvanáct synů a dcer, které zplodila matka veškerenstva Gaia. Ta nejprve stvořila z chaosu vše, včetně svého syna Urana. Tím se pak nechala oplodnit a počala Titány, několik Kyklopů a také tři Monstra. Ale nakonec Titán Zeus srazil Krona (Saturna) bleskem a stal se definitivním vítězem. Kronos přišel o moc a stal se otcem času (lat. chronos).

V archivu Náprstkova muzea se nám podařilo nalézt jediný dochovaný dopis od Karla Kruise cestovateli Kořenskému, a to z 20. ledna roku 1901 adresovaný do Irkutsku na Sibiř. Na fotografické postkartě pánové, Karinský, Roškvapil, Jirásek, Rubeška, Mádl, Mácha, Píč a Hellbch připíjejí na zdar Kořenskému a jeho cestování. Text z postkarty (obr. kořen01): „V Praze dne 20. dubna 1901. „Na zdar šťastnému návratu!“ Aby ti takto mohli připít, sešli se tito kamarádi u mne. Posílám ti doklad toho touto ne více neobvyklou cestou. – Celá moje rodina a já přejeme Ti hojného zdaru i na další pouti a těšíme se na šťastnou shledanou! tvůj Karel Kruis.“²⁵

Kořenský nepatřil mezi cestovatele – dobrodruhy, a tedy objevitele. Jeho cesty měly spíše účel naučný. Kořenský byl spíše turista. Jeho cestopisy byly určeny převážně pro mládež středních a nižších stupňů škol. Sám Kořenský se na cestu kolem světa důkladně připravoval a v cizích zemích se orientoval za pomoci již tehdy vydávaných knižních průvodců, např. *Handbook to India and Ceylon*, Murrayov, London.

Svou druhou cestu Kořenský zpracoval ve své knize *K protinožcům* (1903). Zde se také dozvídáme, že Kořenský nepatřil mezi první Čechy, kteří podnikli cestu kolem světa. Píše také o řezníku z Litomyšle Janu Jílkovi, který objel svět v letech 1837–41. Už před Kořenským podnikli cestu kolem světa také zoogeograf Ludwig Schmarda, rodák z Olomouce, v letech 1853–1857, a také „zpívající digger“ Čeněk Paclt (1864–1866).

Kromě toho vydal ještě Kořenský několik menších přírodovědeckých a cestopisných prací. V pražském Náprstkově muzeu se dochovala, vedle třírozměrných sbírkových předmětů, také rozsáhlá fotografická sbírka tohoto zajímavého cestovatele a přítele Karla Kruise.

Josef Hlávka, architekt stavitel, největší český mecenáš

*15. 2. 1831 Přešticích u Klatov, †11. 3. 1908

Po ukončení klatovského gymnázia si otec všiml Josefova zájmu o architekturu a nechal jej zaplat na pražskou techniku. Jednalo se o tzv. dvouletou přípravnou stavovskou reálku připojenou tehdy k polytechnickému ústavu v Praze, kde pokračoval ve studiích v letech 1847–1851.

V následujících letech mu bylo umožněno studovat architekturu ve Vídni. Na studia si mladý Hlávka přivydělával o prázdninách jako zednický učeň u českého vídeňského stavitele Františka Šebka, od kterého obdržel i výuční list. Tato praxe nepřišla nazmar, Šebek přijal Hlávku do své kanceláře jako architekta a záhy mu svěřil úřad ředitele své stavební kanceláře.

Šebek si mladého Hlávku natolik oblíbil, že mu při odchodu do penze odkázal celou svou stavební kancelář. V roce 1860 se Hlávka natrvalo usídlil ve Vídni, kde brzy nato získal stavební koncesi a vydobyl si pověst solidního stavitele. Téhož roku také vyhrál soutěž o velký kostel Lazaristů ve Vídni, který dokončil v roce 1862, a získal velkou zakázku na monumentální stavbu Dvorní opery ve Vídni, již dokončil s velkým ziskem. Architekti Opery byli jeho někdejší učitelé August von Siccardsburg, Eduard van der Nüll. Jeho stavební kancelář, ve které zaměstnával až 19 architektů, dokázala rozestavět až 50 projektů najednou, což činilo např. v letech 1860–1869 142 staveb nijak podřadného významu. Jmenujme za všechny zemskou porodnici u Kateřinek v Praze v gotickém slohu v soustavě pavilonové z roku 1863.

Následující léta jsou Josefa Hlávky provázejí velké finanční úspěchy. Pracovní vypětí, kterému byl však vystaven vedlo k závažným zdravotním problémům a na konci roku 1869 náhle ochrnuje na obě nohy. Pro svou matku kupuje velkostatek v Lužanech, který se mu stává útočištěm v jeho těžkém zdravotním stavu.

V roce 1880 se náhle zotavuje ze své nemoci natolik, že může opět chodit. Stihne ho však druhá tragédie, smrt jeho ženy Marie, která umírá na tuberkulózu.

Později se seznámí s hudebně nadanou Zdeňkou Havelkovou, přítelkyní rodiny Ant. Dvořáka, se kterou odjíždí do Lužan jako se svojí druhou ženou. Vzápětí přestaví celý zámek do současné podoby, inspirující se italskou novorenesancí. Zámek v Lužanech se postupem času stal návštěvní mekkou všech osobností tehdejšího kulturního, politického a vědeckého světa.

V Lužanech vznikl projekt založení České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Josef Hlávka byl v letech 1890–1908 jejím prezidentem.

Karel Kruis se stal 2. prosince 1893 členem mimořádné dotčené třídy. Viz dopis.

„Velectěný pane!

Klademe si za čest oznámiti, že valné shromáždění České Akademie dne 2. prosince po návrhu II. třídy zvolilo Vašnost za člena mimořádného dotčené třídy. Diplom členský dovolíme si svým časem zaslati. Z presidia České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V Praze dne

2. prosince 1893. Předseda: Josef Hlávka, Generální sekretář: Josef Šolín. Velečtěnému panu Karlovi Kruisovi docentu nauky o organ. barvivech a lihovarnictví při č. vysoké škole technické.“²⁴

Mecenášská činnost Josefa Hlávky tím nekončí, zakládá studentské koleje, projektuje stavbu Akademie výtvarných umění, hradí kompletní překlad Shakespearova díla a podporuje mnoho dnes známých muzikantů, sochařů, vědců atd.

V roce 1904 Hlávka sepisuje svoji závěť, kde ustanovuje univerzálním dědicem svého několikamilionového jmění „Nadání Josefa a Zdenky Hlávkových“, které má za úkol podporovat v první řadě podílem 70 % veškerou vědeckou, literární a uměleckou činnost národa českého a v druhé řadě podílem 30 % snaživé studenty vysokých škol pražských, aby se mohli plně věnovat studiu.

Nadání bylo tak právnicky dokonale sepsané, že přežilo bez přerušení jak totalitu nacismu, tak komunismu až do dnešních dob. Josef Hlávka umírá po krátké nemoci 11. března 1908.

Karel Václav Rais, spisovatel

*1859 lázně Bělohrad u Nové Paky, †1926

Vystudoval učitelský ústav. Učil nejprve na Hlinecku, později řídil měšťanskou školu na Vinohradech v Praze.

Na počátku své umělecké dráhy píše Rais vlastenecké verše, satirickou lyriku a díla určená mládeži. Teprve v devadesátých letech svůj talent plně rozvíjí. V r. 1891 vychází povídková kniha s venkovskou tematikou *Výminkáři*, v níž se zaměřuje na pokřivené rodinné vztahy. Poměrem mezi rodiči a dětmi se zabýval i v dalších povídkových sbírkách: *Horské kořeny* (1892), *Potměchuť* (1892) a *Rodiče a děti* (1893).

Tragédii dobráka dohnaného k zoufalému činu v důsledku rozvráceného manželství zobrazil Rais v románě *Kalibův zločin* (1895). Raisův kritický pohled na společnost se postupně mění v snahu vytvořit příkladné nesobecké typy hrdinů. V polovině devadesátých let vzniká několik idylických děl, jako je román *Zapadlí vlastenci* (1894), který je oslavou práce národních buditelů (venkovských kněží a učitelů) v podhorském kraji ve čtyřicátých letech 19. stol. Popularitu si získal román *Pantáta Bezoušek* (1897) o starém bodrém sedlákovi, jenž přijel za synem do Prahy a svým prostým a přirozeným přístupem překonal různé nástrahy. Smutnou atmosféru navozuje v tomto idylickém světě Rais románem *Západ* (1898), v němž vypráví příběh starého venkovského faráře, jehož jediným přáním

je zemřít na své faře. Příkaz k vystěhování vydaný vyšším církevním úřadem mu způsobí smrt.

Z dopisu k šedesátinám Karla Kruise.

„Slovutný pane!

K šedesátým narozeninám Vaším dovoluji si blahopřáti srdečně a upřímně. Blahopřeji k velké práci vykonané, přeji plného zdatu všem tužbám Vašnostivým a mnoho ještě krásných i šťastných let.

Zůstávám oddaný Karel Rais. Na Kral. Vinohradech dne 14. 5. 1911.“²⁴

Z dopisu pro Marii Kruisovou krátce po smrti Karla Kruise:

„Milostivá Paní!

Zpráva o neštěstí, které tak přetěžce dopadlo na Vaši veleváženou rodinu, žalostně mě dojala. Věřiti jsem jí nemohl. Slovutný Váš pan choť byl v neděli s nami zdrav a svěží, roztomilý, spolu šli jsme domů – a najednou taková zvěst! U Myslíkovi ulice jsme se rozloučily těšíce se opět na příští nedělní chvíli. Kdybych se byl udál že naposled mi tiskl ruku a naposled že se na mne usmál tím svým tklivým úsměvem.

Hluboce cítím s Vámi, milostivá Paní, se slečnami, s panem synem, o nichž vždy rád blaženě a srdečně hovořil. Bolestně rozechvěn sám naň vroucně vzpomínám a nezapomenu Ho nikdy.

Milostivá Paní, není tomu dávno, co dopadly na mne a na mé děti rány kruté. Nevěděli jsme ani, co se s námi děje, hrůzou a žalem byli jsme bez duchu – a přece musili jsme také jíti tím životem dál.

Z hovoru s panem dvorním radou vím, čím jste mu všichni byli i tuším tedy jak Vám je. Žijte dále v tom vědomí, že je s Vámi dál – jakoby byl jen v jiném pokoji, v technice, na procházce. Já sám tak žiji posud a to mě drží.

Budiž mu klidným spánek po veliké práci, buď mu trvalá, světlá paměť!

Kdož Ho poznali, nemohou naň zapomenouti.

Vás rač potěšiti Ten, v jehož spravedlnost a dobrotu zvěčnělý pan dvorní rada tak pevně věřil.

V úctě úplné oddaný Karel Rais, Na Kral. Vinohradech, dne 28. prosince 1917“²⁴

Karel Václav Rais byl jednatelem Spolku Svatobor v Praze. Karel Kruis byl členem ředitelství Svatobora.

Z dopisu (obr. svatobor01):

„Slovutný pane profesore!

Ve včerejší schůzi Svatobora jednalo se o žádosti pana Emila Ludvíka, posluchače III. ročníku kulturního inženýrství za podporu 130 K, jež nutně potřebuje na tary, aby mohl dodělati 1. státní

zkoušku a na vložné.

Ředitelství povolilo p. Ludvíkovi 100 K, ale vyplatiti se mají teprve potom, až se Vašnost vyjádří, že p. Ludvík podpory té zasluhuje a že žádost odpovídá pravdě.

Dovoluji si uctivě prositi, abyste ráčil býti tak laskav a oznámil mi, můželi podpora p. Ludvíkovi býti poukázána. Zůstávám v dokonalé úctě oddáný Karel Rais, jednatel Svatobora, 11. listopadu 1908“²⁴

Spolek SVATOBOR

byl založen roku 1862 „*k podpoře spisovatelů českých peněžními prostředky a k oslavení jejich památek*“. Bylo to v době politického uvolnění po pádu absolutistické vlády rakouského ministra vnitra Alexandra Bacha (1859), za níž byly po porážce revoluce 1848 potlačovány všechny projevy českého národního obrození. Tehdy se v celé zemi rodila z vlasteneckého nadšení spolková činnost. Například v Praze vznikla Beseda měšťanská, tělocvičná jednota Sokol, zpěvácký spolek Hlahol a další.

V čele zakladatelů Svatoboru byl František Palacký, historiograf Království českého. Ideou Svatoboru bylo pomáhat českému písemnictví, které bylo nejpodstatnějším prvkem vzniku a rozvoje národního obrození, a to i v době Bachova absolutismu. Mezi podobnými osudy mnoha spisovatelů, dnes už i sotva známých, vzrušovalo tehdy veřejnost, že jako následek tohoto útlatu zemřeli v bídných poměrech a s podlomeným zdravím například také dramatik Josef Kajetán Tyl, novinář a spisovatel Karel Havlíček Borovský (oba 1856) či první a největší česká spisovatelka Božena Němcová (leden 1862). Vznik Svatoboru byl odezvou i těchto neblahých prožitků.

Svatobor byl řízen ředitelstvím (výborem), v jehož čele stál starosta (předseda). Po F. Palackém jimi byli: politik František Ladislav Rieger, spoluzakladatel Svatoboru; lékař a spisovatel Josef Thomayer, Alois Jirásek, univ. prof. Albín Bráf, Karel Mattuš, univ. prof. František Mareš, advokát Dr. Vratislav Černý a Ing. Ladislav Novák, národohospodář a politik, známý i jako dramatik a libretista. Po válce, do ukončení činnosti Svatoboru roku 1970, byl posledním předsedou univ. prof. Václav Vojtíšek, dlouholetý archivář hlavního města Prahy.

Ve výboru postupně působila řada osobností; z dodnes známých například: Karel Jaromír Erben, Julius Grégr, Vojta Náprstek, Karel Sladkovský, pražští primátoři František Pštross a Václav Bělský, historik Václav Vladivoj Tomek, filolog Jan Gebauer, básníci a spisovatelé Josef Václav Sládek, Jaroslav Vrchlický, Ignát Herrmann a další, Josef Hlávka, dramatik František Adolf Šubert, architekti Josef Fanta a Bohumír Kozák, univ. prof. Jaroslav Charvát, Václav Štech a další.

Členstvo Svatoboru sestávalo ze tří kategorií: členů zakládajících, kteří složili jednorázový dar (základ) značného rozsahu; členů přispívajících, kteří přispívali Svatoboru pravidelnými ročními částkami; členů skutečných, jimiž byli literáti, ať ještě činní, nebo již na odpočinku.

Palacký vyjádřil ideu Svatoboru heslem: „pomáhej – osvěcuj – pamatuj!“

Pomoc se projevovala péčí o chudé spisovatele, výpomocí jejich strádajícím rodinám a pozůstalým a udílením cen, odměn a stipendií, jež byly povzbuzením k jejich další tvorbě. Zdrojem byly příspěvky, dary a odkazy; zakládajícími a přispívajícími členy byli nejen jednotlivci, ale i různé korporace, města, okresní výbory a peněžní ústavy. Vznikly z nich četné fondy a nadace, na nichž se tak podílel doslova celý národ. Na počátku 50. let, kdy došlo ke zrušení všech fondů a nadací, jich Svatobor spravoval na sto. Celkové jmění činilo několik milionů korun.

Členem Svatoboru byl po svém příchodu do Prahy od roku 1885 i T. G. Masaryk, který, již ve funkci prezidenta republiky, věnoval Svatoboru stotisícový dar. Básník Otakar Březina daroval Svatoboru celou částku stotisícové státní ceny, jež mu byla udělena. Eliška Krásnohorská Svatoboru odkázala celé své jmění. Z příspěvků českých měst vznikl Fond pro vydávání privilegií královských měst českých, která tak mohla být zpracována ve dvou mohutných svazcích. Hlavním zdrojem však byl objem drobných darů, nezřídka i anonymních. Přispívali učitelé, kaplani i faráři, úředníci, obchodníci, řemeslníci, učenci a spisovatelé, krajané působící ve Vídni i v zámoří; takových dárců bylo několik set.

Osvěta spočívala v podpoře vydávání a šíření děl českých spisovatelů a napomáhalo jí i zaměření některých fondů. Například Nadání Františka Palackého ke kritickému vydávání pramenů dějin českých umožnilo Historickému spolku dlouholeté vydávání sbírky *Fontes rerum Bohemicarum*.

Pamatuj – výzvu obsaženou v poslední části svého hesla chápal Svatobor jako výzvu k udržování památky zemřelých osobností české literatury, jež se zasloužily o obrození českého národa. Toto poslání se naplňovalo zřizováním pomníků a pamětních desek, péčí o záchranu hmotných památek na ně.

Z pomníků, jež zřídil Svatobor svým nákladem, jsou nejvýznačnější pražské pomníky Josefa Jungmanna a Karla Hynka Máchy; Svatobor podstatně přispěl i na postavení pomníků Palackého a Husova. Vedle řady pamětních desek v naší zemi byla zásluhou a nákladem Svatoboru zřízena r. 1925 i první pamětní deska na domě Havlíčkova vyhnanství v Brixenu.

Svatobor vykoupil rodné domy a jejich pozůstatky, které tím uchránil před zkázou a umožnil

jejich proměnu v památníky: Jana Husa v Husinci, Jana Kollára v Mošovcích na Slovensku a Františka Palackého v Hodslavicích.

Od svých počátků věnoval Svatobor pozornost místům posledního odpočinku zemřelých spisovatelů a jejich důstojné podobě. Zabýval se též myšlenkou zřídit společné pohřebiště na způsob pantheonů, známých v některých evropských zemích. Pro počáteční nedostatek prostředků však byl tento záměr odsunut a Svatobor zprvu zřizoval jen jednotlivé náhrobky. První byl na hrobě spisovatele a archiváře Václava Hanky na Vyšehradě. V dalších letech přibýly náhrobky Karla Havlíčka Borovského, Frant. Lad. Čelakovského, Antonína J. Vrátka a Václava Staňka na Olšanech, Jana Ev. Purkyně a Frant. Braunera na Vyšehradě a řada dalších na mimopražských hřbitovech.

Péčí a nákladem Svatoboru byly z ciziny do vlasti přeneseny ostatky básníka Boleslava Jablonského ze Zvířence u Krakova a Jana Kollára z Vídně, kde hrozil jejich totální zánik při rušení hřbitova. Vykoupena byla i celá řada hrobů v různých místech Čech a Moravy, o něž pak Svatobor nadále pečoval. K tomu přibýly hroby, na jejichž náhrobky Svatobor přispěl a byly svěřeny do jeho opatrování, jako např. Svatopluka Čecha, Antonína Marka, Václava Beneše Třebízského a nově i K. H. Máchy na Vyšehradě, Václava Klimenta Klicpery a Václava Matěje Krameria na Olšanech aj.

Spolek Svatobor byl nucen ukončit činnost, když k plnění svého poslání pozbyl všech prostředků. Nejprve byly v letech 1951 a 1953 zrušeny fondy a nadace a jejich jmění, navíc blokové a znehodnocené poválečnými měnovými reformami, přešlo na stát. Tím bylo likvidováno poslání Svatoboru – podporovat spisovatele různými cenami a stipendii; tato činnost deklarativně přešla na stát, popřípadě na profesní zájmové organizace spisovatelů. Poté se pod neúnosným ekonomickým tlakem musel Svatobor v letech 1961 a 1962 zříci i vlastnictví dvou domů v Praze a jednoho v Poděbradech, jež mu předtím odkázali jejich majitelé a z nichž měly být zřízeny útulky pro spisovatele. (Dodnes to dokládají pamětní desky na průčelích pražských domů na Újezdě 9 a na Masarykově nábřeží 8.) Tím byl zlikvidován i záměr pomáhat k lepším existenčním podmínkám starým a potřebným literátům.

Svatobor se rozešel, když byl zbaven všeho majetku. Hotovost, něco přes 3 tisíce korun, převzal státní orgán a rozsáhlý cenný archiv Svatoboru byl uložen v ústředním archivu Československé akademie věd.

Po roce 1970 se několik členů Klubu Za starou Prahu iniciativně ujal práce, které se dříve věnoval Svatobor, a to při záchraně historické části Olšanských hřbitovů, která je pohřebištěm prvních generací národních buditelů. Ochrana pražských památek, která je posláním tohoto spolku,

jenž nadále existoval, a péče o památku zemřelých osobností české kultury, což bylo doménou Svatoboru, se zde překrývaly. Za podpory Klubu Za starou Prahu se osobním nasazením dobrovolníků od roku 1974 změnilo zpustlé II. oddělení Olšan v udržovaný, esteticky hodnotný pietní park.

Po změně politických poměrů se členové Klubu Za starou Prahu rozhodli obnovit Svatobor. Z původního výboru do roku 1970 sice již nikdo nežil, ale za podpory Prezidia ČSAV, jež zpřístupnilo uchovaný archiv Svatoboru, byla navázána přímá kontinuita: nové stanovy navazují na původní (třebaže došlo k dobově podmíněné modifikaci) a činnost Svatoboru navazuje na všechny nepřekonané tradice Svatoboru předešlé éry.

Podmínky pro sociální roli Svatoboru se už neobnovily, a proto hlavní změna spočívá ve zvýšení důrazu na obě zbývající součásti původního poslání Svatoboru – na jeho osvětovou úlohu a na uchovávání hmotných památek na významné osobnosti české kultury a vědy, především míst jejich posledního odpočinku.

Dopis z pozůstalosti v Sedlejších.

„Slovutný pane !

K šedesátým narozeninám Vaším dovoluji si blahopřáti srdečně a upřímně.

Blahopřeji k velké práci vykonané; přeji plného zdaru všem tužbám Vašnostivým a mnoho ještě krásných i šťastných let. Zůstávám uctivě oddaný Karel Rais. Na Kral. Vinohradech dne 14. 5. 1911²⁴

Hrabě Alfons Paar z Bechyně

*14. 5. 1868 Kardašově Řečici, †22. 9. 1903 v Laibach (Lublaň)

Když se poslední bechyňský Šternberk utopil, provdala se jeho dcera Marie Terezie v roce 1715 za Jana Leopolda z Paaru.

Knížecí rod Paarů se držel v Bechyni nejdéle ze všech vlastníků – 233 let, až do roku 1948, kdy jim bylo komunisty celé panství zabaveno. Majetkové restituce v roce 1990 obnovily paarovské vlastnictví. Rodovým potomkům bylo jasné, že jejich ekonomická síla nestačí na obnovu a rekonstrukci zanedbaného majetku, a tak celé panství včetně zámku vložil poslední Paar Alfons II. do firmy, jejímž vlastníkem je Josef Šťáva.

Ten nejenom zámek, který byl za totality pro veřejnost uzavřen, zpřístupnil, ale především ho dal i s přílehlými budovami do vzorného pořádku. Zachránil například i bývalou jízďárnu, která už čekala na demolici. V zámku je dnes nejenom prohlídkový okruh s hodovní síní, ale i koncertní a divadelní

sál a brzy bude v rekonstruovaném podzemí i expozice zbraní Vojenského muzea. V bývalé sýpce je několik výstavních sálů a stálá expozice díla Vladimíra Preclíka.

Z dopisu od pana hraběte Alonse z Paaru.

„Velectěný pane profesore!

Dovolte abych Vám ve jménu paní hraběnky vyjádřil její nejsrdečnější dík za fotografii Bechyně, kterou jste byl tak laskav jí zaslati.

Ta fotografie je věru velice pěkná a líbí se všeobecně!

Já velice lituji, že jste nemohl se zúčastniti našeho honu v Kozeleckém revíru a že jsem tím způsobem přišel o příležitost Vám osobně děkovat za tu krásnou fotografii a doufám, že třebaš letošního roku mně bude možno Vás velectěný pane profesore v naší krajině uvítati. Opakujíc své nejsrdečnější díky zmanám se Vám velectěný pane profesore v plné účtě oddaný Alfons hrabě Paar. 14. ledna 1902“²⁴

Josef Václav Myslbek, sochař

*21. 7. 1848 v Praze, † 2. 6. 1922

Jeho mládí a první léta tvorivosti byly doprovázeny velkou chudobou. Sochařství se učil u Seidena a později pracoval pod vedením V. Levého, velkým vzorem pro něj bylo především dílo J. Mánesa. Od počátků se snažil vytvořit jakoby protějšek Mánesových obrazů, slovanské typy a zhmotnit národní myšlenku.

Myslbek vyšel z romantických pozic transformujících antické ideály krásy. Např. socha Oddanost 1887, za kterou dostal Reichlovu cenu ve Vídni, Krucifix umístěný v Paříži v Sacré-Coeure. Jeho sochy zdobí nejen Národní divadlo, ale i vídeňský parlament nebo most Palackého. Na Vyšehradě můžeme obdivovat sochy Lumír a Píseň (1888), Přemysl a Libuše (1892), Záboj a Slavoj (1895), Ctirad a Šárka (1897).

Myslbek se proslavil svým monumentálním realismem, který byl do té doby v českém sochařství v takové razanci neznámý. Přistupoval ke své práci s neobyčejnou odpovědností a pro každou svou sochu vypracoval stovky návrhů a skic. První model jezdecké sochy sv. Václava vypracoval v roce 1888 a pracoval na něm celých 30 let.

Karel Kruis a Myslbek byli velmi dobří přátelé. Domníváme se, že k seznámení mohli dojít v Litni, kde Kruis pracoval na místním lihovaru u velkostatkáře rytíře Josefa Šebka Daubka

(obr. 05_01). Na této fotografii Myslbek sedí po levé ruce malíře Ženíška. Myslbek v roce 1886 tvoří plastiku sv. Josefa s Ježíšem pro hrobku rytíře Daubka, již navrhl

A. Wiehl. Sv. Josef je typ současného mladého muže kolem třicítky, ne nepodobného tvářím

Myslbekových přátel. Přesto toto dílo vznikalo velmi obtížně a Myslbeka dlouhou dobu trýznilo. Za sv. Josefa dostal Myslbek nakonec cenu na pařížském Salonu v roce 1887.

Myslbek pravděpodobně v 90. letech, kdy neměl dostatek monumentálních úkolů, vytvořil bustu Karla Kruise. Sádrový odlitek hlavy a části poprsí jsou v soukromém majetku pozůstalých po K. K. Kruis i Myslbek se setkávali v tzv. Nerudově stolní společnosti, která se scházela večer v kavárně Imperial. V této době již Myslbeka sužovaly záchvaty velké bolesti hlavy, závratí, a byl postižen hluchotou.

Myslbek byl v letech 1885–1896 profesorem na Uměleckoprůmyslové škole v Praze a poté na Akademii výtvarného umění (1896–1919), kde vychoval několik generací českých sochařů. Myslbek dosáhl vysoké umělecké úrovně, srovnatelné se světovou.

Profesor František Novotný, prorektor c. k. České vysoké školy technické

*20. září 1864 v Němčicích na Hané, †27. 7. 1918 v Senohrabech

Studoval na české vyšší reálce v Prostějově a od roku 1883 na české technice v Praze, kde absolvoval v roce 1889 obor inženýrského stavitelství. V roce 1900 byl jmenován mimořádným profesorem geodézie na téže ústavě. Vedle pedagogické činnosti také řídil práce měřičské spojené s zhotovováním polohopisných a regulačních plánů král. města Písku, Roudnice, Kostelce nad Orlicí, Loun, Lomnice n. P., Jilemnice a Klatov. Od roku 1891 zveřejnil mnoho odborných článků na toto téma. Např. r. 1892 *Fotogrametrie, její vývin a budoucnost, Nové plány polohopisné našich měst, Základy rýsování situačního a terrainního*. Novotný byl po několik let členem redakce Národních listů, kde obstarával technické referáty, publikoval také v časopisech Živa a Technický Obzor.

Text z vizitky: „Milý příteli! Zvu tě tímto na neděli dne 10. 1. 1909 v 5 hodin odpoledne k slavnostní lulce. Hraje jedna Excellence. Ráčíte určitě se ke mne do bytu roh Ječné a Tůnní ul. v I. patře dostavili a hojnost korce??? a humoru sebou přinést. Oddaný přítel Novotný. O laskavou odpověď prosím!“²⁴

František Ženíšek, malíř

*25. 5. 1849 v Praze, † 15. 11. 1916 tamtéž

Až do roku 1864 studoval na německé reálce, kde již vynikal svým kreslířským nadáním. Jeho prvním učitelem byl malíř Javůrek. Od roku 1864 studoval na pražské akademii. Prvním vystaveným obrazem byl *Lazar před palácem boháčovým* z roku 1869. V roce 1877 namaloval cyklickou kresbu *Pohádky o zvířátkách a Petrovských* pro obchodníka O. Miethkeho ve Vídni.

V roce 1878 portrétoval Josefa Šebka Doubka, s kterým se seznámil na světové výstavě v Paříži.

Roku 1879 obdržel první cenu v soutěži na výzdobu Národního divadla, kde komponoval nástěnné malby spolu s M. Alšem a také zvítězil v soutěži o hlavní oponu Národního divadla. Ta byla zničena požárem v roce 1882. Po opravách maleb po požáru v divadle vznikl asi nejznámější obraz

Františka Ženíška, Božena, malovaný pro velkostatkáře rytíře Josefa Šebka Doubka. Tvář Boženy je nápadně podobná ženě J. Š. Doubka. Ženíšek také spolu s Doubkem cestoval po Holandsku v roce 1884. I malíře Ženíška Kruis pravděpodobně poznal v Litni, čehož je důkazem fotografie (obr.

05_01), na které je malíř třetí z leva v první řadě. Kruis také fotografoval mistrův ateliér (obr. 44_02, 52_01) a portrétoval Ženíškovu rodinu (obr. 46_01).

V letech 1885–1896, kdy byla zřízena Uměleckoprůmyslová škola v Praze, zde Ženíšek působil jako profesor figurálního kreslení.

Další významnou prací jsou nákresy k oknům pro karlínský chrám, Jubilejní list Umělecké besedy z roku 1883 a diplom grafické výstavy ve Vídni z roku 1884.

V posledních letech často portrétoval významné osobnosti dr. Wachsmanna, Šmachu, dr. Fořta, prof. Stupeckého, cis. radu Dimmera a další, kterých provedl na 80. Ženíškovy obrazy byly často publikovány v Zlaté Praze nebo ve Světozoru.

Syn Františka Ženíška následoval svého otce a jako jeho žák s ním vystavoval v Topičově Saloně v roce 1907.

Alois Jirásek, spisovatel

*23. 8. 1851 v Hronově, † 12. 3. 1930 v Praze

Z dopisu (obr. jiras01):

„Velectěný příteli!

Přicházím stran Optajje, ne však pro sebe, nýbrž prosím o některé zprávy pro svého ředitele,

jenž by se tam rád podíval. Jak se jmenuje ten Váš kvartýrský, mnoholi jste tam platil ????? by se asi též platilo? Stačili 10 zl. denně? Či je větší výloha? Nehněvejte se, že Vás tím obtěžuji. Kdy jedete do Opatije? Náš ředitel (má teď dovolenou pro churavost) by byl ovšem tuze rád, kdyby tam zastal kra-jana. Prosím Vás abyste mi laskavě na byt mé otázky odpověděl. Srdečně Vás pozdravuje Váš upřímně oddaný Alois Jirásek. 17. 3. 1903, II Vávrova ul. č. 8. n.“²⁴

Vystudoval gymnázium v Hradci Králové. Chtěl se stát malířem, ale z existenčních důvodů začal studovat historii na Filozofické fakultě v Praze. Pracoval jako středoškolský profesor (Litomyšl, Praha). V roce 1917 podepsal Manifest českých spisovatelů, který požadoval samostatnost pro český a slovenský národ. Po válce byl krátkou dobu senátorem, více se však politice nikdy nevěnoval.

Ve svých dílech se soustředil především na tři období českých dějin: období husitského hnutí a let těsně následujících, protireformaci a dobu národního obrození.

MUDr. Josef Thomayer, lékař

*23. 3. 1853 Trhanov, †18. 10. 1927 v Praze

Významnou postavou mezi lékaři, kteří pocházejí z Chodska, vždy byl a dnes ještě stále je trhanovský rodák MUDr. Josef Thomayer. Jeho nesmírné zásluhy v oboru vnitřního lékařství a neurologie ale ponechme hodnocení odborníků. Narodil se 23. března 1853 jako syn panského zahradníka hrabat Stadionů v Trhanově. Krátce po jeho narození se rodina přestěhovala do chalupy pod panskou zahradou a zde prožil Josef Thomayer spolu se čtyřmi sourozenci své dětství a mládí.

Byl vnímavým žákem, a proto po maturitě na klatovském gymnáziu odešel studovat lékařskou fakultu do Prahy. Prázdniny však vždy prožíval na rodném Chodsku. Zde chodíval na dlouhé vycházky, všímal si krásy přírody, lidí, lidových zvyků, a to vše působilo na jeho citlivou duši.

První beletristické práce napsal již jako sedmnáctiletý student. Celé tři roky je nechal ležet v kufru a teprve roku 1873, když začal vycházet časopis Lumír, odvážil se pod pseudonymem R. E. Jamot své práce uveřejnit. Očekával spíše kritiku a výsměch, ale jak Jan Neruda, tak i básník J. V. Sládek mu vřele doporučili, aby psal dále a vydával své práce knižně. Tak vznikla jeho první knížka *Příroda a lidé*. Autor ji doplnil kresbami z okolí Trhanova a vyličil v ní život zvířat a ptáků v průběhu čtyř ročních období.

Při studiu na klatovském gymnáziu se Thomayer seznámil s Jaroslavem Vrchlickým, a tak vzniklo jejich celoživotní přátelství. Jako vysokoškolský student se setkal v Praze s celou řadou výz-

namných osobností kulturního života. Stal se členem Umělecké besedy a ve společnosti Jana Nerudy se poznal s Jakubem Arbesem a Svatoplukem Čechem.

Velmi si vážil přátelství s Mikulášem Alšem, a když roku 1888 přišel do Prahy Alois Jirásek, stal se jeho největším přítelem. Oba chodili léta na dlouhé nedělní výlety a byl to právě J. Thomayer, kdo přivedl A. Jiráska na Chodsko.

Pod názvem *Vedle cesty* vydal Thomayer své drobné prózy, které věnoval A. Jiráskovi a J. Vrchlickému.

Brzy nato následovala knižní edice Po různých stezkách s dedikací Zikmundu Wintrovi. Drobné příhody ze života vylíčil v knize *Žlutné listí*, kterou napsal krátce po dovršení padesátky.

Thomayerovo dílo lze tematicky rozdělit do pěti různých okruhů: příroda, cestování, postavy, postavičky a motivy z lékařského prostředí a ze života literárního a uměleckého. Měl zvláštní vypravěčský dar, jiskru, vtip a humor. Protože byl osobním lékařem mnoha českých spisovatelů, básníků, herců, malířů a sochařů, poskytl nám možnost nahlédnout do jejich života prostřednictvím svých literárních vzpomínek.

Ve věku 56 let postavil v rodném Trhanově chudobinec pro 4 rodiny a každá rodina od něho dostávala 400 Kč ročně. O hlubokém sociálním citění svědčí i jeho práce *O bídě našich souchoťníků*, *O bídě epileptiků*, *Z černé kroniky dětské*, *Dvacet let v posteli* a jiné.

Thomayer, který prošel tvrdou životní školou, neměl rád zhýčkanost a rozmazlenost. Tvrdil, že na vysoké školy se „hrne“ mnoho neschopných studentů, a proto žádal pro lékařskou fakultu přísný, leč spravedlivý výběr posluchačů. Měl široký rozhled a mnoho zájmů, měl velký vliv na své studenty. Žádal, aby si všímali nejen odborného studia, ale i kulturního života, umění a politiky. Dovedl v nich probudit lásku ke staré Praze i jiným historickým místům Čech a Moravy. Svou první učebnici věnoval památce pražského porodníka Ant. Jungmana a fyziologa Jana Ev. Purkyně.

Široký okruh Thomayerových přátel se s přibývajícimi lety stále více a více užíval. Josef Thomayer, ačkoliv se ocitl téměř na sklonku svého života, s železnou pravidelností dodržoval nedělní odpolední vycházky Prahou, spolu se svými přáteli A. Jiráskem a K. V. Raisem a Karlem Kruisem, jak dokládá tento text z vizitky z pozůstalosti Karla Kruise:

„Milý příteli!

Jelikož Jirásek zítra opouští Prahu je tím naše saesona vycházková ukončena a budem-li živý

a zdraví sejdem se na podzim zase. S pozdravem J. Thomayer, 8. 6. 1916“²⁴

Do výslužby odešel roku 1921 ve věku 68 let, avšak ve své vědecké a beletristické práci pokračoval dále.

Peníze odkázal Ústřední matici školské, bohatý knižní fond Univerzitní knihovně, plastiky, sochy a obrazy galerii. Své příbuzné na Chodsku podělil financemi a nábytkem.

Josef Thomayer se nikdy neoženil, zůstal v životě zcela sám a rodinu mu nahrazovaly sestry a jejich děti. Zemřel 24. října 1927 na zákeřnou chorobu – stejně jako jeho otec a bratr. Byl pochován do hrobu svých rodičů na trhanovském hřbitově.

Josef Václav Sládek, básník, spisovatel

*27. 10. 1845, †1912

Studoval akademické gymnázium a filozofii v Praze. V letech 1869–1970 navštívil Ameriku, kde zdokonalil svoji angličtinu a seznámil se s novou literaturou. Od roku 1871 byl profesorem na československé obchodní akademii, později i na pražské technice. Mezi jeho první žáky patřil např. MUDr. Josef Thomayer, který na Sládka vzpomíná jako na člověka vysoké postavy, rusých vlasů, knířů a kozí bradky. K posluchačům byl velmi vlídný. Nekáral, nevytýkal chyby, nýbrž přívětivě je opravoval. Mezi lety 1871–1875 byl Sládek zaměstnán coby žurnalista v Národních listech, kde měl na starost zahraniční politiku. Přispíval do mnoha časopisů, redigoval almanach *Ruch* (1868) a časopis *Lumír* (1877).

J. V. Sládek byl také fotoamatér. Jeho záběry vznikaly též na Zbirožsku jako u Karla Kruise. Z korespondence Sládek–Zeyer se dozvídáme, že se Sládek „...o fotografii zajímá se značnými úspěchy“ a v časopise *Lumír* publikuje článek *Fotografie momentní* v roce 1896.

Od 80. let Sládek trpí zákeřnou nemocí, kterou jeho osobní lékař Thomayer diagnostikoval jako žaludeční krizi. Jeho nemoc se postupem času stále zhoršovala a způsobovala mu silné bolesti dolních končetin a častou nespavost.

Text z Velikonoční pohlednice: „*Spokojené svátky! J. V. Sládek*“

Dvorní rada, prof. Dr. Vincenc Strouhal, fyzik

*10. 4. 1850 v Seči u Chrudimi, † 23. 1. 1922

Vystudoval gymnázium v Hradci Královém 1861–1869. V roce 1872 zdárně absolvoval Filo-

zofickou fakultu pražské univerzity. Stal se asistentem na c. k. hvězdárně v Praze, kde pracoval 3 roky. Později odjel do Vircpurku na král. univerzitu v Bavorsku, kde nejprve působil jako asistent a pak jako docent experimentální fyziky. V roce 1876 byl povýšen na pražské universitě na doktora filozofie. Krátce po působení v newyorském geologickém ústavu byl jmenován řádným profesorem experimentální fyziky na univerzitě české. Byl též členem tří zkušebních komisí pro učitelství. V roce 1893 obdržel u příležitosti elektrické výstavy ve Vídni výraz Nejvyšší spokojenosti, stal se rytířem Řádu železné koruny 3. třídy a v roce 1900 byl jmenován dvorním radou. Strouhal byl též členem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy a slovesnost a umění.

Strouhal publikoval odborné články týkající se experimentální fyziky. Nejčastěji se věnoval galvanismu, magnetismu, 1901 *Mechanika*, 1902 *Akustika a Termika*.

Ve Věstníku České akademie publikoval také práci, na které spolupracuje s Karlem Kruisem *Tři zprávy o Roentgenových pokusech konaných ve fyzikálním ústavu české university K. – F. Strouhal* založil a vybudoval Fyzikální ústav na české části Univerzity Karlovy (1907). Vincenc Strouhal zemřel 23. ledna 1922.

Text z vizitky prof. Dr. Vincence Strouhala: *Nechť žije Benjamin našeho kolegia mnohá léta!!*
Srdečný pozdrav! Váš Strouhal ²⁴

Josefa Náprstková

*8. 10. 1833, † 1907

Josefa Křížková se narodila 8. října 1838 v Praze v sousedství vinopalny domu U Halánků, kde jako mladé děvče pracovala. Tři roky po návratu Vojtěcha Náprstka z Ameriky začal příběh jako z červené knihovny. I když ho milovala, vzít si ho mohla až po smrti jeho matky roku 1875, která svazku nepřála, tedy až po sedmnáctileté známosti.

Vychovala pět sirotek, starala se o knihovnu, zasloužila se o postavení pomníku Boženy Němcové na Vyšehradě a iniciovala vznik rozsáhlé sbírky lidové výšivky, která putovala po celém světě. Toto oddělení v muzeu se jmenovalo *Práce našich matek*. Spolupůsobila na založení kuchařské školy spolku Domácnost při založení českého penzionátu, jako členka dozorcí rady na pokračovací dívčí škole.

Text z vizitky: *Velectěný pane!*

Račte prosím tuto ovocnou šťávu z naší zahrádky přijmout. Vanilova je už též léta stará, přinesl tu

samou pan Ferdinand z Francie a jest to poslední takzvaný „Mohykán“. – Máme vše připraveno a budem se těšit na Vašnostovu přítomnost. S veškerou úctou se poroučí Josefa Náprstková.²⁴

prof. MUDr. Václav Rubeška, gynekolog

*4. 2. 1854 Chudenice, † 25. 5. 1933 Praha

vizitka, text: *Přeji Štěstí v Novém roce (bez datace)* ²⁴

Po promoci v roce 1878 nastoupil jednoroční vojenskou službu. V letech 1880–1883 byl prvním asistentem I. porodnické kliniky v Praze. Po rozdělení lékařských fakult na českou a německou pracoval v letech 1883–1888 jako asistent na české gynekologické klinice v Praze. V roce 1884 absolvoval studijní cestu na kliniky v Německu,

v roce 1886 habilitoval z gynekologie a porodnictví. Mimořádným profesorem gynekologie a porodnictví se stal v roce 1897, titul řádného profesora gynekologie a porodnictví získal v roce 1913.

V letech 1898–1903 byl ředitelem zemské porodnice a nalezince v Praze. Od roku 1922 do 1924 působil jako přednosta nově zřízené II. porodnicko-gynekologické kliniky, která vznikla z prostor bývalé babické školy v zemské porodnici.

Zasloužil se o zkvalitnění výuky porodních „babiček“ u nás. Napsal pro ně učebnici a mnoho odborných publikací, mezi kterými je i učebnice pro lékaře a mediky *Porodnictví pro lékaře*. V praxi zkoušel nové operační metody, jejichž výsledky publikoval. Zabýval se jak gynekologickou, tak porodnickou problematikou. Aktivně se účastnil činnosti Spolku českých lékařů a byl členem několika odborných společností.

Patří k zakladatelům moderního porodnictví a gynekologie u nás.

Dr. Techn. Hanuš Karlík, rytíř řádu císaře Františka Josefa I., ředitel cukrovaru

*23. 3. 1850 v Rokycanech, †10. 1. 1927

Vystudoval reálku v Plzni a na české polytechnické škole v Praze absolvoval obor technická chemie. V roce 1870 pracoval jako lučebník ve velímském cukrovaru. V letech 1874–1880 byl ředitelem cukrovaru v Zábři a od roku 1881 v Nymburku. Karlík se proslavil praktickými vynálezy a odbornou zdatností i ve světě. V roce 1886 vynalezl dokonalejší způsob saturace cukru pro cukrovarnickou výrobu. Své práce publikoval v *Chemických listech* a *Listech cukrovarnických*. V roce 1895 vystavěl nejmoderněji zařízenou továrnu na bramborovou mouku a dextrin v Novém

Dvoře u Pacova a byl zakladatelem velkolepého akc. pivovaru v Nymburku. Stal se čestným členem Společnosti domácí/CCS Honorary Members from CR 1912. Text z vizitky: *Přeji v Novém roce 1910 hojnost zdraví a ve všem zdar!*²⁴

Dvorní rada Antonín Bělohoubek, chemik

*28. dubna 1845 v Jeřicích, † 1910 v Praze

V roce 1865 asbolvoval pražský polytechnický ústav. Roku 1871 se stal soukromým docentem, roku 1878 honorovaným docentem, roku 1880 mimořádným, roku 1888 řádným profesorem České vysoké školy technické, kde přednášel mikroskopii, zbožiznalství, chemii kvasnou, rolnickou, barvířskou, encyklopedii chemie anorganické i organické. V roce 1869 byla technika rozdělena na dva samostatné Polytechnické ústavy Království českého, a to na německou a českou školu. Výuka pivovarnictví se soustředila do české techniky, od roku 1875 zestátněné pod názvem Český polytechnický ústav v Praze. V roce 1868 se na katedře prof. F. Štolby, nástupci prof. Ballinga, habilitoval docentem pivovarství. Roku 1876 předložil vedení techniky návrh na zřízení samostatného oboru kvasné chemie. Tak se začal formovat dnešní Ústav kvasné chemie a bioinženýrství, tehdy pod názvem Ústav kvasné chemie a mykologie. Bělohoubek přednášel od roku 1873 kromě pivovarství další kvasné disciplíny, agrikulturní chemii a také technickou mikroskopii (*Rukověť technické mikroskopie 1881–1883*), a zbožiznalství. Profesor Antonín Bělohoubek zkoumal velmi podrobně písmo Rukopisu královédvorského, *O mikroskopickém a mikrochemickém zkoumání rukopisu Kralodvorského* 1887. 1877 byl založen časopis Listy chemické, které redigoval A. Bělohoubek spolu s K. Preisem. Za své celoživotní zásluhy byl Bělohoubek vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. Text vizitky: *Dvorní rada Antonín Bělohoubek, blahopřeje Vám vážený pane k povolání za ř. profesora české techniky v Praze 8. 11. 1899*²⁴

prof. Bohuslav Rayman, chemik

*7. 12. 1852 v Sobotce, †22. 9. 1910 v Praze.

Studoval v Praze, Bonně n. R. (u Kekule) a v Paříži u Wurtze a Friedela pracoval jako asistent. Od roku 1877 působil jako docent na České vysoké škole technické. V roce 1897 se stal profesorem chemie na české univerzitě. Spolupracoval s profesorem Karlem Kruisem na Chemicko-biologických studiích předložených v roce 1891, ve kterých Kruis publikoval své mikrofotografie kvasnic pod denním světlem.

Rayman napsal několik učebnic pro vysoké učení o chemii teoretické a organické. V letech 1891–1914 vydával nejstarší český přírodovědecký časopis Živa, který vycházel nákladem J. Otty v Praze. V roce 2003 oslavil tento časopis 150 let od založení. Jeho práce byly s úspěchy publikovány ve zprávách chemických společností v Berlíně, Londýně i Paříži. Stal se generálním tajemníkem České akademie a děkanem Filozofické fakulty 1902–1903. Patřil mezi vynikající chemiky a pedagogy.

prof. Dr. Vojtěch Šafařík, astronom

*26. 10. 1829 v Novém Sadu, †2. 7. 1902 v Praze

Jeho otec Pavel Josef Šafařík, významný slavista, zde byl tehdy ředitelem gymnázia. Vojtěch Šafařík vystudoval gymnázium v Praze a poté začal v Praze a v Brně studovat chemii. Vysokoškolská studia ukončil na univerzitách v Berlíně a Göttingenu, mezitím v letech 1851–1856 vyučoval chemii na reálce v Praze.

V letech 1859–1861 byl profesorem na obchodní akademii ve Vídni. Na české technice v Praze začal působit nejprve jako skriptor od roku 1865 a od roku 1868 pak jako profesor chemie. V téže hodnosti přešel v roce 1882 na pražskou univerzitu, kde potom v letech 1892–1896 působil jako profesor deskriptivní astronomie.

Jeho původní specializací byla tedy chemie. Zabýval se například fotografickými emulzemi. Pojednání o tom vydal v roce 1876 v pěti číslech *Listů chemických*. Zabýval se s velkým elánem konstrukcí přístrojů, a to ve spolupráci s Josefem a Janem Fričem.

V popředí jeho zájmů byla astronomie. Na svém domě v Praze na Vinohradech nad Gröbovými sady postavil soukromou hvězdárnu, kde prováděl svá astronomická pozorování, podrobně zapisovaná do 3 knih pod názvem *Diarum astronomicum*, obsahujících i četné kresby Měsíce, planet a podobně, a do 10 sešitových knih záznamů o pozorování proměnných hvězd. Právě především pozorováními proměnných hvězd pronikl na mezinárodní pole. Během 17 let provedl přes 20 tisíc pozorování a výsledky publikoval v *Astronomische Nachrichten*, *Vierteljahrschrift der Astronomischen Gesellschaft* a ve spisech České královské společnosti věd. Souhrnně byla jeho pozorování proměnných hvězd zpracována a publikována ve dvou rozsáhlých spisech ještě před první světovou válkou Ladislavem Pračkou.

Text ze zadní strany vizitky: *Dovoluji Sobě odporučiti panu městskému archiváři pana Kruisa z české Polytechniky, jenž hodlá znáti studie jm. barvířství ve starších dobách.*²⁴

Prof. Dr. T. G. Masaryk, československý politik, státník, filozof a sociolog

*7. 3. 1850 Hodonín, †14. 9. 1937 Lány

Studoval filozofii na univerzitách ve Vídni a Lipsku, 1879 habilitoval na vídeňské univerzitě, od 1882 byl profesorem filozofie na české univerzitě v Praze. Roku 1886 inicioval tzv. boje o Rukopisy a roku 1899 vystoupil veřejně proti antisemitismu (tzv. hilsneriáda). Byl zvolen za mladočeskou stranu do říšské rady a zemského sněmu, roku 1893 se pro programové konflikty s vedením strany obou mandátů vzdal. Odmítal český státoprávní radikalismus a zastával politiku postupného posilování národních pozic v rámci monarchie. Roku 1900 založil Českou stranu lidovou (realistickou), za kterou byl v roce 1907 znovu zvolen do říšské rady.

Po vypuknutí 1. sv. války svůj politický program revidoval, v lednu 1915 odešel do zahraničí, kde usiloval o vytvoření samostatného československého státu. Od února 1916 byl předsedou Československé národní rady, 1916–18 předsedou Národní rady. Inicioval založení československých legií v Rusku, Francii a Itálii, v květnu 1918 koncipoval a podepsal Pittsburskou dohodu o budoucí podobě Československa, 18. 10. 1918 jako předseda prozatímní vlády zveřejnil prohlášení československé nezávislosti (Washingtonská deklarace). 14. 11. 1918 byl zvolen Revolučním národním shromážděním prvním československým prezidentem, v této funkci byl potvrzen i v prezidentských volbách 1920, 1927 a 1932. 14. 12. 1935 rezignoval ze zdravotních důvodů.

Masaryk je autorem řady spisů filozofických, politických aj. Například: *Česká otázka* (1895), *Ideály humanitní* (1901), *Otázka sociální* (1898), *Rusko a Evropa* (1913), *Světová revoluce* (1925).

Text z vizitky (obr. mas01): *Prof. Dr. T. G. Masaryk prosí p. Kruisa, aby na „alk.“ naše pamatoval!*
26. 6. 1903²⁴

Domníváme se, že se Karel Kruis mohl seznámit s Masarykem už kolem roku 1885 v Litni, kam Masaryk často dojížděl, nebo při sporu o Rukopisy královédvorský a zelenohorský, které po chemické stránce zkoumali na technice jeho kolegové pan Bělohoubek a Šafařík v roce 1886. Co měl na mysli Masaryk, není známo, ale půjde nejspíš o vzpomínku na debatu o výrobě lihu nebo snad osobní vzpomínka z degustace výrobků z liteňského pivovaru.

Josef Mauder, sochař

*1. 12. 1854 v Praze, †1920

Absolvoval několik tříd gymnázia a nějaký čas byl žákem uměleckoprůmyslové školy vídeňské.

Pokračoval pak v odborném vzdělání na pražské Akademii a zároveň byl žákem u sochaře Seidena, kde se učil modelovat své první práce. Již jako žák akademie v roce 1875 vytvořil své první plastiky s názvem „Tanec Bachanatek a Satyr“. V roce 1883 byl profesorem na c. k. státní průmyslové škole. K jeho nejvýznamnějším pracím patří provedení sochy na Slavině na Vyšehradském hřbitově. Po stranách tohoto pomníku jsou dvě sochy, představující po levé straně *Vlast truchlící* a po pravé straně *Vlast vítěznou*. Na přední straně pomníku jsou tři tabule se jmény prvních 15 osobností zde pochovaných. První byl básník Julius Zeyer (1901), od nějž pocházejí i verše na soklech postranních soch. Za tyto plastiky Mauder získal v roce 1892 cenu České akademie věd a umění. Také se podílel na výzdobě Strakovy akademie v Praze.

Karel Kruis se sochařem Josefem Mauderem úzce spolupracoval na několika projektech. První spolupráci datujeme přibližně od roku 1903, kdy se Mauder vážně zajímal o záchranu Betlému v Kuksu. Kruis fotograficky dokumentoval stav Betlému, který spolu s Mauderovým textem vychází později tiskem jako apel na záchranu této mizející památky (obr. Betlem01, 02, 03). Josef Mauder roku 1904 napsal: *„Dojem, který vyvolal ve mne v prvním okamžiku Betlém, byl vskutku neobyčejný a náleží mezi nejsilnější, jichž jsem se dožil a jež hluboko a trvale v paměť se vtisknou.“*

V pozdějších letech Mauder pod vlivem kukského Betlému vytvořil pomník Julia Zeyera v Chotkových sadech, který byl po různých průtazích odhalen roku 1913. Je to umělá jeskyně s postavami Zeyerových děl (Paskalin, Kazi, Teta a Libuše, Radúz a Mahulena, v pozadí Amis a Amil), nad jeskyní je reliéf s portrétem básníka Zeyera.

Druhá známá spolupráce mezi Kruisem a Mauderem byla na sochách psovodů, jež Mauder vytvořil v roce 1907 pro Městskou spořitelnu v Praze. Karel Kruis fotografoval sádrové odlitky těchto krásných plastik (obr. foto_22, foto_23, foto_24, foto_25).

Text z dochované pohlednice pro Marii Kruisovou: *Díky ! Vzájemné vzpomínky se střetli, poněvadž jsem včera připravil a dnes současně s tímto lístkem odesílány poslední číslo „Cesty“ s článkem Chytilovým. S uctivým pozdravem všem a přání všeho dobra oddaný J. Mauder 5. 8. 1918*²⁴

Antonín Dvořák, skladatel

*30. 4. 1841, †1. 5. 1904

Náleží k mimořádným osobnostem české i světové hudební kultury a spolu s Bedřichem Smetanou patří k zakladatelům moderní české hudby. Velká mezinárodní proslulost, které se těšil už

za svého života, přispěla významně k růstu prestiže české kultury a českého národa. Svým pedagogickým působením na National Conservatory of Music v New Yorku v letech 1892–95 zasáhl také do vývoje americké hudby.

Nejrozsáhlejší součástí jeho díla tvoří instrumentální tvorba (symfonická, komorní i sólová), stejně důležité jsou rovněž jeho písně, duchovní i kantátové kompozice a opery. Dvořákova hudba vyniká bohatou a originální melodickou invencí, která často poukazuje k lidovým kořenům, výrazným rytmem a barvitou instrumentací.

Jako prvorozený syn měl původně převzít otcovu řeznickou živnost. Mimořádný talent i rodinné muzikantské zázemí ho však již v rodné Nelahozevsi vedlo k hudbě; další vzdělání získal při pobytu ve Zlonicích a České Kamenici, především však studiem na pražské varhanické škole (1857–1859). Pak byl violistou v Komzákově kapele, s níž přešel do orchestru Prozatímního divadla; zde hrál také pod taktovkou Bedřicha Smetany. V letech 1874–77 byl varhaníkem u Sv. Vojtěcha V letech 1875–78 pobíral rakouské státní stipendium; v komisi, která o přidělení rozhodovala, byli mj. skladatel Johannes Brahms a kritik Eduard Hanslick. Na Brahmsovo doporučení vydal berlínský nakladatel Fritz Simrock Dvořákovy Moravské dvojzpěvy; po jejich úspěchu si objednal Slovanské tance. Byl to počátek skladatelovy evropské a později světové kariéry; po Německu se začala jeho hudba hrát také v Anglii; v březnu 1884 tam odjel na první umělecký zájezd. Jeho kontakty s Anglií vyvrcholily v listopadu 1890 udělením čestného doktorátu univerzity v Cambridgi.

Roku 1891 se stal profesorem skladby na pražské konzervatoři, o rok později přijal pozvání Jeanett Thurber, zakladatelky National Conservatory of Music v New Yorku. Byl zde ředitelem, vyučoval skladbu a také dirigoval školní orchestr. Po návratu do Prahy se vrátil k pedagogickému působení na pražské konzervatoři a posléze byl též jejím uměleckým ředitelem. Dostalo se mu mnoha poct a uznání (čestný doktorát z filozofie, členství v panské sněmovně, členství v porotě pro rakouské státní ceny, čestný člen mnoha českých a moravských pěveckých spolků atd.). Velká část kompozičního odkazu Antonína Dvořáka náleží ke kmenovému repertoáru předních světových orchestrů, operních domů, sólových i komorních umělců.

Od roku 1877 začal Antonín Dvořák dojíždět na zámek Sychrov za svým nejlepším přítelem Aloisem Göblem.

Krajina v širokém okolí Sychrova se dostala Dvořákovi pod kůži a inspirovala ho k napsání *Houslového koncertu a moll, op. 53*. Na Sychrově mu zněly i tóny *Místa klekání* a *Ukolébavky* na

slova Adolfa Heyduka.

Nejsme si jisti, kde se Karel Kruis seznámil s Antonínem Dvořákem, ale je dosti pravděpodobné, že tomu bylo právě v době pobytu Antonína Dvořáka na Sychrově, kam za ním dojíždělo spousty známých osobností. V rodině Karla Kruise se vždy provozovala hudba. Sám Karel Kruis měl doma klavír a víme, že také hrával v kvartetu. Viz dopis od c. k. min. víd. sekretáře v ministerstvu kultu a vyučování Dr. Bedřicha Dlabače:

Vážený pane profesore!

Nevím, pamatujete-li se na mladého kandidáta práv Bedřicha Dlabače jenž bydlel u paní Brémové v Kakovské třídě a u Vás, ctěný pane profesore, hrával v kvartetu. Tentýž kandidát, nyní referent obchodního školství v ministerstvu vyučování přichází nyní s prosbou, byste laskavě přijal funkci zkušebního komisara pro zbožíznalství v nové zkušební komisi pro učitelství na obchodních vyšších školách českých..... Vídeň, 20. 11. 1899 ²⁴

Nadšeným hudebníkem byl i Kruisův bratr Josef, přísežný lučebník. V roce 1901 pobýval v pro najímaném pokoji Dvořákovy tchyně Klotildy Čermákové. Díky Josefu Kruisovi se nám dochovalo několik partů od Antonína Dvořáka. Josef Kruis píše bratru Karlovi v dopise ze dne 3. 7. 1889.*Že mistr Dvořák Antonín obdržel řád železné koruny III. třídy Ti snad je povědomo. Jel včera do Vídně k audienci ku císaři, kam přijde společně s Brahmssem, který dostal řád Leopoldův. – Dnes se zde o ničem jiném nemluví než o včerejších volbách sněmovních za venkovské obce, mladočeská strana zvítězila neočekávanou většinou, získala 23 nových mandátů ku svým šesti starým.....“²⁴*

I jeho mladší bratr Rudolf Kruis se snažil hudbou žít, ale musel být oběma staršími bratry finančně podporován, viz dopis od Rudolfa Kruise z Terezína 27. 1. 1887:

„...Děkuji Pepovi srdečně za onu přilepšenou kterou jsem obdržel, právě v pondělí, měl jsem již takovou bídu, že jsem takovou ještě nepocítil, právě den před tím t. j. v neděli, šel jsem bez večere spát neb vypučet není od koho, vypadá to u nás se všemi stejně, málo kdo podporu z domova dostává a hrát chodím nyní velmi málo, předkládal jsem si to jinak být. V masopustě byli jsme teprve jednou hrát, a sice 16 t.m. v Žatci, více nikde k tanci chodí pár mužů.....“²⁴

Z korespondence s vnukem Karla Kruise, panem R. B. Vočadlem jsme se dozvěděli mnohem více. Podle jeho vzpomínek Karel Kruis hrával skladby pro klavír čtyřručně s Antonínem Dvořákem. Dvořák nejprve komponoval svoji hudbu na klavír pro čtyři ruce a později je teprve orchestroval. Tak

například vznikly Slovanské tance.

Dalším nezvratným důkazem o vztahu Kruise a Dvořáka je reprodukce notové partitury od Antonína Dvořáka písně *Vzpomínání* na texty Elišky Krásnohorské. Reprodukci provedl Karel Kruis pravděpodobně do některého fotografického alba (obr. foto_18), více v kapitole *Fotografické zajímavosti v odkazu Karla Kruise*.

V archívu Muzea Antonína Dvořáka jsme objevili dva dopisy zaslané Kruisem skladateli Dvořákovi. První je z 23. 7. 1889. Kruis blahopřeje skladateli k vyznamenání Řádem železné koruny. Druhý dopis je z 18. 4. 1901 a zde blahopřeje Dvořákovi k jmenování do panské sněmovny.

/seznamy/

seznamy fotografií, které odpovídají názvům na originálních krabicích s negativy pro
snadnou orientaci v pozůstalosti Karla Kruise v NTM

Karel Kruis

Fotografie z let 1855-1917

* černý text označuje scany negativů, které jsou ve správě Národního technického muzea (PhDr. Jana Hozáka), © R. B. Vočadlo, Karolína Hughes (Vočadlová), všechny tyto scany nejsou zařazeny do obrazové části této práce. Odkazy v textu najdete ve zkrácené podobě např. místo (01Francie 01) pouze (01_01)

* modrý text označuje scany fotografií, které jsou ve správě Národního technického muzea (PhDr. Jana Hozáka), © R. B. Vočadlo, Karolína Hughes (Vočadlová)

* červený text označuje scany negativů, diplomů a korespondence v soukromém majetku,
© R. B. Vočadlo, Karolína Hughes (Vočadlová)

01Francie_01 Francouzská ulička kde?, Jersey nebo (Francie?), asi 1913, negativ 18 × 24 cm

02Francie_02 Lancale - pobřežní budka a já, asi 1913, negativ 18 × 24 cm

02Francie_03 Ulice ve Vitřé, Bretaň, asi 1913, negativ 18 × 24 cm

02Francie_04 Větrné mlýny, Holandsko, 1911, negativ 18 × 24 cm

03Krkonoše_01 Pohled do údolí, 1892, negativ 18 × 24 cm

03Krkonoše_02 Alpy, údolí s koňmi, 1893, negativ 18 × 24 cm

03Krkonoše_03 Alpy, hory, potůček, cestička, negativ 18 × 24 cm

03Krkonoše_04 Potůček travnatá plocha, nízký les, negativ 18 × 24 cm

04Teplice_01 Skalní město, 4/9 1899, negativ 18 × 24 cm

04Teplice_02 Cestička mezi skalami a stromy, kolmý negativ, 1899, negativ 18 × 24 cm

05Liteň_01 Úřednictvo velkostatku s p. a pí. Daubkovými, 1885 - 1888, negativ 18 × 24 cm

05Liteň_02 Slavnost v Litni - (dožínky), 1885 - 1888, negativ 18 × 24 cm

05Liteň_03 Dáma v kočáře, pí. Daubková, 1885 - 1888, negativ 18 × 24 cm

05Liteň_04 Sedící dáma pí. Daubková, 1885 - 1888, negativ 18 × 24 cm

05Liteň_05 Čtyři dívky v krojích, 1885 - 1888, negativ 18 × 24 cm

06Bechyně_01 Domek na zahradě ?, 1900, negativ 18 × 24 cm

06Bechyně_02 Louka, rybník, skalnatá stráň, vzadu stavení, 1900, negativ 18 × 24 cm

06Bechyně_03 Zátčina v lese pod skalami, 1900, negativ 18 × 24 cm

06Bechyně_04 Zátčina mezi skalami, 1900, negativ 18 × 24 cm

06Bechyně_05 Pod bechyňským zámkem, 1900, negativ 18 × 24 cm

07Nové Město nad Metují_01 Lovecká společnost, Nové Město n/Metují, 1901, negativ 18 × 24 cm

08Sázava_02 Řeka mezi pahorky, Sázava?, 1904, negativ 18 × 24 cm

08Sázava_03 Sázavský klášter, 1904, negativ 18 × 24 cm

08Sázava_04 Zbytky sázavského kláštera, 1904, negativ 18 × 24 cm

09Křivoklát_01 Cesta podél řeky návrší, Křivoklátsko, 1905, negativ 18 × 24 cm

09Křivoklát_02 Řeka mezi návršími, Křivoklátsko, 1905, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_01 Kočí Palivec se svojí ženou, Zbiroh, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_02 Pět sekáčů obilí, jeden z nich se otáčí, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_03 Pět sekáčů obilí, jen dva sekají, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_04 Snopy se dávají do panáků, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_05 Obilí se mlátí mlátičkou na poli, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

10Zbiroh_06 Orání, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

12Zbiroh_01 Nakládání sena u stavidel v lukách, 1908, negativ 18 × 24 cm

13Zbiroh_01 Zámek ze předu s prof. Raýmanem a jeho syny, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

16Zbiroh_01 Rybník se stavidlem, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

16Zbiroh_02 Kamenný altánek před zámkem, pí Zemanová s Vladimírem, 1907 - 1908, negativ 18 × 24 cm

17Nové Město nad Metují_01 Zámek Nové Město n/Metují, 1901 - 1902, negativ 18 × 24 cm

17Nové Město nad Metují_02 Nové Město n/Metují s kostelem z údolí z ohybu Metuje, lidí, 1901 - 1902, negativ 18 × 24 cm

19Rezek_01 Pohled z balkonu Leiserovy vily na Rezku na Nové Město nad Metují, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

19Rezek_02 Pohled na Nové Město nad Metují, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

20Rezek_01 Rodina prof. Leisera před vilou na Rezku, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

20Rezek_02 Rodina Čápova před vilou u stolu, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

20Rezek_03 Leiserova vila na Rezku - my na balkoně, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

20Rezek_04 Cesta vesnicí, neznámo kde, 1909 - 1911, negativ 18 × 24 cm

21Opatije_01 Cesta k domům s kamennými zdmi po stranách, 1908 nebo 1909, negativ 18 × 24 cm

21Opatije_02 Domky z rozeklaným plotem, pohoří v pozadí, 1908 nebo 1909, negativ 18 × 24 cm

21Opatije_03 Pravoslavný kostel, 1908 nebo 1909, negativ 18 × 24 cm

21Opatije_04 Nároží uliček s dětmi, 1908 nebo 1909, diapozitiv 18 × 24 cm

21Opatije_05 Ulička s manželi Borovskými, 1908 nebo 1909, diapozitiv 18 × 24 cm

21Opatije_06 Nároží parku se stromy a lidmi, 1908 nebo 1909, diapozitiv 18 × 24 cm

21Opatije_07 Přístav, lodičky, stromy, rybáři, 1908 nebo 1909, diapozitiv 18 × 24 cm

22Brixen_01 Skupina lidí v ní Karel Kruis, 1912, negativ 18 × 24 cm

22Brixen_02 Skupina lidí v ní Blaženka Kruisová, 1912, negativ 18 × 24 cm

22Brixen_03 Havlíčkův domek (z dola), 1912, negativ 18 × 24 cm

22Brixen_04 Havlíčkův domek (z předu), 1912, negativ 18 × 24 cm

22Brixen_05 Rienza, tekoucí pod balkonem sanatoria, 1912, negativ 18 × 24 cm

23Dobrá Voda_01 Vila L. v popředí, poškozený negativ, 1912, negativ 18 × 24 cm

23Dobrá Voda_02 Vila L. v popředí, (Respirium), 1912, negativ 18 × 24 cm

23Dobrá Voda_03 Rybník (K Lusnému) celý, lodička uprostřed L., VI., Bl., 1912, negativ 18 × 24 cm

23Dobrá Voda_04 Rybník (K Lusnému) celý, lodička uprostřed menší L., VI., Bl., 1912, negativ 18 × 24 cm

24 Dobrá Voda_01 Kostel Bolestné Pany Marie (Dienzenhoferův), Blaženka maluje Lidka sedí, 1912, negativ 18 × 24 cm

24Dobrá Voda_02 Kostel Bolestné Pany Marie (Dienzenhoferův), z blízka, 1912, negativ 18 × 24 cm

24Dobrá Voda_03 Krajina s k. Bolestné Pany Marie (Dienzenhoferův), vpředu vůz s kravami, 1912, negativ 18 × 24 cm

25Neřežín_01 Blaženka u potoka, Neřežín u Komárova u Hořovic, 1913, negativ 18 × 24 cm

25Neřežín_02 Mrtník, 1913, negativ 18 × 24 cm

25Neřežín_03 Neřežín s cestou a Blaženkou, 1913, negativ 18 × 24 cm

25Neřežín_04 Malování na verandě (z prava B.K., Marie Kruisová (46 let), pí Kähligová, L.K.), Pí. Lhotáková, portrét, 1913, negativ 18 × 24 cm

25Neřežín_05 Pí. Lhotáková, portrét, 1913, negativ 18 × 24 cm

26Neřežín_01 Zřícenina Valdek, Pí. Lhotáková, portrét, 1914, negativ 18 × 24 cm

26Neřežín_02 Mrtník s kostelíčkem, 1914, negativ 18 × 24 cm

26Neřežín_03 Senoseč p. Lhoták a pí. Lhotáková, B.K., L.K., 1914, negativ 18 × 24 cm

26Neřežín_04 Blaženka a Lidka ve vsi, výřez, 1914, negativ 18 × 24 cm

27Neřežín_01 Kamarádka pí. Lhotákové, 1914, negativ 18 × 24 cm

27Neřežín_02 V lese u potoka L. a B., 1914, negativ 18 × 24 cm

27Neřežín_03 Vladimír Kruis s kosou, 1914, negativ 18 × 24 cm

28Neřežín_01 U Valdeku, brána, 1914, negativ 18 × 24 cm

30Neřežín_01 Ve vsi, skupina lidí, 1914, negativ 18 × 24 cm

30Neřežín_02 Povož s kravami - naložené seno, 1914, negativ 18 × 24 cm

31Neřežín_01 Blaženka na lávce přes potok ve vsi v Neřežíně, 1913 - 1914, negativ 18 × 24 cm

31Neřežín_02 V Neřežíně v pozadí Valdek, námět malováno Blaženkou, 1913 - 1914, negativ 18 × 24 cm

31Neřežín_03 Karel Kruis snídá na verandě, foto Blaženka Kruisová, 1913 - 1914, negativ 18 × 24 cm

31Neřežín_04 Pí. Kähligová, portrét, 1913 - 1914, negativ 18 × 24 cm

32Neřežín_01 Na verandě, M.K., L.K., B.K., pí Kähligová, 1914, negativ 18 × 24 cm

32Neřežín_02 Vila p. Lhotáka v Neřežíně, 1914, negativ 18 × 24 cm

33Lázně Mšené_01 B. a L. v lázeňském parku u rybníka pod vrby, 1915, negativ 18 × 24 cm

33Lázně Mšené_02 Rybník s chaloupkou, 1915, negativ 18 × 24 cm

33Lázně Mšené_03 Před restaurací, 1915, negativ 18 × 24 cm

33Lázně Mšené_04 Krajina s ovci, 1915, negativ 18 × 24 cm

34Lázně Mšené_01 Společnost na Řípu, zleva redaktor Kufner, sl. Wahlovy, Ruska pí. Hošková, L.K., B.K., profesor Kufner, 1915, negativ 18 × 24 cm

34Lázně Mšené_02 Skupinka ruských zajatců, 1915 nebo 1916, negativ 18 × 24 cm

34Lázně Mšené_03 Vladimír v uniformě s Lidkou na lavičce, asi 1916, negativ 18 × 24 cm

34Lázně Mšené_04 Lázeňský dům Říp, 1915 nebo 1916, negativ 18 × 24 cm

35Ludmila_01 Ludmila Kruisová sedící s růžemi, 1917, negativ 18 × 24 cm

35aSedlejší_01 Pole, les, Ještěd, Hůrka, 1917, negativ 18 × 24 cm

37Portréty_01 Zprava - Josef Kruis, Luisa Goldová, Marie Kruisová, Pavla Piherová, Luisa Piherová, neznámý muž, Prof. Bohuslav Raýman, asi 1891, negativ 18 × 24 cm

40Portréty_01 Blaženka ve fialových šatích v klobouku, asi 1905, negativ 18 × 24 cm

42Rodinné portréty_01 Marie Kruisová s dětmi, 1906, negativ 18 × 24 cm

42Rodinné portréty_02 Sedící s dítětem Marie Kruisová s malým Vladimírem, od ní vlevo Lidka a Blaženka, Helena, služebná Léna, teta Luisa Piherová, pí. Zemanová (úplně vpravo), asi 1899 na Zbiroze nebo Marešev, Chlumec, negativ 18 × 24 cm

43Portréty rodinné_01 Marie Kruisová, Luisa Goldová, Josef Gold, děti Goldovic (Zaraclav a Vítězslav), Marešev, kolem 1890, negativ 18 × 24 cm

43Portréty rodinné_02 Karel Kruis sedící v krajině, kolem 1890, negativ 18 × 24 cm

43Portréty rodinné_03 Rudolf Pihera, nevlastní strýc Karla Kruise, kolem roku 1899, negativ 18 × 24 cm

43Portréty rodinné_04 Dvě dámy, stojící Marie Kruisová, kolem roku 1890, negativ 18 × 24 cm

43Portréty rodinné_05 Blaženka a Lidka ve dveřích vily, v Hrušově u Senohrab, 1903 - 1904, negativ 18 × 24 cm

44Portréty cizí_01 Neznámá rodina, asi Zbiroh nebo Marešev, kolem 1900, negativ 18 × 24 cm

44Portréty cizí_02 Kout v ateliéru malíře Ženíška, 28.2. 1896, negativ 18 × 24 cm

44Portréty cizí_03 Socha Pilnosti z Kuksu od Matyáše Bernarda Brauna, 1902, negativ 18 × 24 cm

44Portréty cizí_04 Neznámá rodina, Marešev, kolem 1900, negativ 18 × 24 cm

44Portréty cizí_05 Neznámá rodina, Marešev, kolem 1900, negativ 18 × 24 cm

45Portréty_01 Dvě dámy ve dveřích, asi Brixen, 1912, negativ 18 × 24 cm

45Portréty_02 Dvě malé děti ve vozíku, lokalita neznámá asi Nová Huť, kolem 1900, negativ 18 × 24 cm

46Portréty_01 Malíř Ženíšek s rodinou, datace???, negativ 18 × 24 cm

46Portréty_02 Rodina Daubkova - Daubek uprostřed, asi kolem roku 1885 -1888, negativ 18 × 24 cm

46Portréty_03 Společnost - mezi ní Čeněk z Wartenberka (bratr matky K.Kruise, poslední z rodu, sedící s rukama na kolenou z rukou na rameni chlapce),datace neznámá asi 1890, negativ 18 × 24 cm

47Diapozitivy_01 Lidka u stolu v ateliéru v Praze, asi 1908, diapozitiv 18 × 24 cm

47Diapozitivy_02 Prof. Pavlík (gynekolog) s uloveným jelenem na Zbiroze, 1908, diapozitiv 18 × 24 cm

48Diapozitivy_01 Dr. Antonín Kolář ve hře s B., L., VI.1908 -1910, diapozitiv 18 × 24 cm

48Diapozitivy_02 Pí. Rézi, hospodyně starého pana Leisera na Rezku ve dveřích vily, diapozitiv 18 × 24 cm

49Portréty cizí_01 Prof. Raýman (vlevo) a lékárník Šerks na kuželnkách, kolem 1890, negativ 18 × 24 cm

49Portréty cizí_02 Prof. Raýman (vlevo), lékárník Šerks a prof. Chytil - přátelé K.K. na kuželnkách, negativ 18 × 24 cm

49Portréty cizí_03 Tři pánové asi z Techniky???, datace po roce 1899?, negativ 18 × 24 cm

49Portréty cizí_04 Aloise Jirásek s rodinou v altánu, datace???, negativ 18 × 24 cm

49Portréty cizí_05 Portrét dámy pí. Wachsmannové, datace asi 1885???? (Ta samá pí. na fotce šermu)

50Portréty_01 Ing. Hašek z Ringhoferových závodů na Smíchově se svojí dcerou, kolem roku 1899, negativ 18 × 24 cm

52Různé_01 Ženíškův ateliér, 1896, negativ 18 × 24 cm

52Různé_02a,b,c Listiny neznámé, datace???, negativy 12 × 16 cm, 18 × 24 cm, 18 × 24 cm

52Různé_03 Hodiny - Řezbářská práce Prof. (UPM) Jana Kastnera, datace???, negativ 18 × 24 cm

52Různé_04 Byt Karla Kruise u Zlatého vola na Karlově náměstí, jídelna, datace???, negativ 18 × 24 cm

52Různé_05 Stereo, skupina neznámých, datace???, formát 12 × 18 cm

53Různé_01 Stádo krav v řece, kolem 1910, negativ 18 × 24 cm

53Různé_02 Álej v Letohrádku Hvězda v Praze, asi 1894, negativ 18 × 24 cm

53Různé_03 Vyhlička z okna z Václavské ulice (Karlovo náměstí), negativ 18 × 24 cm

53Různé_04 Stavba Jiráskova gymnázia, datace???, negativ 18 × 24 cm

53Různé_05 Hradčany od Kramářovy vily, datace???, negativ 18 × 24 cm

53Různé_06 Vesnička u řeky se zříceninou - Žebrák, datace???, negativ 18 × 24 cm

54 Různé_01 Nejstarší negativ, Rej dětí u Popovic, (název K.K.) asi kolem 1885, negativ 18 × 24 cm

55Lesonice01 Manželé Šetlíkovi a dvě dámy (pí. Šetlíková sedí), asi 1890???, negativ 18 × 24 cm

57Různé_01 Dienzenhoferův kostel, Dobrá Voda, 1912, negativ 13 × 18 cm

57Různé_02 Skupina na dvorku z leva Blaženka, pí. Kutilová, 1912, negativ 13 × 18 cm

58Lázně Mšené_01 Středohoří, 1915, negativ 13 × 18 cm

58Lázně Mšené_02 Uvnitř restaurace, 1915 nebo 1916, negativ 13 × 18 cm

59Lázně Mšené_01 Rodina Hošovských, starý pán jeho snacha, syn, malorusové z Haliče, 1915 nebo 1916, negativ 13 × 18 cm

59Lázně Mšené_02 Budova lázní s parkem, 1915 nebo 1916, negativ 13 × 18 cm

60Sedlejšovice_01 Celkový pohled s Troskami, 1917, negativ 13 × 18 cm

60Sedlejšovice_02 Celkový pohled s Kozákovem, 1917, negativ 13 × 18 cm

60Sedlejšovice_03 Celkový pohled s Ještědem, 1917, negativ 13 × 18 cm

60Sedlejšovice_04 Vila Karla Kruise, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_01 Vesnické portréty, neznámí, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_02 Kupec Beran, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_03 Starosta Hnízdil s dětmi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_04 Mladá Retrová a Míla Adamcová s dětmi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_05 Kolovratníkovi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_06 Loudovi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_07 Obecní výbor, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_08 Obecní výbor, (starosta Hnízdil), 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_09 Rettrovi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_10 Vavřichovi, 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_11 Mlynářovi (Hájek, Bičík), 1917, negativ 13 × 18 cm

63Sedlejšovice_12 Mlynářovi (Hájek, Bičík), 1917, negativ 13 × 18 cm

64Sedlejšovice_01 Rodina Hejlova, 1917, 1917, negativ 13 × 18 cm

64Sedlejšovice_02 Vavřichovic chalupa, 1917, negativ 13 × 18 cm

65Portréty rodinné_01 Raýmanovi hoši na kole, Nová Huť, starší Bohuslav mladší Miloš, datace 1895 - 1900, negativ 13 × 18 cm

65Portréty rodinné_02 Karel Kruis sedící, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

67Portréty_01 Karel Kruis, kolem roku 1890, negativ 13 × 18 cm

69Portréty_01 Středověký relikviář pí. Schäfnerové, asi 1916, negativ 13 × 18 cm

69Portréty_02 Pí. Schäfnerová, kolem roku 1915, negativ 13 × 18 cm

69Portréty_03 Karel Kruis v mladších letech, kolem 1885, negativ 13 × 18 cm

69Portréty_04 Karel Kruis s ing.???, bývalý žák K.K.a jeho paní, Opatije, na parníku, 1908, neg. 13 × 18 cm

69Portréty_05 Vladimír Kruis, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

69Portréty_06 Blaženka Kruisová, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

71Portréty_01 Nejmladší dcera Aloise Jirásky - Madlenka, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

71Portréty_02 Přítelkyně Madlenky Jiráskové, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

71Portréty_03 Rodina Karla Kruise a další, 1900, Bechyně, stereoskopický negativ 12 × 16 cm

73 Diapozitivy_01 Zbiroh, u vesničky se zvonicí, srpen 1908, autochrom 10 × 15 cm

73 Diapozitivy_02 Mšené???, asi 1915, negativ 13 × 18 cm

73 Diapozitivy_03 Fotografie hvězd, bez datace, bez určení, diapozitiv 12 × 12 cm

74Stereoskop_01 Dvě chalupy se stromem, Zbiroh, 1899, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

74Stereoskop_02 Blaženka a Lidka s rodinou pekaře Máchy z Bechyně, 1900, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

74Stereoskop_03 Skupina neznámých na kopci, asi Šumava nebo Krkonoše, datace???, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

75Stereo_01 Neznámá skupina na dvoře, asi 1900, Bechyně, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

75Stereo_02 Skupina lidí na trávníku, datace???, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

76Stereo_01 Partie ze zámeckého parku, Zbiroh, 1898 - 1899, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

76Stereo_02 Pozadí věž zámku, Zbiroh, datace???, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

77Stereo_01 Josef Kruis, Leopolda Kruisová, Marie Kruisová, Luisa Goldová, Slávek Gold, Věra a Dalibor Kruisovi, Blažena Kruisová, Luisa Piherová, 2 × služební

77Stereo_02 Šumava, Vydra, sedící asi Karel Kruis, asi 1899, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

77Stereo_03 Šumava, Vydra, stojící asi Karel Kruis, asi 1899, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

77Stereo_04 Karel Kruis se svojí chotí a dětmi, asi kolem 1896, stereoskopický negativ 13 × 18 cm

78Hvězda_01 Letohrádek Hvězda v Praze, cestička mezi stromy, 1894, negativ 8 × 12 cm

82Nové Město n/M_01a, b Kuks - reliéf, Kruisovi děti, srpen 1902, negativy 9 × 12 cm

83Rezek_01a, b Svážení dřeva z lesa, Rezek, 1910 - 1911, negativy 9 × 12 cm

85Rezek_02 Vilém Pohl (manžel Blaženy Kruisové), Rezek, 1910 - 1911, negativ 9 × 12 cm

85Rezek_03 Božena Kabeláčová, služebná u Kruisů, Rezek, 1910 - 1911, negativ 9 × 12 cm

86Holandsko_01 Před domy v Holandsku, 1911, planfilm negativ 9 × 12 cm

86Holandsko_02 Ludmila na terase v Holandsku, 1911, planfilm negativ 9 × 12 cm

86Holandsko_03 Větrné mlýny, 1911, planfilm negativ 9 × 12 cm

86Holandsko_04 Před domy v Holandsku, planfilm negativ 9 × 12 cm

91Dobrá Voda_01a, b, c Svážení obilí koňmi, 1912, negativy 9 × 12 cm

94Neřežín_01 Hra v šachy na zahradě, 1914, negativ 9 × 12 cm

98 Sedlejšovice_01 Vila v Sedlejšovicích, 1917, negativ 9 × 12 cm

98 Sedlejšovice_02 Les, 1917, negativ 9 × 12 cm

103Portréty_01a, b 2 × autochromy, Ludmila a Blaženka Kruisovi, srpen 1908, negativy 9 × 12 cm

103Portréty_02 Autochrom, obraz pí. Kähligové, autor Marie Toskany "Večer", 1908, negativ 9 × 12 cm

103Portrét_03 Alois Jirásek, kolem 1910, negativ 9 × 12 cm

103Portrét_04 Karel Kruis, kolem 1910, negativ 9 × 12 cm

105Portréty_01 Blaženka maluje na balkoně sanatoria v Brixenu, 1912, negativ 9 × 12 cm

109Diapoz_01 Jelení příkop, Daliborka a chrám sv. Víta, kolem 1910, diapozitiv 6 × 7 cm

111Dia_01a, b Obrazy Beneše Knüpfera, datace???, diapozitivy 6 × 8 cm

111Dia_01 Karlovo náměstí, datace???, diapozitiv 6 × 7 cm

113Dia_01 Chalupa u potoka, datace???, diapozitiv 9 × 12 cm

113Dia_02 Dámy v kočáře, datace???, diapozitiv 9 × 12 cm

116Dia_01 Zkamenělina, diapozitiv , datace???, 6 × 6 cm

119Dia_01 Okno zříceniny, barevný diapozitiv (neznáma technika), datace???, stereodiapozitiv 8 × 16 cm

119Dia_02 Cesta vsí, datace???, stereodiapozitiv 8 × 16 cm

120Dia_01 Nakládání sena, datace asi 1915, stereodiapozitiv 8 × 16 cm

250Dia_02 Vilém Pohl, asi 1915, diapozitiv 6 × 9 cm

250Dia_03 Hradčany, datace???, diapozitiv 6 × 9 cm

250Dia_04 Parník Gisela v Bavorsku v Amersee, asi 1916, diapozitiv 6 × 9 cm

Diplom_01 Diplom Karlu Kruisovi udělený Klubem fotografů amatérů v Praze "...co členu jury na první výstavě fotografů - amatérů Československých...", 30 Zář 1897, formát 47 × 35 cm

Mala dia_01,02,03 diapozitivy 6 × 9cm

Tablo_01 Abiturenti c.k. české vyšší reálky v Praze z roku 1867, foto z června 1892, formát 45 × 40 cm

Zemská_01 K.K. za členství generální poroty na Všeobecné zemské výstavě v Praze roku 1891

01Akt, Akt provedený v ateliéru sochaře Josefa Maudra, na UMPŠ, 1897, fotografie 19 × 41,5 cm

02Veduta, veduta z istrijské Opatije, 1902, fotografie 26 × 37 cm

03Veduta, veduta z istrijské Opatije, 1902, fotografie 26 × 37 cm

04Veduta, veduta z istrijské Opatije, 1902, fotografie 26 × 34,5 cm

05Veduta, veduta z istrijské Opatije, 1902, fotografie 25 × 34 cm

06Veduta, veduta z istrijské Opatije, 1902, fotografie 21,5 × 32,5 cm

07Blaza, Blaženka při velkém prádlu, asi 1914, fotografie 9,5 × 15 cm

08Blaza, Blaženka s Lidkou prohlíží skicák, asi 1914, fotografie 13 × 16 cm

09Blaza, Blaženka na břehu potoka, Neřežín, asi 1914, fotografie 14 × 19,5 cm

10Blaza, Blaženka na břehu potoka, Neřežín, asi 1914, fotografie 16,5 × 23 cm

11Blaza, Blaženka na břehu potoka, Neřežín, asi 1914, fotografie 15 × 21 cm

13Hory, Jezero Königssee s přístavem a loďkou, 1893, fotografie 16,5 × 21 cm

14Hory, Alpy, fotografie 16,5 × 21 cm

15Hory, Alpy, fotografie 17,5 × 22 cm

16Hory, Alpy, fotografie 15,5 × 20 cm

17 Hory, Alpy, fotografie 15,5 × 21 cm

18Hory, Alpy, fotografie 15,5 × 21 cm

19Arch, Le Mont - Sant Michel v Normandii, 1913, fotografie 14 × 19 cm

21Arch, didaktický materiál

22Arch, didaktický materiál

23Arch, didaktický materiál

27Mikrofo. Mikrofotografie pivních kvasinek pod denním světlem, Chemicko - Biologické studie I a II

31Knarip, Kare Kruis ve společnosti na Řípě, 1915, fotografie 17,5 × 13 cm

35Snsnot, Josef Šebastian Daubek(se pesem) ve společnosti nezn. Muže, v Litni, kolem 1885, fotografie 21 × 16 cm

37Inspor, inscenované skupiny dam asi dívčí škola , asi Lesonice, fotografie 17,5 × 23 cm

38Inspor, inscenované skupiny dam asi dívčí škola , asi Lesonice, fotografie 17,5 × 23 cm

39Inspor, inscenované skupiny dam asi dívčí škola , asi Lesonice, fotografie 17,5 × 23 cm

40Inspor, inscenované skupiny dam asi dívčí škola , asi Lesonice, fotografie 17,5 × 23 cm

41Inspor, inscenovaný šerm uprostřed pí. Wachsmannová, datace?, fotografie 15,5 × 22,5 cm

42Snsnot, Litěň, kolem 1885, fotografie 17 × 23 cm

44Skport, skupinka z konce honu z Litně. První zprava J. Š. Daubek, kolem roku 1885, fotografie 16 × 21 cm

46skport, fotografie 13 × 18 cm

49Skprot, z honu v Novém Městě nad Metují, 1901, fotografie 15,5 × 22,5 cm

50Skprot, z Litně před lihovarnou Karla Kruise, asi kolem 1885, fotografie 16 × 22 cm

56Solopor, prof. Dr. Antonín Rezek ministr-krajan, *1853 † 1909, kolem roku 1905, fotografie 12 × 19 cm

58Folk, slavnsot Dožínek v Litni, kolem roku 1855, fotografie 21,5 × 16 cm

60repro, didaktický materiál

61repro, didaktický materiál

62Plast, sádrové odlitky Psovodů pro Městskou spoř. od sochaře prof. Josefa Maudra, 1907, foto 18 × 15 cm

71Pankra, panorama z dominantou Hazmburgu, Mšené, 1915, fotografie 6 × 17 cm

72Pankra, panorama z dominantou Hazmburgu, Mšené, 1915, fotografie 10 × 23 cm

74Slavno, stereofotografie slavnosti v Praze, formát 16 × 11 cm

77Stsuma, stereofotografie šumavské Vydry, formát 16 × 10 cm

Lázne01, prospekt lázeňského komplexu v Mšené, 1915,

Rayman01. prof. Bohuslav Rayman na dvoře staré techniky v Trojanově ulici

Betlem01, Betlem od Matyáše Bernarda Brauna v Kuksu, 1903

Betlem02, Betlem od Matyáše Bernarda Brauna v Kuksu, 1903

Betlem03, Betlem od Matyáše Bernarda Brauna v Kuksu, 1903

Kraj1917, Sedlejevicko, fotografie na postkartě, 1917

Firmydesek01A, obal krabičky z negativama firmy Edwards'

Firmydesek02, obal krabičky z negativama firmy Agfa

Foto_12, stereofotografie od Firmy B. Kočí v Praze

Foto_16 Album z pozůstalosti Krala Kruise

Foto_17 Album z pozůstalosti Krala Kruise s ukázkou paspartace

Foto_18 Reprodukce notového opisu písně "Vzpomínání" na texty E. Krásnohorské od Antonína Dvořáka asi kolem

roku 1880

Foto_19, rentgenofotografie dlaně ruky od Jos. Maria Edera a Edy Valenty, z 15. ledna 1896

Foto_20, rentgenofotografie chodidla od Jos. Maria Edera a Edy Valenty, z 15. ledna 1896

Foto_22, sádrové odlitky Psovodů od Josefa Maudra, fotografie Karel Kruis, formát 19 × 15 cm

Foto_23, sádrové odlitky Psovodů od Josefa Maudra, fotografie Karel Kruis, formát 15 × 20 cm

Foto_25, sádrové odlitky Psovodů od Josefa Maudra, fotografie Karel Kruis, formát 19 × 15 cm

Foto_26, fotografie nástěnných maleb na Karlštejně, 15 × 19 cm

Foto_27, fotografie nástěnných maleb na Karlštejně, 19 × 15 cm

Foto_28, fotografie na Karlštejně, 15 × 19 cm

Gold01, dopis od Bernarda Goldwien 1902

Hrusov01, fotografie z Hrušova u Senohrab, 16 × 12 cm

Jiras01, dopis od spisovatele Aloise Jiráska, ze 17. března 1903

Koř01, pohlednice z parníku "Königin Luise", z 5. března 1900

Mas01, vizitka od Dr. T. G. Masaryka s textem, formát 10 × 5,5 cm

Olej01, obraz od K.Kruise technikou olejomalby z roku 1877, formát 30 × 24 cm

Olej02, obraz od K.Kruise technikou olejomalby z roku 1878?, formát 36 × 29 cm

Olejlidka, obraz od Ludmily Kruisové technikou olejomalby asi kolem roku 1914, formát 31 × 22 cm

Pozv01, pozvánka na výstavu Karla Kruise in memoriam do technického muzea na Hradčanech z 27. června 1918

Rodinal01, letáček k vývojce rodinal

Strouha01, fotografie Židovy strouhy, Bechyně, 1900, formát 12 × 16 cm

Svatobor01, dopis od Karla Raise v zastoupení Spolku SVATOBOR

Tocník01, stereofotografie kolegů z techniky pod hradem Točnick, bez datace, 16 × 9 cm

/obrazová příloha/

Odkazy v textu najdete ve zkrácené podobě např. místo (01Francie 01) pouze (01_01)

Karel Kruis

Fotografie z let 1855–1917

001FRANCIE_01

001FRANCIE_02

001FRANCIE_03

002FRANCIE_01

002FRANCIE_02

002FRANCIE_03

002FRANCIE_05

003KRKONOŠE01

003KRKONOSE04

004TEPLICE01

004TEPLICE02

005LITEN01

005LITEN01

005LITEN05

006BECHYNE01

006BECHYNE02

006BECHYNE03

006BECHYNE04

006BECHYNE05

007NOVEMESTO01

009KRIVOKLATSKO01

009KRIVOKLATSKO02

010ZBIROH01

010ZBIROH02

010ZBIROH03

010ZBIROH04

010ZBIROH05

010ZBIROH06

012ZBIROH01

013ZBIROH01

016ZBIROH01

016ZBIROH02

017NOVEMESTO_NM01

019REZEK01

019REZEK02

01AKT

020REZEK01

020REZEK04

021OPAT_ISTRIE01

021OPAT_ISTRIE02

021OPAT_ISTRIE03

021OPAT_ISTRIE04

021OPAT_ISTRIE05

021OPAT_ISTRIE06

021OPAT_ISTRIE07

022BRIXEN01

022BRIXEN02

022BRIXEN03

022BRIXEN04

022BRIXEN05

023DOBRAVODA01

023DOBRAVODA02

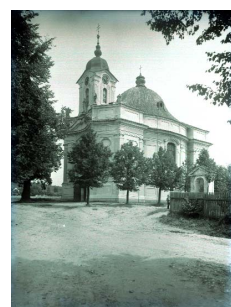
023DOBRAVODA03

023DOBRAVODA04

024DOBRAVODA01

024DOBRAVODA02

024DOBRAVODA03

025NEREZIN01

025NEREZIN03

025NEREZIN05

026NEREZIN01

026NEREZIN02

026NEREZIN03

026NEREZIN04

027NEREZIN01

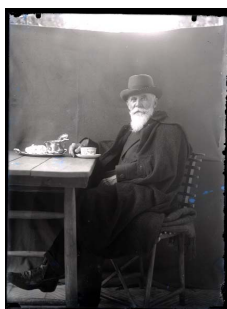
027NEREZIN02

027NEREZIN03

02VEDUTA

031NEREZIN03

031NEREZIN04

033MSENE01

033MSENE03

034MSENE01

034MSENE02

034MSENE04

035ASEDLEJ01

037PORTRETY01

03VEDUTA

040PORTRETY01

042RODPORTRETY01

042RODPROTRETY02

043PORTRETYROD01

043PORTRETYROD03

044PORTRETYCIZI01

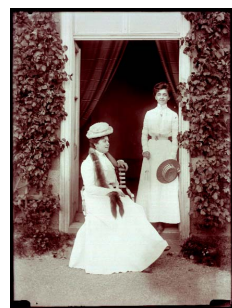
044PORTRETYCIZI03

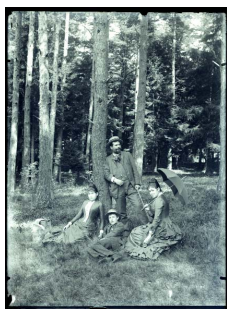
044PORTRETYCIZI04

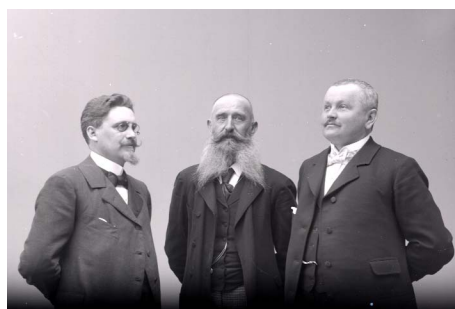
044PORTRETYCIZI05

045PORTRETYCIZI01

046PORTRETY01

049PORTRETYCIZI03

049PORTRETYCIZI04

002FRANCIE_04A

002FRANCIE_05

04VEDUTA

050PORTRETY01

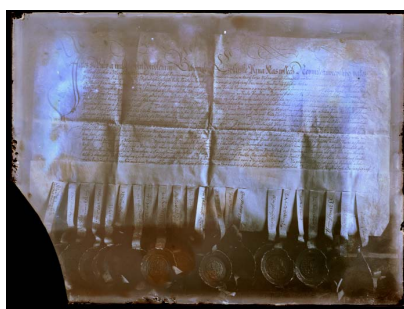
052RUZNE01

052RUZNE02A

052RUZNE02B

052RUZNE02C

052RUZNE05

054RUZNE01

057DOBVODA01

057DOBVODA02

058MSENE02

059MSENE01

059MSENE02

05VEDUTA

060SEDLJOVICE01

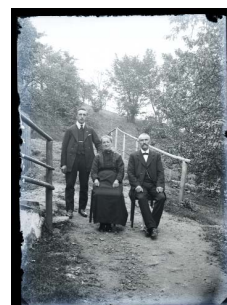
060SEDLJOVICE02

060SEDLJOVICE03

060SEDLJOVICE04

063SEDLJPORT01

063SEDLJPORT02

063SEDLJPORT03

063SEDLJPORT04

063SEDLJPORT05

063SEDLJPORT06

063SEDLJPORT07

063SEDLJPORT08

063SEDLJPORT09

063SEDLJPORT010

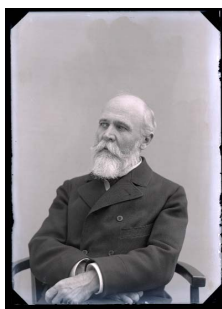
063SEDLJPORT011

063SEDLJPORT012

065PORTRETY01

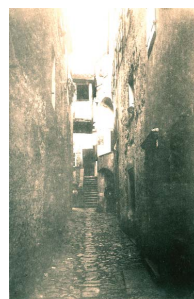
065PORTRETY02

069PORTRETY05

069PORTRETY06

06VEDUTA

071PORTRETY01

071PORTRETY02

073DIAPOZITIV01

074STEREOSKOP01

074STEREOSKOP02

074STEREOSKOP03

075STEREO01

075STEREO02

076STEREO01

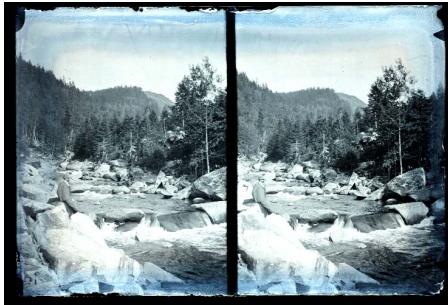
076STEREO02

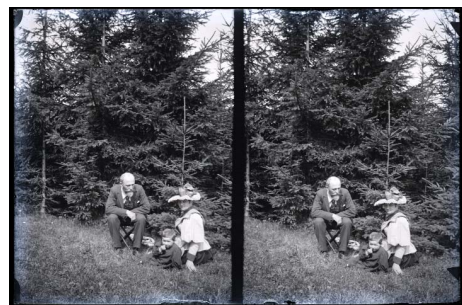
077STEREO01

077STEREO02

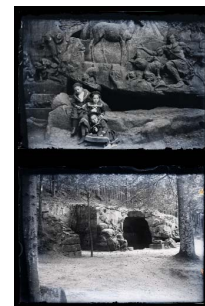
077STEREO03

077STEREO04

078HVEZDA01

082NOVEMEST001

083REZEK01

086HOLANDSKO01

086HOLANDSKO02

086HOLANDSKO03

086HOLANDSKO04

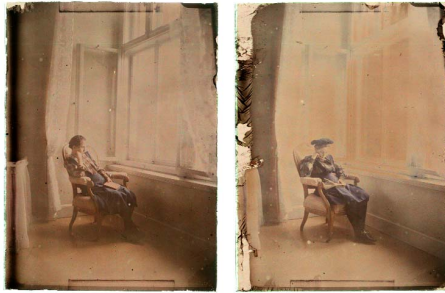
086HOLANDSKO05

086HOLANDSKO06

098SEDLJ01

103PORTRETY01A

103PORTRETY02

103PORTRETY03

105PORTRETY01

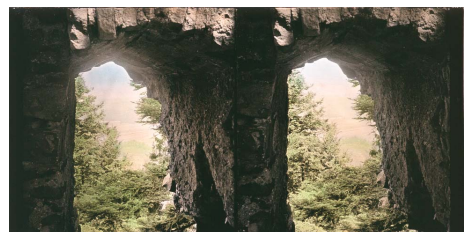
109DIAPOZ01

111ADIA01

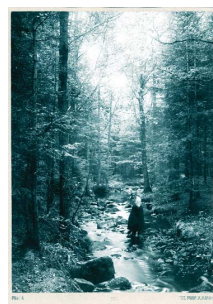
118BDIA01

119DIA01

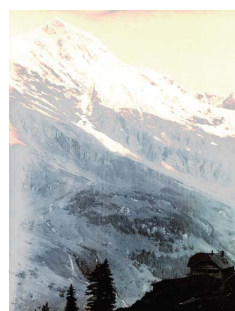
119DIA02

11BLAZA

13HORY

14HORY

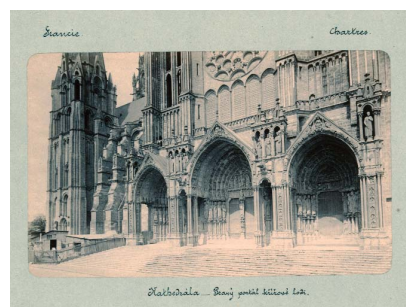
15HORY

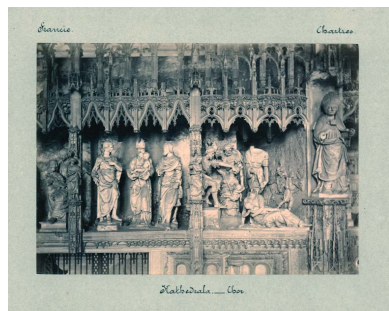
16HORY

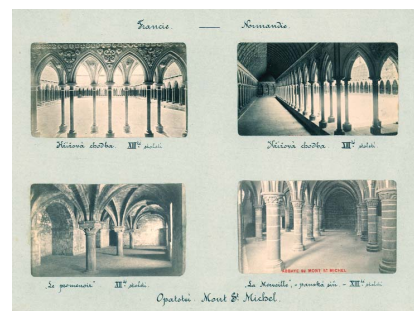
17HORY

21ARCH

22ARCH

23ARCH

31KNARIP

35SNSHOT

37INSPOR

38INSPOR

39INSPOR

40INSPOR

41INSPOR

42SNSHOT

46SKPORT

49SKPORT

56SOLOPOR

58FOLK

60REPRO

61REPRO

62REPRO

71PANKRA

72PANKRA

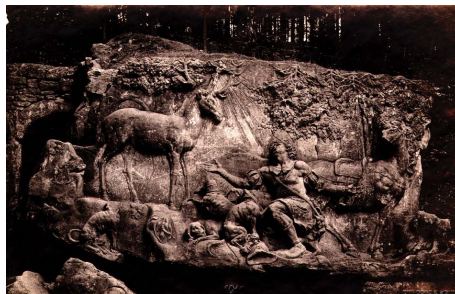
74SLAVNO

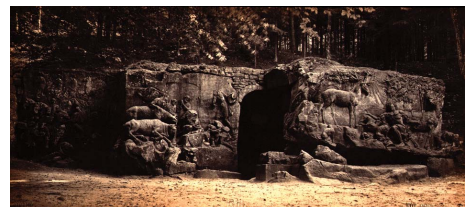
77STSUMA

BETLEM01

BETLEM02

BETLEM03

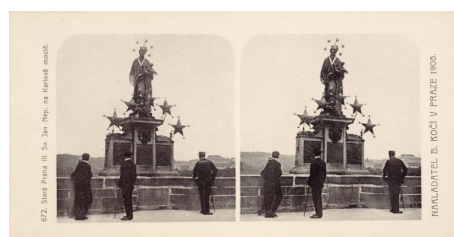
DIPLOM01

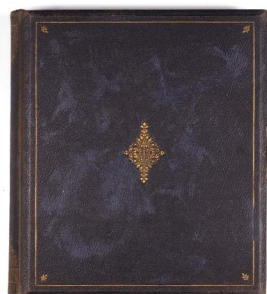
FIRMYDESEK01A

FIRMYDESEK01B

FOTO_12

FOTO_16

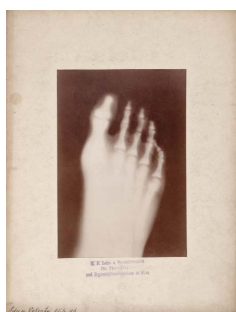
FOTO_17

FOTO_18

FOTO_19

FOTO_20

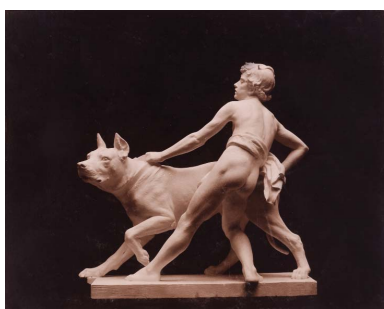
FOTO_22

FOTO_23

FOTO_24

FOTO_25

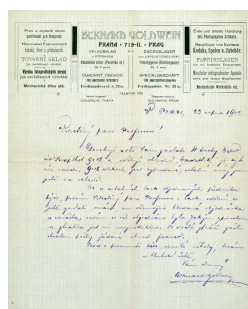
FOTO_26

FOTO_27

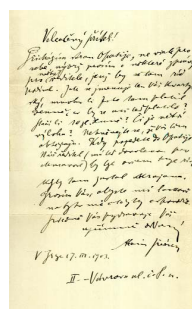
FOTO_28

GOLD01

HRUSOV01

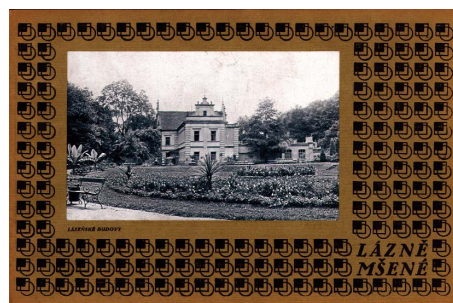
JIRAS01

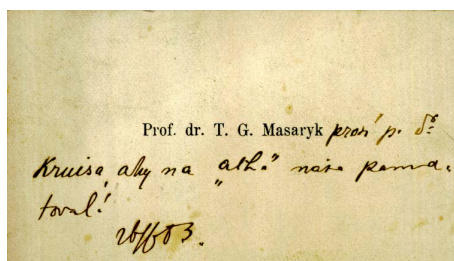
KOR01

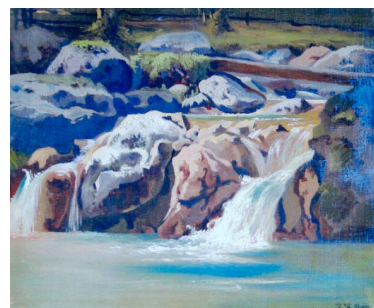
KOREN01

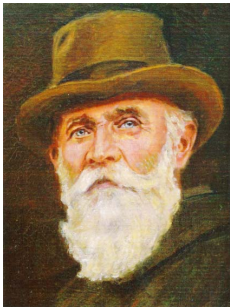
LAZNE01

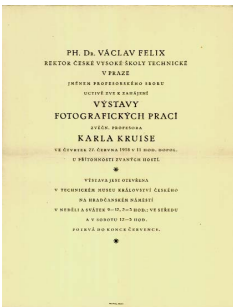
MAS01

OLEJ01

OLEJLIKKA

POZV01

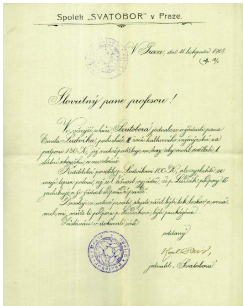
RAYMAN01

RODINAL01

STROUHA01

SVATOBOR01

TOCNIK01

ZEMSKA01

Biografie

1851 13. května se narodil

Karel Kruis otci Karlu Kruisovi, řídícímu učiteli v Kosmonosích

1867 pracuje v kosmonoské továrně na kartony

1868 navštěvuje v Praze kurs pro běličství a barvířství

1870 učeň v továrně na kartouny bratří Porgesů na Smíchově

1871 vojenská služba

1872–1875 posluchač chemického oddělení Českého zemského polytechnického ústavu vysoké školy technické v Praze

1874 nejstarší datovaná stereofotografie v pozůstalosti Karla Kruise, „Karlsblad“

1875 absolvoval tříleté studium na Vysoké škole technické

1876 nastoupil do barvířské textilní továrny firmy Bujjati v Haškově u Mnichova Hradiště

1876–1881 asistent na Vysoké škole technické

1878 spoluredaktor Chemických listů až do roku 1884

1879 vychází jeho pojednání „O syntetických barvivech“

1880 asistent na odborných výkladech v hospodářském lihovaru v Litni

1880 stal se asistentem na odborných výkladech o lihovarnictví - kurs v Litni, soukromý docent na Vysoké škole technické

1881 ve třiceti letech se stal asistentem na Vysoké škole technické, vedoucí lihovarské školy a výzkumné stanice

1882 převzal redakci v časopise Oesterreichisch-ungarische Brennereizeitung (Rakousko-uherské lihovarnické listy), byly vydány „Kritické příspěvky k posudku o způsobu práce v našich lihovarech“ 1882 – nejstarší fotografie formátu 18 × 24 cm „Rej dětí u Popovic“

1885–88 pracuje v Litni v lihovaru rytíře Josefa Šebka z Daubku

1887 první zápis o provedených mikrofotografiích, které vystavuje na pivovarské výstavě v Paříži

1889 spolupracuje se svým bratrem Josefem v hospodářské stanici zemědělské rady pro Království české, objevují se u něho první fotografie snapshot

1890 externí učitel na Uměleckoprůmyslové škole, zastavil vydávání čtrnáctideníku

- Oesterreichisch-ungarische Brennereizeitung (Rakousko-uherské lihovarské listy)
- 1891 záznam o prvních mikrofotografiích za denního světla „Chemicko biologické studie na II“ - (lihová kvašení)
- 1891 svatba s Marií Brudarovou narozenou v roce 1867 v Heřmanově Městci
- 1891 účast na Všeobecné zemské výstavě 1891 v Praze, na oslavu jubilea první průmyslové výstavy 1791
- 1893 jmenován za člena mimořádné dotčené třídy presidia České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění
- 1896 17. ledna spolupracuje na rentgenogramu Dr. Karla Domalípa
- 1896 zahájil na vlastní žádost přednášky o fotografii na Vysoké škole technické
- 1896 spolupracuje na pokusech s röntgenovými paprsky spolu s Dr. Karlem Domalípem
- 1896 fotografuje v ateliéru malíře Františka Ženíška
- 1897 jmenován profesorem bruselské univerzity Institutu des Fermentations
- 1897 člen poroty na první výstavě fotografií amatérů Československých, pořádané Klubem fotografií amatérů
- 1899 řádný profesor kvasné chemie a fotografie na Vysoké škole technické, zakládá fotoateliér
- 1900 fotografuje v okolí Lužnice „Židovu strouhu“
- 1900 člen ředitelství Spolku SVATOBOR
- 1900 přestěhován do Václavské ulice č.p. 1779 na Karlově náměstí kde žil až do své smrti
- 1900–1901 Kruis si dopisuje s cestovatelem Josefem Kořenským
- 1902 fotografuje soubor z Kuksu „Betlém“ Matyáše Bernarda Brauna
- 1903 v Ringhofferových závodech patentuje droždí z cukrové řepy
- 1904 Kruis spolu se svými kolegy z techniky provádí výzk. nástěnných maleb na Karlštejně
- 1905 výstava Kruisových mikrofotografií pod ultrafialovým světlem na botanickém kongresu ve Vídni
- 1906 jmenován profesorem bruselské univerzity Institutu des Fermentations
- 1907 první signované fotografie slepotiskem (PRAHA 1907 FOT. PROF. K. KRUIS)
- 1907 fotografuje sádrové odlitky Psovodů sochaře prof. Josefa Maudra
- 1908 experimentuje s barevnými autochromy od bratrů Lumiérů

- 1908 žákem Karla Kruise se stává Karel Šmirous
- 1910 cyklus vedut z Istrie
- 1912 čestný člen České chemické společnosti pro vědu a průmysl
- 1913 fotografuje námět „Blaženka na břehu řeky“, soubor z Brixenu
- 1915 soubor panoramatických fotografií z Lázní Mšené
- 1916 fotografuje v okolí Sedlejovic
- 1917 fotografuje dokumentární soubor sedlejoveckých občanů
- 1917 poznámka z deníku o výstavě, 27. prosince Karel Kruis umírá na cévní mozkovou příhodu
- 1918 výstava fotografických prací prof. Karla Kruise in-memoriam v Technickém muzeu království českého na Hradčanském náměstí

Bibliografie

1. Seznam pramenů a literatury

- Evidence pražských domovních příslušníků roku 1880
- Evidence pražských domovních příslušníků roku 1880
- Matrika narozených, farnost Kosmonos, kniha č. 21, fol. 86 (Státní oblastní archiv)
- Matrika narozených, farnost kostela paní Marie Sněžné, sign. PMS N 11, fol. 235 (Blažena)
- Matrika narozených, farnost sv. Štěpána, sig. ŠT N 37, fol. 225, 109 (Vladimír, Ludmila)
- Osobní tabulky Karla Kruise (viz. Archiv konstrukcí a stavebnictví)
- Přehled přednášek na českém Polytechnickém ústavu v Praze z let 1876-1877, 1904-1907, 1913-1914
- Program České vysoké školy technické v Praze z roku 1915 – 1916
- Věstník České akademie, leden 1896
- Bělina, Pavel a kolektiv: Dějiny zemí koruny české II. Praha 1992.
- Birgus, Vladimír - Scheufler, Pavel: Fotografie v českých zemích 1839-1999. ???
- Birgus, Vladimír - Braný, Antonín: František Drtikol. Praha 1988.
- Fuka, Josef: I. Optika. Praha 1961

Hanč, Oldřich: 100 let Československé společnosti chemické, její dějiny a vývoj v letech 1866-1966. Praha 1966.

Jiráček, Milič: Základy filmové optiky. Praha 1965.

Kaplan, Jan: Praha 1900-2000, Galery 1999.

Kaše Jiří, Kotlík Petr, Braunův Betlém - Drama umění a krajiny v proměnách času, Paseka, 1999

Kruis, Karel: Chemicko-biologické studie I. A II. 1893.

Kruis, Karel: O vývoji a klíčení spór, jakož i sexualitě kvasinek. Praha 1918.

Scheufler, Pavel: Historické fotografické techniky. Praha 1993.

Scheufler, Pavel: Teze k dějinám fotografie do roku 1914. Praha 2000.

Scheufler, Pavel: Jaroslav Feyfar, FOTO MIDA, 1993.

Scheufler, Pavel: Krásné časy. Rudolf Bruner Dvořák. Praha 1995.

Scheufler, Pavel: Fotografické album Čech 1839-1914. Praha 1985.

Scheufler, Pavel: Galerie c. k. fotografů, Grada, Praha 2001.

Quadrant, Otakar: Nástin historického vývoje Vysoké školy chemicko-technologické v Praze do roku 1945

Fenderlík Vladimír, Exposice negativu, B. Kočí v Praze 1923

Milbauer Jaroslav, O deskách ortochromatických a fotografických filtrech, B. Kočí v Praze 1916

Milbauer Jaroslav, Krajinářská fotografie, B. Kočí, Praha datace???

Milbauer Jaroslav, Vyvolání cizích snímků a oprava pochybených negativů. B. Kočí, Praha 1920

Jung Rudolf, Karel Šmirous, NTM, 1993

Kapesní kalendář českých fotografů amatérů 1920, František Mrskoš, Ústřední nakladatelství 1920

Sto let fotografie, R. Skopec, Nákl. E. Beaufort A. S. V Praze , 1939

O fotografii na suchých deskách, V. Šafařík, V Praze 1876, Pichla a spol.

Ottův slovník naučný, 26 díl, str. 356, Argo/Paseka, 2002

Ottův slovník naučný, 8 díl, str 376, Paseka/Argo, 1997

Ottův slovník naučný, 17 díl, str. 936 – 937, Argo/Paseka, 1999

Ottův slovník naučný, 18 díl, str. 486, D. Panýrek, Paseka, 1999

Ottův slovník naučný, 27 díl, str. 802 – 803, Pasek/Argo, 2002

Ottův slovník naučný, 23 díl, str. 326 – 328, Argo/Paseka, 2000

Ottův slovník naučný, 24 díl, str. 276 – 277, Vladimír Novák, Paseka 2001

Ottův slovník naučný, 17. díl, str. 1039, B. Bouše, Paseka 1999

Ottův slovník naučný, 13 díl, str. 1067, Argo/Paseka 1998

Ottův slovník naučný, 13 díl, str. 1067, Argo/Paseka 1998

Ottův slovník naučný díl 3, str. 701 – 702, Paseka/Argo 1996

Ottův slovník naučný, 23 díl, str. 235, Argo/Paseka 2000

Ottův slovník nazčný , J. Otto v Praze, 1900, 16 díl, Unie v Praze

Cesta kolem světa 1893 – 1894, Díl I., Josef kořenský, J. OTTO, v Praze, bez datace

Cesta kolem světa 1893 – 1894, II. část, V Žaponsku, Josef Kořenský, J. Otta v Praze, bez datace

U cizích národů, Josef Kořenský, vydavatel A. STORCH SYN, 1927 v Praze

Kdo byl kdo - naši cestovatelé a geografové, Jiří Martínek a Miloslav Martínek, 1997 Libri

Z galerie českých techniků, B. Mansfeld, Praha 1925

Gothaischer Gerealogischer Hofkalender, Gotha 1919, str 387 – 388

Josef Václav Myslbek, Zora Dvořáková, Melantrich Praha 1979

Josef Thomayer, Ze zápisků lékaře, avicenum, Praha 1977

Dějiny českého vysokého učení technického, 1. díl, VŠT, 1978

Otakar Šourek, Život a dílo Antonína Dvořáka I., Státní nakl. krásné literatury, hudby a umění, 1954

Korespondence a dokumenty, Ant. Dvořák, svazek 4, koresp. odeslaná, Supraphon, Praha 1995

ČM–MAD, S – 226/349

Korespondence a dokumenty, Ant. Dvořák 1885–1892, svazek 6, edition Supraphon, Praha 1997

2. Seznam periodik

Chemické listy, Kritické příspěvky k posudku o způsobu práce v našich lihovarech, 1884

Chemické listy, ročník 5, čísla 5, 6, 7, 1911

Kamenná pohádka (Dílo): číslo a rok neuveden

Národní listy, ročník 52, číslo 132, 14. květen 1911

Národní listy, ročník 57, číslo 352, 28. prosinec 1917

Národní politika, příloha 35, číslo 352, 1917

Národní politika, příloha, 18. květen 1911

Národní politika, příloha, 14. květen 1911

Pivovarské revue, ročník 1, číslo 3, 1911

Prager Zagblat: ročník 42, číslo 351, 1917

Rozpravy, ročník 22, číslo 23, 1913

Venkov, ročník 13, číslo 15, 17. leden 1918

Zlatá Praha, ročník 35, číslo 21, 20. únor 1918

Živa, číslo 1, 1906

Venkov, číslo 15, ročník 3, 17. leden 1918

Fotografický obzor, 1904, 1905, 1910, 1911 1913, 1914, 1915, KFA

Osvěta číslo 3., 1891 (J. J. Toužimský) tiskem Františka Šimáčka 1891

3. Seznam použitých obrázků

pohlednice od Josefa Kořenského viz. (obr. kořen01) použita s laskavým svolením

NM-Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur ©,

ostatní obrázky viz. seznamy fotografií na str. 74

4. Poznámky k textu kurzívou

¹ Dingler's Polytechn. Journal 1879, 5 řada, str. 77

² Karel Kruis, Kritické příspěvky ku posudku o způsobu práce v našich lihovarech, otisknuto z 8. a 9. roč. Chemických listů, tiskem Eduarda Grégra, 1895

³ prof. Dr. Bohuslav Rayman, Karel Kruis, Chemisch-biologische studien, Versuchsstation für spiritusindustrie in Prag, 1891

⁴ Venkov, číslo 15, 17. ledna, 1918

⁵ Přehled přednášek na českém Polytechnickém ústavu v Praze z let 1876–1877, 1904–1907, 1913–1914

⁶ Seznam negativů Karla Kruise, uložen v NTM

⁷ ze soukromé korespondence K.K. v majetku Karolíny Hughes (Vočadlové)©

⁸ Přehled přednášek na českém Polytechnickém ústavu v Praze z let 1876–1877, 1904–1907, 1913–1914

⁹ Malý osobní zápisník Karla Kruise z let 1916–1917, NTM

¹⁰ Seznam pronajatelných bytů letních, sezona 1912, strana 54, 6 řádek, vydal Ústav král. hlav. města Prahy pro prostředkování bytů

¹¹ Birgus V., Scheufler P., Fotografie v českých zemích 1839–1999, Grada 1999

¹² ze soukromé korespondence K.K. v majetku Karolíny Hughes (Vočadlové)©

- ¹³ časopis Dílo, nakladatelství Unie, a. s. pro průmysl grafický, bez datace
- ¹⁴ Velký modrý zápisníček 1899–1909, strana 106, NTM
- ¹⁵ Přehled přednášek na českém Polytechnickém ústavu v Praze z let 1876–1877, 1904–1907, 1913–1914
- ¹⁶ Kopecký, František: Katalog lázní Mšené, Unie Praha, 1916
- ¹⁷ Malý zápisníček, 1916–1917, str. (vakát)
- ¹⁸ vizitka ze Sedlejoické pozůstalosti, v soukromém majetku Karolíny Hughes (Vočadlové) ©
- ¹⁹ Hnědý zápisníček 1896–1899, NTM
- ²⁰ Karel Kruis, O mikrofotografickém zobrazování struktur živých mikrobů, zvláště jader bakterií, světlem ultrafialovým, Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědu a slovesnost a umění, nákladem České akademie ..., v Praze 1913
- ²¹ Chemické listy, 5 roč., číslo 5, 1911
- ²² prof. Dr. Bohuslav Raýman, Karel Kruis, Chemicko-biologické studie, 1891
- ²³ Karel Kruis, O mikrofotografickém zobrazování struktur živých mikrobů, zvláště jader bakterií, světlem ultrafialovým, Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědu a slovesnost a umění, nákladem České akademie, v Praze 1913
- ²⁴ ze soukromé korespondence K.K, v majetku Karolíny Hughes (Vočadlové) ©
- ²⁵ text pohlednice od Josefa Kořenského viz. (obr. kořen01) použita s laskavým svolením NM-Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur ©

5. Seznam použitých internetových stránek

http://zpravodaj.ceskatrebova.cz/4_04web/Zemska_vystava1891.htm

www.zadnitreban.cz

<http://cidlina.net/okoli/lesonice.htm>

<http://www.libri.cz>

<http://www.dejas.cz/archiv/03-2003/04-32003.html>

<http://www.rhhct.org.uk/news/10.html>

http://pes.internet.cz/hyena2002/clanky/2003/01/27787_0_0_0.html

<http://www.libri.cz/kniha.php?kniha=57>

<http://maturita.cz/referaty/referat.asp?id=7302>

http://www.japhila.cz/aktualne_014.htm

<http://klaudyar.psomart.cz/clanek.php?id=43>
http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Hl%C3%A1vka
<http://www.intranet.cz/svatobor/svatobor.htm>
<http://www.libri.cz>
<http://www.vyuka.kvalitne.cz/>
<http://www.idomazlice.cz/wmprint.php?ArtID=334>
<http://sweb.cz/svjet/basne23.html>
<http://www.radio.cz/cz/zpravy/32204>
<http://www.mlp.cz/cz/offline/perlie/n/2023656.htm>
<http://www.vkol.cz/konf/01ref04.htm>
<http://www.zdrav.cz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=4161>
<http://www.vscht.cz/kch/histo.htm>
<http://www.cas.cz/ziva/>
http://www.astropis.cz/Rocniky/txt2002_2.pdf
<http://www.cotoje.cz>
<http://www.antonindvorak2004.cz/czech/antonin-dvorak.html>
<http://osobnosti.unas.cz/>
<http://www.nm.cz/mad/>
<http://www.intranet.cz/svatobor/slavin.htm>
<http://old.hrad.cz/kultura/ctvrtlet/ctvrt298fr.html>
<http://www.mlp.cz/cz/offline/perlie/m/104132.htm>

6. Ostatní materiály z pozůstalosti Karla Kruise

Kruis, Karel: Výňatky I, II., 1876, 1879

Kruis, Karel: Modrý zápisník, 1899-1909

Kruis, Karel: Červený zápisník, 1913

Kruis, Karel: Hnědý zápisník, 1913

Kruis, Karel: Fotografie I, II., 1915-1916

Korespondence ze sedlejovické pudy – © Karolína Hughes (Vočadlová)

Seznam fotografií vypracovaný Blaženou Kruisovou – ve správě NTM, © R. B. Vočadlo